magazin istoric

ANUL XIX NR. 4 (217) APRILIE 1985

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIX
Nr. 4 (217)
aprilie 1985

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

DECENIILE EPOCII CEAUŞESCU

● **Forţa motrice a devenirii istoriei noastre contemporane :**
Mircea Muşat **2**

● **Istoria românilor în arta monumentală :**
Valeriu Buduru, Marian Ştefan **7**

MĂRTURII ALE CULTURII ŞI CIVILIZAŢIEI ROMÂNEŞTI

● **Popor de nemuritori, popor de erou :**
Ion Popescu-Puţuri **5**

● **În România acum cinci milenii. Cultura Cucuteni — unică în Europa :**
Linda Ellis **21**

Contribuţia României la înfrîngerea fascismului :
Gh. Zaharia, Ion Cupşa, Alesandru Duţu **12**

„O încoronare a tuturor unirilor" :
Gh. Unc **18**

Un ctitor de cultură românească — Udrişte Năsturel :
Dan Horia Mazilu **23**

1939-1941 — ministrul S.U.A. la Bucureşti transmite... :
Ion Stanciu **27**

● **Cîştigătorii concursului** Horea 200 ... **33** ● **Itinerar prin vetrele voievodale :** *Vasile Smărăndescu* ... **46** ● **În Bucureşti, acum 50 ani ... 48** ● **Cărţi sosite la redacţie ... 56** ● **Poşta** Magazin istoric ... **63**

● **În martie 1945, la Berlin :** *Contele Bernadotte* ... **35** ● **Interesul pentru istorie:** *Béla Köpeczi* ... **39** ● **Documentele secolului XX. Moscova, 19-30 octombrie 1943. Conferinţa miniştrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii (III) ... 40** ● **Aliatul italian „în poziţie de drepţi" :** *A. Busuioceanu, Fl. Constantiniu* ... **52** ● **Bartolomé de las Casas — o voce în apărarea indienilor :** *Eric Eustace Williams* ... **57** ● **Cine a fost Louis Braille? :** *Suzanne Blatin* ... **61**

COPERTELE NOASTRE

① ④ Imagine din calendarul atribuit lui Quetzalcoatl, personaj istoric, după cum au dovedit descoperirile arheologice, dar şi mitic, simbolizînd, în mitologia toltecă şi aztecă, sub înfăţişarea şarpelui cu pene, principiul dialectic al unirii elementelor contrarii: materie-spirit, pămînt-aer, ceea ce se tîrăşte şi ceea ce zboară. Cum se ştie, toltecii şi aztecii, populaţii amerindiene care au locuit regiunea Mexicului, au dezvoltat o civilizaţie originală în sec. VII-XV. Pagină dintr-un manuscris mexican — **Codex Borgia** — aflat în Biblioteca Vaticanului

Din acelaşi **Codex Borgia**, Tlaltecuhtli, singura divinitate masculină care reprezintă pămîntul (**Bartolomé de las Casas: o voce în apărarea indienilor**, p. 57)

② Strădaniile lui Matei Basarab — în imagine, voievodul împreună cu soţia sa Elina, după o miniatură din 1650 — de a imprima culturii româneşti din vremea sa un suflu nou, original s-au bucurat de sprijinul cumnatului său, logofătul Udrişte Năsturel, cărturar de frunte, unul dintre primii mari exponenţi ai spiritualităţii româneşti moderne (**Udrişte Năsturel**, p. 23)

③ În campania sa din 514-513 î.e.n. împotriva sciţilor din stepele nord-pontice — relatată de Herodot în **Istorii** — Darius I, regele perşilor, a fost confruntat cu puternica rezistenţă a geţilor care-şi apărau libertatea vetrelor, eroismul lor exemplar făcîndu-l pe părintele istoriei să-i aprecieze încă acum aproape două milenii şi jumătate în scrierea sa drept „cei mai viteji şi cei mai drepţi dintre traci". În imagine, un alt rege persan din aceeaşi dinastie, Darius III (335-330 î.e.n.), aşa cum este înfăţişat pe un mozaic din Pompei

Decenii ale Epocii Ceaușescu

Remarcabilele succese obținute de România în anii construcției noii orînduiri demonstrează cu putere superioritatea socialismului, forța și capacitatea unui popor stăpîn pe destinele sale, care își făurește în mod conștient propriul său viitor, liber și fericit!

Toate aceste înfăptuiri demonstrează cu putere justețea politicii partidului nostru comunist — forța politică conducătoare a întregii națiuni — care se călăuzește în activitatea sa după concepția științifică, materialist-dialectică și istorică, după măreața învățătură a socialismului științific, aplicînd creator, la condițiile României, adevărurile general valabile.

NICOLAE CEAUȘESCU

FORȚA MOTRICE A DEVENIRII ISTORIEI NOASTRE CONTEMPORANE

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Printr-o fericită coincidență, realegerea secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, prin votul de o unanimitate desăvîrșită al Marii Adunări Naționale în funcția supremă de președinte al Republicii, avea loc în zilele cînd întreaga țară omagia, cu simțăminte de aleasă prețuire, împlinirea a două decenii de cînd, prin voința unanimă a comuniștilor, a întregului popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost ales în fruntea partidului.

În decursul istoriei sale eroice, înțeleptul nostru popor s-a identificat cu marii săi conducători de țară. Prin alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al Partidului Comunist Român și în cea mai înaltă demnitate de stat, ca primul președinte al Republicii Socialiste România, s-a inaugurat o epocă glorioasă de progres și civilizație în patria noastră, Epoca Ceaușescu.

Cu îndreptățită mindrie patriotică, Congresul XIII a înfățișat poporului român tabloul măreților împliniri în toate domeniile de activitate, cu atît mai semnificative cu cît ele au fost obținute într-o perioadă grea, cînd, cum bine se știe, convulsiile și reflexele crizei economice mondiale nu au ocolit aproape nici una din țările lumii. Este meritul partidului nostru, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a fi găsit, chiar și în aceste condiții, soluțiile adecvate, de a fi adoptat măsuri menite să asigure în continuare dezvoltarea liberă și independentă a României, înaintarea ei pe calea civilizației socialiste.

Ceea ce a dat însă o dimensiune cu totul distinctă Congresului XIII al partidului nostru a fost strălucita unanimitate cu care comuniștii, întregul nostru popor l-au reinvestit pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, prin voința lor fierbinte și entuziastă, în funcția supremă de secretar general al partidului. Această impresionantă unanimitate de voință este expresia cea mai înaltă, cea mai pilduitoare a deplinei identități de idealuri și

aspirații, a unității neclintite între partid și popor și ea reprezintă chezășia cea mai trainică a faptului că tot ceea ce am realizat, tot ceea ce vrem să înfăptuim stă sub semnul unității dintre partid și țară, pe care în mod simbolic și vibrant o rezumăm în cuvintele de gînd și suflet: Partidul-Ceaușescu-România!

Privind, azi, tabloul măreț al României socialiste, putem afirma cu certitudine și demnitate că prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, în ultimele două decenii, în fruntea partidului și a țării s-a dovedit și se dovedește o necesitate istorică. Necesitate a gîndirii realiste și cutezătoare, necesitate a unirii și dinamizării energiei și elanului națiunii, necesitate a afirmării României pe arena marii mișcări a progresului mondial, a civilizației universale.

Experiența istorică a poporului român ilustrează cu putere faptul că toate marile victorii obținute în lupta pentru apărarea ființei naționale, pentru libertate și independență, pentru progres social sînt rodul voinței și acțiunii maselor populare, al forțelor sociale înaintate. Așa s-a întîmplat în timpul marilor bătălii desfășurate de poporul român sub conducerea gloriosilor săi voievozi Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, așa s-a întîmplat în 1784 și 1821, în 1848, 1859 și 1877, și tot rodul voinței întregului popor au fost Marea Unire din 1918 și istoricul act din August 1944. Toate marile evenimente care au contribuit la propășirea și afirmarea de-sine-stătătoare a poporului nostru în marele concert al popoarelor lumii își au izvorul în voința și acțiunea unită, solidară a întregii națiuni. Este un mare adevăr al istoriei românești, pe care secretarul general al partidului l-a subliniat cu deosebită tărie: *„Intreaga istorie a țării demonstrează că poporul muncitor, forțele sale revoluționare, progresiste și patriotice au înfăptuit marile transformări revoluționare, au asigurat mersul înainte al societății. Toate momentele importante din viața patriei noastre sînt legate de lupta maselor, a întregului popor — motorul progresului social, adevăratul făuritor al istoriei"*.

Partidul Comunist Român a moștenit și ridicat pe o treaptă superioară bogata experiență a mișcării muncitorești și socialiste din patria noastră, mișcare ce s-a caracterizat printr-o permanentă preocupare pentru asigurarea unității rîndurilor sale și printr-o exprimare ideologică unitară, avînd drept temelie materialismul dialectic și istoric — cea mai înaintată concepție despre lume și viață. El însuși expresie a unității și solidarității, a gradului superior de organizare și acțiune al clasei muncitoare, P.C.R. a promovat și promovează o politică a unității — exprimată pe plan intern prin întreaga operă de edificare a socialismului în România și pe plan extern prin sprijinul și solidaritatea sa cu toate forțele progresiste, înaintate, antiimperialiste din lume. Referindu-se la aceste aspecte, în cuvîntarea rostită la ședința comună a consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană, din 27 decembrie 1984, secretarul general al partidului arăta: *„Trebuie să dezvoltăm sentimentele de prietenie și colaborare cu popoarele care construiesc socialismul, cu toate popoarele lumii, pornind de la faptul că solidaritatea și prietenia constituie un factor puternic al dezvoltării socialiste, al păcii și colaborării internaționale. Să ducem ferm o politică de pace și de colaborare cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială!"*

Unitatea poporului nostru în jurul partidului a fost evidențiată în mod pregnant de anii construcției socialiste. După victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, îndeosebi după cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, în alianță cu celelalte categorii de oameni ai muncii, unitatea poporului nostru și-a tras tăria din convergența de interese sociale și naționale. Unitatea națiunii, întemeiată pe comunitatea de interese a tuturor fiilor patriei, a căpătat noi dimensiuni în opera de edificare a orînduirii socialiste, orînduire menită să satisfacă cerințele vitale ale oamenilor muncii și care a dat naștere și a perfecționat continuu relațiile sociale.

Noile relații de producție, lichidarea exploatării și a oricărei asupriri au fost fenomene istorice profunde care au contribuit în mod hotărîtor la întărirea unității națiunii noastre. Departe de a fi numai suportul principal al dezvoltării economice a patriei, politica de industrializare a țării a dus la dezvoltarea armonioasă a tuturor regiunilor, dînd un fundament material puternic politicii naționale a partidului nostru. Totodată, s-au creat condiții optime de exercitare a drepturilor și de afirmare în viața socială și politică a țării pentru toți cetățenii, indiferent de naționalitate.

Marile mutații survenite în planul dezvoltării economice au determinat serioase prefaceri în structura socială, membrii societății noastre căpătînd un statut comun — proprietari și producători ai bunurilor materiale și spirituale și, în același timp, beneficiarii acestor bunuri. Aici își au de fapt izvorul comunitatea de interese și noile raporturi ce s-au stabilit în societatea noastră. *„Astăzi* — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — *societatea socialistă românească este compusă din clase și categorii sociale muncitoare prietene, care își bazează existența pe activitatea creatoare în diferite sectoare, pe munca productivă pentru sine și pentru societate"*.

Rezolvarea științifică, revoluționară, justă a problemei naționale de către partidul nostru și-a pus în mod direct amprenta asupra

unității și coeziunii națiunii. Lichidarea exploatării omului de către om, a tuturor discriminărilor naționale, triumful definitiv al socialismului reprezintă baza libertăților și drepturilor de care se bucură toți oamenii muncii din țara noastră, fără deosebire de naționalitate, ele reprezintă totodată, cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, *„baza coeziunii întregului popor. Desființînd nedreptățile de ordin social, discriminarea de rasă, de sex, de naționalitate, socialismul a garantat tuturor oamenilor muncii drepturi egale în cadrul societății, accesul neîngrădit la viața economică, socială și politică, la învățămînt și cultură"*.

Prin participarea la conducere, prin implicarea în intimitatea mecanismelor complexe ale societății noastre, masele de oameni ai muncii își dezvoltă sentimentul de apartenență la colectivitate, își întăresc conștiința comunității de interese. Iată de ce partidul nostru a pus un accent deosebit pe continua perfecționare a democrației, pe întărirea organismelor menite să asigure participarea maselor la opera de conducere a vieții social-politice și de stat.

Experiența acumulată în cei 20 ani care au trecut de la istoricul Congres IX — moment care a însemnat începutul celei mai fecunde epoci din istoria noastră, epocă marcată atît de puternic de proeminenta personalitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu — demonstrează cu prisosință faptul că Partidul Comunist Român s-a implicat atît de profund în viața poporului nostru, încît el își exercită rolul său conducător nu din exteriorul societății, ci prin integrarea sa organică în viața acesteia, prin participarea nemijlocită a activului de partid, a tuturor comuniștilor, în cadrul unităților economico-sociale, al organizațiilor de masă și obștești, la întreg procesul de elaborare și înfăptuire a politicii partidului, a măsurilor din toate domeniile de activitate. Pornind de la tezele socialismului științific și dezvoltîndu-le în mod creator, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a adus o contribuție hotărîtoare în definirea teoretică a rolului partidului ca forță politică conducătoare a societății, subliniind că, în zilele noastre, *„partidul reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează întreaga societate și de la care radiază energia și lumina ce pun în mișcare și asigură funcționarea întregului angrenaj al orînduirii socialiste. La rîndul său, partidul se regenerează continuu sub impulsul puternicelor fascicule de energie și lumină ce se îndreaptă continuu spre el din rîndul națiunii noastre socialiste. Putem spune că partidul comunist îndeplinește rolul de centru vital al întregului nostru sistem social"*. În această privință, tovarășul Nicolae Ceaușescu a stimulat și stimulează permanent legătura cu masele, veghează permanent ca întreaga politică a partidului să fie într-adevăr rezultatul voinței și intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor. Exemplificat în mod strălucit de activitatea secretarului general al partidului, acest stil de muncă comunist, orientat spre cunoașterea realităților vieții social-economice, a idealurilor și năzuințelor poporului, asigură nu numai eficiența deciziei politice, el este garanția cea mai puternică a îndeplinirii rolului conducător al partidului în opera de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate. Din inițiativa secretarului general al partidului și sub îndrumarea sa directă s-a creat un sistem organizatoric original, unic în felul său, care asigură participarea activă, nemijlocită, a oamenilor muncii la conducerea societății, exercitarea deplină a prerogativelor poporului de adevărat stăpîn al țării, de făuritor conștient al propriilor sale destine.

Pornind de la premisa că *„rezolvarea tuturor problemelor privind dezvoltarea societății noastre privește nemijlocit întregul popor, pe muncitori, pe țărani, pe intelectuali, pe toți cei care muncesc din patria noastră și că nu există problemă ce nu trebuie cunoscută de mase, asupra căreia oamenii muncii să nu-și spună cuvîntul"*, tovarășul Nicolae Ceaușescu explică faptul că unitatea de monolit a poporului nu se poate concepe și nici realiza decît în jurul partidului, forța politică conducătoare, care, prin politica sa internă și externă, exprimă năzuințele și idealurile tuturor oamenilor muncii. Partidul este chemat, așadar, să dea expresie materială cerințelor legice ale dezvoltării sociale, să mobilizeze toate energiile creatoare ale poporului și să le canalizeze spre obiective care să satisfacă nevoile întregii colectivități. Făcîndu-și un țel fundamental din interesele poporului, partidul este urmat cu încredere și devotament de milioanele de oameni ai muncii. Atmosfera în care s-au desfășurat și rezultatele alegerilor de la 17 martie vin să ilustreze cum nu se poate mai grăitor indestructibila unitate a națiunii noastre, sentimentul acut al deplinei responsabilități față de viitorul său. Referindu-se la locul și rolul partidului în societatea noastră, Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu celui de-al XIII-lea Congres consemna cu satisfacție: *„Se poate spune că avem un partid puternic atît din punct de vedere numeric, al compoziției sociale și naționale, cît și al structurii de vîrstă. Creșterea continuă a rîndurilor sale demonstrează încrederea maselor populare, a întregului popor în Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare a întregii societăți"*.

Anii biruințelor noastre socialiste sînt istorie ridicată pe culmile cele mai înalte ale voinței unanime a întregii națiuni, expresia cea mai elocventă a ceea ce poate înfăptui un popor liber pe destinele sale, solidar în efortul gigantic consacrat progresului și înfloririi continue a patriei.

POPOR DE NEMURITORI, POPOR DE EROI

ION POPESCU-PUȚURI

„ eții — spune Herodot în cea de-a patra carte a *Istoriilor* sale — se cred nemuritori". În următorul paragraf, învățatul grec, considerat de urmași ca părinte al istoriei și unul din întemeietorii acestei științe[1], arată în ce chip anume se consideră geții nemuritori: „ei cred că nu mor și că acel care dispare din lumea noastră se duce la zeul Zamolxis. Unii din ei îi mai spun și ebeleizis. Tot la al cincilea an, ei trimit la Zamolxis un sol, tras la sorți, cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie".

Ideea „vieții fără de moarte" a fost o preocupare și o filozofie a oamenilor din cele mai vechi timpuri. Concepția își avea izvorul firesc în cel mai puternic instinct din adîncurile ființei omenești — acela al conservării sale peste milenii, al perpetuării existenței. Ceea ce dă particularitate acestei concepții a geto-dacilor — una dintre cele mai înaintate ale timpului lor, reflectînd stadiul dezvoltat la care ajunsese societatea strămoșilor noștri — își are izvorul în adînca filozofie pe care Zamolxis, „urzitorul credinței de căpetenie a geților", potrivit aprecierii făcute de A.D. Xenopol, a imprimat-o gîndirii geto-dacilor.

Din antichitate și pînă în zilele noastre, personalitatea acestui Zamolxis — „om sau divinitate", întrebare la care Herodot însuși nu știa să dea răspunsul — a fascinat pe mulți cărturari. În antichitate se spunea despre el că ar fi fost discipol al lui Pitagora. Herodot era însă de altă părere: „În privința lui Zamolxis și a locuinței sale subpămîntene... mi se pare însă că el a trăit cu mulți ani înainte de Pitagora". Și însuși momentul la care se referă acest personaj este grăitor asupra vechimii lui Zamolxis. Căci învățatul grec îl evoca în împrejurările expediției nord-dunărene a lui Darius, eveniment ce s-a petrecut în 514-513 î.e.n. — cu decenii înainte ca Herodot să-și fi elaborat opera.

În pragul Veacului Luminilor, personalitatea lui Zamolxis a fost readusă în atenția oamenilor de știință prin opera unui savant suedez, Carolus Lungius. Scriind despre acesta din urmă, Johan de Axehelm (1608-1692), consilier la Curtea supremă de Justiție a regatului Suediei, îl prezenta ca fiind „strălucit și prea important bărbat... profesor de drept și judecător... bărbat foarte cunoscător într-ale dreptului și care, în domeniul istoriei, s-a ocupat de Zamolxis pe care «parcă l-ai fi scos din iad și l-ai fi adus la lumină»". Axehelm, pe adevăratul său nume Johan de Gebern — înnobilat cu titlul de Axehelm și senior de Vårdsaetra în anul 1651 — vorbea în cunoștință de cauză, fiind el însuși un reputat arheolog și genealogist al vremii sale.

Cartea lui Carolus Lungius, apărută la Uppsala în anul 1687, se intitula *Zamolxis, primus getarum legeslator* (Zamolxis, primul legiuitor al geților) și întărea tradiția că lui Zamolxis, „fiu al geților", îi aparțin nu numai începuturile legislației la geți, dar și credința *nemuririi*, propovăduită de el: „Acest zeu suprem al judecății — scria omul de știință suedez — care este posesorul înțelepciunii celei mai desăvîrșite și, totodată, al dreptății absolute", ar fi ținut un discurs la un ospăț, la care au fost prezenți mai marii poporului, prorocind că el și neamul său vor trăi veșnic și că acele meleaguri unde locuiesc ei sînt ale nemuritorilor .

„Om sau divinitate", cum se îndola Herodot, ființă reală sau doar iscată de imaginația istorică a unui popor — existența fizică a personajului are mai puțină însemnătate. Cert este că Zamolxis a exercitat o înrîurire considerabilă asupra conștiinței de sine a poporului geto-dac, unul din cele mai întinse și mai puternice ale antichității.

Un pasaj mai puțin luat în seamă din opera cărturarului antic Clemens din Alexandria este edificator pentru ceea ce însemna Zamolxis în conștiința geto-dacilor. „Este limpede — spunea el — că barbarii [grecii îi denumeau barbari, *barbaroi*, pe toți cei care nu vorbeau limba greacă; romanii, la rîndul lor, numeau barbare toate popoarele, inclusiv pe greci, care se aflau în afara granițelor imperiului] *cinstesc cu deosebire pe legiuitorii și dascălii lor* [s.n.], numindu-i zei... Îmi pare că ei au simțit binefacerile mari ale bărbaților înțelepți și i-au cinstit. La rîndul lor, *acești bărbați au arătat că înțelepciunea lor este în folosul obștii*" [s.n.]. Filozofia zamolxistă i-a înarmat pe strămoșii noștri cu o deplină încredere în forțele proprii, otelindu-le brațele în luptele cu vrăjmașii, furnizîndu-le o ideologie de natură să nască eroi, capabilă să apere și să ducă mai departe stindardul neintinat al poporului. În baza acestei credințe, că sînt nemuritori, de fapt a convingerii că un popor nu poate fi desființat niciodată, geții s-au afirmat în istorie ca „cei mai drepți si mai viteji dintre toți tracii". Toți istoricii antici îi prezintă ca nespus de viteji, gata oricînd să-si apere eroic, cu toate puterile, ființa și gîla, cultura materială și spirituală, dreptul la bunăstare și fericire, neezitînd — pentru realizarea acestor țeluri — să-și dea chiar viața.

Trăsături fundamentale, definitorii pentru un popor a cărui năzuință spre libertate s-a manifestat de-a lungul întregii sale istorii, cu mult ante-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1975.

rioare mărturiilor scrise ale istoriei. Căci înainte ca Dromichete să-l înfrunte pe Lisimah, înainte ca geții să se opună lui Alexandru cel Mare sau perșilor, acestei rezistențe i s-a datorat dăinuirea neîntreruptă pe acest pămînt a locuitorilor. Continuitatea de locuire, din epoca de piatră și din cea a bronzului erau expresii ale nestinsei sete de libertate: poate din timpul controversaților pelasgi, care, după afirmația lui Jules Michelet, „de milenii erau agricultori și mineri", adorînd puterile formidabile care rezidă în măruntaiele pămîntului, fiind astfel în vechime printre inițiatorii industriei din mileniul doi al erei noastre. Poate din vremea oamenilor din neolitic, care au realizat splendidele vase de Cucuteni și au dăruit umanității statuia „Gînditorului" de la Cernavodă.

Încă din acele îndepărtate epoci ale omenirii, strămoșii noștri au făurit o puternică civilizație, care a culminat cu înfloritoarea epocă a lui Burebista, întemeietorul primului stat centralizat și independent, Dacia. Cultură și civilizație materializate în măiestria cu care în epocile îndepărtate au modelat lutul, iar mai tîrziu au prelucrat metalele — bronzul și fierul, dar și aurul și argintul, pe care le-au transformat în splendide armuri, podoabe și vase —, așa cum arată grăitor tezaurele de la Hinova (Mehedinți) sau cele de la Coțofenești (Prahova), Sîncrăieni (Harghita), Herăstrău (lîngă București), Băiceni (Iași), ca și recent identificata diademă princiară de la Bunești (Vaslui).

Din cele mai vechi timpuri, așadar, spațiul carpato-danubiano-pontic s-a vădit a fi vatra unei înfloritoare civilizații, opera unui popor puternic, doritor de pace și libertate. Un teritoriu pe care nu puțini oameni de știință din diverse colțuri ale lumii îl apreciază a fi printre centrele de etnogeneză. Luînd, de exemplu, în discuție ariile de răspîndire a unor specii vegetale (ca mesteacănul, fagul și frasinul) ori a unor animale (calul), apelînd pentru demonstrația sa la argumente geografice și climaterice, dar și lingvistice (prin compararea ariilor de răspîndire a unor termeni indoeuropeni), Louis de la Valley Poussin, profesor la Universitatea din Gand, aprecia în lucrarea sa *Istoria lumii* (vol. III): „Se întrebau [învățații] dacă în Europa este o provincie sau sînt terenuri de cultură și pășune, multiple și întrepătrunse, care să îmbine cîmpiile joase, bune pentru agricultură, cu podișurile ierboase, propice cirezilor și turmelor și care, în același timp, să aibă toți arborii de care am vorbit (mesteacănul, frasinul, fagul)... Există o țară care răspunde acestei definiții și ea este una singură: țara străbătută de Carpați, închisă la sud de Balcani... Este o țară roditoare... cu multe cîmpii pentru grîne, stepe minunate pentru cai, pășuni pentru oi. Această țară este destul de mare pentru a hrăni o populație considerabilă; probabil că în vremurile primitive, migrația nu a avut loc decît sub presiunea unor necesități absolute".

Cu deosebire puternică a fost iradierea culturală geto-dacică. Receptivi la ceea ce omenirea a creat pe alte meleaguri, preluînd în chip creator valorile altor popoare cu care veneau în contact, geto-dacii au influențat, la rîndul lor, evoluția culturală a altor popoare: filozofia nemuririi o găsim departe pînă în centrul Asiei, la popoare cum sînt parții — considerați încă din secolul trecut de unii învățați, ca Julius Klaproth ori Adrien de Longpérier, ca neam[1] din trunchiul puternic al geto-dacilor europeni. Mircea Eliade citează (*De la Zamolxis la Genghis-Han*, p. 44) obiceiul parților ca, în ajunul întronării, regele să se retragă într-o grotă, lîngă care „supușii săi se adunau și-l venerau ca pe un nou-născut" — asemănîndu-se în această privință cu dispariția subpămînteană a lui Zamolxis timp de trei ani și apariția sa neașteptată în cel de-al patrulea an.

Dar, neîndoielnic, cel mai important aspect al filozofiei lui Zamolxis îl constituie încrederea pe care acesta — potrivit tradiției antice — a înrădăcinat-o poporului în puterea și trăinicia sa peste secole, convingerea că va ieși biruitor din înfruntările cu toate vicisitudinile istoriei.

Românii au dovedit, secole de-a rîndul, lumii întregi că *ei* sînt urmașii eroicului popor nemuritor al dacilor. Veacuri de-a rîndul, ei au fost nevoiți să poarte îndelungate lupte pentru apărarea gliei strămoșești, împotriva politicii de forță și dictat a marilor imperii din toate punctele cardinale. Din rîndul poporului român s-au ridicat, peste vremuri, mii și mii de luptători vajnici, care nu o dată și-au sacrificat viața pentru a feri glia strămoșească de marile pericole urzite de vrăjmași.

Vorbind în anul 1847 la o întrunire a Societății studenților români de la Paris, Nicolae Bălcescu relua o afirmație a lui Jules Michelet: „Dacă nici un suflet nu piere, zice domnul Michelet, cum acele mari suflete ale națiilor, cu geniul lor cel plin de viață, cu istoria lor bogată în martiri, plină de jertfiri eroice, plină de imortalitate, cum oare vor putea a se stinge? Așadar, domnilor — conchidea Bălcescu —, românii nu vor pieri, românii nu pot pieri! Ei sînt cea mai veche nație din Europa, care și-a păstrat neclintit naționalitatea ei și o existență politică".

Această convingere, această tărie de neclintit, că un popor nu poate fi înfrînt și desființat, i-a ajutat pe români să treacă prin toate încercările istoriei, să-și înfăptuiască marile deziderate de unitate și independență națională, de afirmare spre cele mai măreți culmi de civilizație și progres.

Pe locurile nemuritorilor de odinioară, poporul român construiește astăzi, sub conducerea partidului comunist, a secretarului său general, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cea mai dreaptă și umanitară societate omenească, societatea socialistă și comunistă. Eroii de astăzi ai României socialiste sînt cei care au realizat mărețele construcții ale socialismului: canalul Dunăre-Marea Neagră, Transfăgărășanul, marile combinate industriale, sînt cei care în agricultură dau producții record, cum n-a mai produs vreodată acest pămînt, sînt cei care în școli, institute de învățămînt și de cultură făuresc o țară înfloritoare, unde poporul să se poată dezvolta liber, independent, suveran.

---

[1] Regele part Mnaskiras, a cărui imagine am reprodus-o în numărul trecut al revistei (planșele 2-3, figura 7), era cunoscut și sub numele de Camnascires.

Decenii ale Epocii Ceaușescu

Monumentele și locurile istorice... aduc mărturie faptului că poporul român nu și-a plecat niciodată capul sub jugul asupririi străine, nu a considerat nici un preț prea mare pentru a-și apăra libertatea și demnitatea.

NICOLAE CEAUȘESCU

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN ARTA MONUMENTALĂ

VALERIU BUDURU, MARIAN ȘTEFAN

21 octombrie 1976. La Guruslău, un emoționant moment de cinstire a eroismului marilor noștri înaintași. Pe locurile unde în urmă cu 375 ani, Mihai Viteazul obținea o strălucită victorie în apărarea marii sale înfăptuiri — prima unire politică a celor trei țări românești — secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, inaugurează un monument în amintirea faptelor de glorie ale viteazului voievod. 25 000 cetățeni veniți la festivitate din comunele județului Sălaj, de pe văile Someșului, din părțile Crasnei, Almașului, Agrijului, trăiesc, laolaltă cu întreaga țară, momente de vibrantă mîndrie patriotică.

Monumentul — în întreaga sa concepție — exprimă ideea unității naționale. Pe un postament paralelipipedic, se ridică o coloană de 22 m, formată din trei iame care simbolizează cele trei țări române. Pe latura de sud a coloanei, în partea sa superioară, sînt fixate stemele celor trei țări române. Basoreliefurile care înconjură postamentul înfățișează simbolic grupuri de luptători, oșteni și căpitani ai lui Mihai Viteazul și chipul marelui domn. Pe una din laturi se află scris cu litere aurii: „Aici, la 3 august 1601, oștile conduse de Marele Voievod Mihai Viteazul au cucerit o strălucită victorie în lupta pentru apărarea unității tuturor românilor, pentru libertate și neatîrnare.

Inaugurat în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președinte al Republicii Socialiste România".

Un an mai tîrziu, la 16 septembrie 1977, tovarășul Nicolae Ceaușescu inaugurează, la Suceava — glorioasa cetate de scaun a Mușatinilor — un monument închinat unui alt strălucit domn al românilor — Ștefan cel Mare. O statuie ecvestră, turnată în bronz, ce-l înfățișează pe marele voievod într-o atitudine maiestuoasă, cu coroana pe cap și, în mîna dreaptă, cu buzduganul — simbol al puterii și demnității. Pe soclul, împodobit cu stema Moldovei și un basorelief amplu, din bronz, redînd o scenă de luptă, sînt inscrise cuvinte de aleasă cinstire și vibrație patriotică, cuvinte ce aparțin tovarășului Nicolae Ceaușescu: „Scut de apărare a gliei străbune, Ștefan cel Mare, erou legendar a cărui luptă și activitate închinate libertății patriei și poporului, împreună cu alți mari domnitori ai țării, stă la baza făuririi României". **Pe latura dreaptă a piedestalului, o placă de marmură albă, ce cuprinde un text despre momentul inaugurării:** „Dezvelit astăzi, 16 septembrie 1977, în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președinte al Republicii Socialiste România".

Măreaţa pleiadă de domni ai ţării

Dintotdeauna poporul nostru şi-a iubit eroii, şi-a respectat şi preţuit înaintaşii, găsind în fapta, în lupta şi munca lor consacrate binelui ţării izvor de învăţăminte şi putere. Aceasta se vede şi din faptul că multora dintre marii noştri voievozi le-a însoţit numele cu diferite formule ce exprimă dragoste şi preţuire. Cum se ştie, Alexandru vodă *a* rămas în istorie şi sub numele de cel Bun, pentru grija dovedită faţă de ţară, pentru chibzuiala şi simţul său de mare gospodar al treburilor statului. Pe Mihai, românii l-au numit Viteazul, fiindcă el a întruchipat, *ca* nimeni altul, curajul, dîrzenia şi vitejia de a afirma şi înfăptui marile idealuri ale poporului. Ştefan a căpătat denumirea de cel Mare, fiind — cum scria A.D. Xenopol — singurul „din bogatul, prea bogatul şirag de domni ai ţărilor române [ce] poartă numele de *Mare*... Totdeauna bunul simţ al popoarelor *le-a* ferit de a dărui acest titlu înălţător, fără rost şi fără cădere, şi ele l-au păstrat numai pentru adevăratele mărimi pe care simţul cel sănătos al popoarelor le-a recunoscut, cînd le-a văzut răsărind în cîmpul istoriei". La rîndul său, Nicolae Iorga, judecîndu-i faptele şi încercînd să găsească un temei iubirii pe care poporul o poartă acestui mare domnitor, ajungea la concluzia că „într-însul găsise poporul românesc cea mai deplină şi mai curată icoană a sufletului său: cinstit şi harnic, răbdător fără să uite şi viteaz fără cruzime, straşnic în mînie şi senin în iertare, răspicat şi cu măsură în grai, gospodar şi iubitor al lucrurilor frumoase, fără nici o trufie în faptele sale".

Dragostea şi preţuirea pe care poporul le poarta înaintaşilor şi-au gasit, în decursul timpului, nenumărate alte forme de expresie. *Dar niciodată în decursul istoriei românilor, opera înaintaşilor, lupta şi jertfele lor n-au fost înconjurate cu atîta preţuire ca în zilele noastre. Este o realitate pe care o datorăm în primul rînd secretarului general al partidului, preşedintelui ţării, tovarăşului Nicolae Ceauşescu, marele ctitor de istorie, care în cele două decenii de cînd conduce destinele poporului român a încorporat, în ampla activitate teoretică şi practică consacrată prezentului şi viitorului patriei, şi o magistrală contribuţie la dezvoltarea ştiinţei istorice româneşti.*

Continuînd şi dezvoltînd cu o deosebită strălucire opera înaintaşilor, conducătorul partidului şi statului nostru s-a aflat mereu şi mereu în contact cu izvoarele istoriei, găsind şi învăţîndu-ne să găsim în faptele de glorie ale trecutului îndemn şi înălţătoare învăţăminte. *„Avem un trecut cu care ne putem mîndri* — sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu. *În condiţii grele, poporul nostru şi-a păstrat fiinţa naţională. În această parte a lumii el a fost un factor de progres şi civilizaţie, şi-a adus contribuţia la mersul înainte, pe calea unei vieţi mai bune. Iată de ce noi, comuniştii, cinstind pe cei care în trecut şi-au dat viaţa pentru fericirea poporului, tragem din lupta lor învăţăminte pentru prezentul pe care-l făurim şi, totodată, pentru a pune bazele viitorului". „Nimic nu se poate construi ignorînd trecutul* — arăta preşedintele Nicolae Ceauşescu cu un alt prilej. *Esenţial este să se ia ce este bun şi să se asigure o dezvoltare pe baze noi, în raport cu nivelul de cunoaştere la care a ajuns societatea într-un moment sau altul".*

Atmosfera de amplă deschidere revoluţionară, patriotică, generată de cel de-al IX-lea Congres al P.C.R. — eveniment care a marcat începutul celei mai fecunde epoci din întreaga noastră istorie — şi-a pus amprenta şi pe arta monumentală de inspiraţie istorică. Traseele istorice ale ţării s-au îmbogăţit în cei 20 ani care au trecut de la istoricul Congres şi cu numeroase însemne durate în

Guruslău: monumentul ridicat în amintirea victoriei obţinute în 1601 de Mihai Viteazul în aceste locuri

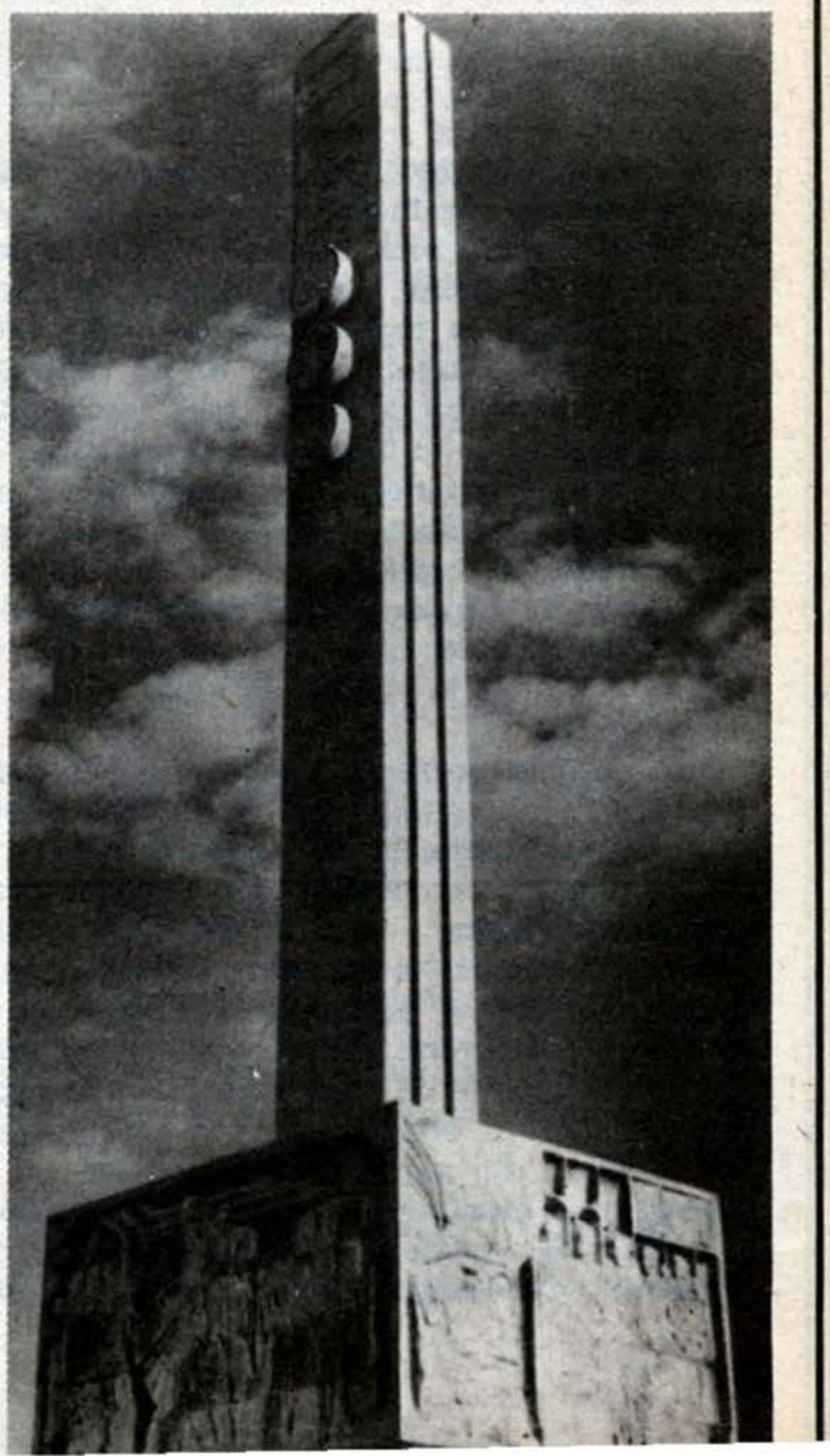

bronz, în piatră și marmură ce cinstesc mari momente ale trecutului nostru, pe marii voievozi ctitori de țară și pe alți strălucițI înaintași ce-au slujit prin geniul lor creator binele poporului. În oricare direcție călătorești astăzi pe întinsul României, de la Turnu Severin la Suceava și Cîmpulung Moldovenesc, de la Constanța și Tulcea la Oradea și Satu Mare, de la Giurgiu la Sibiu și Arad, întîlnești astfel de cronici scrise în bronz, în piatră sau în marmură ce evocă nemuritoare pagini de luptă ale românilor și care poartă amprenta Epocii Ceaușescu. Participarea la inaugurarea unor astfel de monumente a tovarășului Nicolae Ceaușescu, conducătorul partidului și poporului, prezența sa și a tovarășei Elena Ceaușescu în nenumărate locuri încărcate de istorie, în cadrul sutelor și sutelor de vizite făcute în toate județele țării, participarea la marile aniversări ale istoriei poporului nostru, cuvîntările rostite cu aceste prilejuri s-au transformat în mari evenimente mobilizatoare, s-au înscris în cronica acestor două decenii ca momente de înălțătoare însuflețire revoluționară și patriotică.

Înaltele virtuți ale strămoșilor

Să pornim, avînd drept ghid cele mai semnificative din aceste monumente, pe cîteva din traseele istoriei românești. Unul din aceste trasee, pe care ne-am propus să-l urmărim în numărul de față al revistei, este cel pe care ne întîmpină chipurile „bogatului șirag de domni ai țării", cum scria Xenopol, ale căror fapte de glorie au rămas înscrise pentru totdeauna în cartea de aur care este istoria poporului român.

Iată, în această strălucită galerie, chipurile lui Burebista și Decebal, cei doi mari conducători ai geto-dacilor care ne amintesc de virtutile acestor glorioși strămoși ai noștri, de la a căror primă atestare documentară în opera părintelui istoriei, Herodot, se vor împlini în 1986 două milenii și jumătate. *„În caracterul poporului român, în dorul său nestins de libertate și neatîrnare* — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — *se regăsesc întruchipate înaltele virtuți ale strămoșilor noștri: dîrzenia, mîndria și înțelepciunea dacilor".*

Cum se știe, sub conducerea marelui rege Burebista, „cel dintîi și cel mai puternic dintre toți regii care au domnit peste Tracia", cum îl considerau contemporanii, a luat ființă — în urmă cu peste 2 050 ani — primul stat dac centralizat și independent, unul din cele mai puternice state ale lumii antice. Acest impresionant edificiu politic, economic, cultural, administrativ și militar a fost

Statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare din cetatea de scaun. Suceava

rezultanta obiectivă a îndelungatului proces de dezvoltare a societății geto-dace. Sculptura care-l înfățișează pe marele rege, executată în 1979, în parcul de sculptură de la Măgura-Buzău, îl reprezintă pe conducătorul geto-dac în ipostaza sa esențială de rege unificator. Monumentul este alcătuit din două părți: capul cioplit dintr-un uriaș bloc de piatră albă și, lîngă el, în partea dreaptă, un braț imens, cuprinzînd ocrotitor în palmă pămîntul dacic.

Dragostea statornică de vatra străbună, curajul și nestinsa sete de libertate, aceste alese însușiri ale geto-dacilor au fost cu dărnicie ilustrate și de viteazul rege Decebal, *„eroul legendar* — cum îl caracterizează tovarășul Nicolae Ceaușescu — *intrat în conștiința poporului nostru ca simbol al neînfricării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței".*

O impunătoare statuie ecvestră ridicată la Deva, în anul 1976, ne evocă figura marelui Decebal. Artistul l-a surprins într-o ținută

maiestuoasă, purtînd în mîna dreaptă sabia, iar în cea stîngă vestitul steag al dacilor. Compoziția îți sugerează celebrul portret pe care istoricul grec Dio Cassius îl făcea regelui dac: „Priceput în ale războiului și iscusit la faptă, știind cînd să năvălească și cînd să se retragă la timp, meșter a întinde curse, viteaz în luptă, știind a se folosi cu dibăcie de o victorie și a scăpa bine dintr-o înfrîngere; pentru care lucruri a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut".

Peste veacuri, nepieritoarele fapte ale lui Burebista și Decebal, încrustate în tăria bronzului, a pietrei și marmurei, se întîlnesc, prin același limbaj, cu cele ale lui Ștefan și Mihai și ale altor mari voievozi care, în fruntea poporului, au știut să păstreze mereu vie flacăra luptei pentru apărarea pămîntului strămoșesc, pentru libertate și neatîrnare. Cît de inspirat caracteriza președintele țării aceste trăsături ale marilor noștri înaintași: *„Viteaza armată a neînfricatului Decebal — conducătorul legendar al dacilor, dîrjii oșteni ai vestiților noștri voievozi și mari comandanți de oști — Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, exprimînd nestinsa dragoste de libertate a poporului, au apărat cu eroism și bărbăție glia strămoșească, și-au vărsat generos sîngele pentru ea, au ales la nevoie moartea vitejească, dar nu s-au lăsat înjugați de dușmani, n-au trădat niciodată cauza poporului"*.

Astfel de fapte ne evocă înainte de toate monumentele istorice ridicate în acești ani. Pe lîngă monumentul de la Suceava, despre care am amintit la începutul acestor rînduri, despre Ștefan cel Mare și eroica sa luptă ne vorbesc și statuile de la Vaslui și Piatra Neamț, inaugurate în 1972 și 1974, ca și monumentul de la Podul Înalt, ridicat în 1975, cu prilejul împlinirii a 500 ani de la victoria obținută de marele voievod împotriva cotropitorilor otomani la 10 ianuarie 1475, în acea zi a desăvîrșitei biruințe, cum scria Nicolae Iorga, „cea mai mare din viața lui Ștefan și asupra celui mai puternic dușman". Așa cum faptele lui Mihai Viteazul sînt evocate de numeroase alte complexe sculpturale ridicate în acești ani în multe alte locuri cu rezonanțe istorice.

Mircea cel Bătrîn este una din acele „legendare figuri de domnitori patrioți", sub conducerea cărora masele populare au purtat mari bătălii „pentru păstrarea ființei naționale și apărarea gliei strămoșești". Personalitate de primă mărime a Europei începutului de veac XV, pe care cronicarul german Johannes Leunclavius îl numea „principe între creștini cel mai viteaz și cel mai ager", Mircea cel Bătrîn s-a opus eroic presiunii otomane, reușind să impună Porții acordarea unei capitulații în baza căreia Țara Românească, prin largul statut de autonomie dobîndit, și-a păstrat ființa de stat și viața sa proprie. Amintirea înțeleptului și viteazului domnitor este păstrată în bronzul unei salbe de statui, a căror dispunere vrea parcă să redea dimensiunile țării pe care a stăpînit-o cel ce se intitula „singur stăpînitorul Io Mircea, mare voievod și domn,... stăpînind și domnind toată țara Ungrovlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărești, și Amlașului și Făgărașului herțeg și Banatului de Severin domn și de amîndouă părțile de peste toată Dunărea și pînă la Marea cea Mare și cetății Dîrstorului stăpînitor".

Salba aceasta de monumente ce cinstesc pe marele domn începe la Rîmnicu Vîlcea, cu statuia în bronz ridicată în 1966 și continuă cu aceea inaugurată în 1970 la Turnu Măgurele. În 1972, cu prilejul împlinirii a 95 ani de la proclamarea independenței absolute de stat a României, în 1877, moment ce avea să creeze condițiile favorabile reunirii Dobrogei cu patria-mumă, alte două opere au fost consacrate marelui domnitor. Una în curtea Școlii militare de ofițeri activi de marină din Constanța și o grandioasă compoziție ecvestră în centrul municipiului Tulcea.

Este interesant de amintit faptul că ideea ridicării, la Tulcea, a unei statui dedicate ilustrului voievod datează din secolul trecut. Între anii 1897 și 1900 s-au și strîns fondurile necesare, iar în 1904, statuia — operă a

La Constanța, se înalță statuia marelui voievod Mircea cel Bătrîn

sculptorului C. Bălăcescu — a fost inaugurată, dar ea a fost distrusă în timpul primului razboi mondial de către trupele dușmane care au cotropit acest teritoriu.

Basarabi și Mușatini

Urmărind firul istoriei, așa cum este el punctat de monumentele ridicate în acești ani ai Epocii Ceaușescu spre gloria marilor noștri voievozi, trebuie să ne oprim și la Giurgiu. Aici, din 1977, o frumoasă statuie în bronz ne amintește despre Vlad Țepeș, viteazul voievod ce se trăgea din ambele dinastii românești, Basarabi și Mușatini, fiind nepot direct al lui Mircea cel Bătrîn și al lui Alexandru cel Bun și văr primar cu Ștefan cel Mare. În cele trei domnii, dintre care cea de a doua mai lungă (1456-1462), Vlad Țepeș s-a dovedit un demn urmaș al glorioșilor săi înaintași. Faptele lui — intrate în legendă — au făcut de mult înconjurul lumii. Încă în timpul vieții sale a fost foarte cunoscut în Europa, dovadă numeroasele lucrări ce i-au fost închinate, ca și portretele care au avut o largă circulație.

De la Giurgiu la Tîrgoviște — străveche cetate de scaun a Țării Românești, orașul care timp de aproape trei veacuri a jucat un rol atît de important în istoria politică și culturală a poporului nostru. Numeroase însemne, între care și o suită de busturi dezvelite în anii 1968 și 1969, ne readuc în memorie chipurile lui Mircea cel Bătrîn, Dan II, Vlad Țepeș, Radu de la Afumați, Petru Cercel, Mihai Viteazul, Matei Basarab și Vasile Lupu.

De la Tîrgoviște la Curtea de Argeș, unde pe platoul din fața bisericii mănăstirii cu același nume se ridică o frumoasă statuie a ctitorului acestui vestit monument al arhitecturii feudale românești — Neagoe Basarab — domnul „ales, învățat, blînd, bun... și iubitor de pace", cum îl caracteriza A.D. Xenopol. Monumentul a fost inaugurat în 1969 și îl înfățișează pe domnitor într-o atitudine meditativă, îmbrăcat în straie de ceremonie și cu coroană pe cap.

Tot la Curtea de Argeș, în piața centrală a orașului, în același an 1969, a fost dezvelită și o statuie a lui Vlaicu Vodă.

Dar în cîte alte locuri ale țării n-ar trebui să ne îndreptăm pașii pe urmele acestor cronici în piatră „scrise" în anii noștri spre cinstirea paginilor de măreție scrise de înaintașii noștri! La Cluj-Napoca, unde zestrea monumentală a orașului s-a îmbogățit în acești ani și cu o statuie ecvestră ridicată, în 1977, lui Gelu Românul, voievodul care, la Porțile Mureșului, a încercat să stăvilească expansiunea năvălitorilor maghiari, conduși de Tuhutum, și a căzut în lupta

Legenda lui Dragoș într-o compoziție sculpturală aflată în orașul Cîmpulung Moldovenesc

pentru apărarea pămîntului străbun. Sau din nou în nordul Moldovei, la Cîmpulung Moldovenesc, unde întîlnim un grup sculptural, „Dragoș și Zimbrul", datînd tot din 1977 și amintind tradițiile întemeierii țării românești a Moldovei. Sau la Roșcani, în județul Galați, unde monumentul în bronz al lui Ioan Vodă cel Viteaz, ridicat în anul 1974, cu prilejul împlinirii a 400 ani de la moartea viteazului domn, evocă eroismul cu care voievodul și oștirea sa s-au ridicat împotriva puhoaielor cotropitoare.

Repere emoționante pe marile trasee ale istoriei românești, monumentele ridicate în aceste două decenii în amintirea unora dintre marii noștri voievozi se asamblează într-o suită unitară și cuprinzătoare cu alte opere monumentale ce evocă pagini glorioase din istoria poporului nostru. Putem vorbi astfel despre monumentele Unirii, despre cele ale Independenței sau despre lucrările sculpturale ce rememorează momente ale marilor revoluții ale românilor. Sînt tot atîtea trasee pe care vom continua să le străbatem în numerele viitoare ale revistei.

Timp de 8 luni circa 500 000 de ostaşi ai armatei române au luptat cu eroism şi au contribuit, cu grele jertfe de sînge, la victoria împotriva Germaniei fasciste. Despre aceasta stau mărturie cei peste 170 000 de ostaşi români morţi, răniţi sau dispăruţi în crîncenele lupte purtate împotriva maşinii de război hitleriste, uriaşa mobilizare a întregului popor, care a făcut totul pentru a contribui la victoria finală asupra fascismului.

NICOLAE CEAUŞESCU

Contribuţia României la infrîngerea fascismului

CINCI LUNI DE LUPTE PENTRU ELIBERAREA CEHOSLOVACIEI ŞI AUSTRIEI

GHEORGHE ZAHARIA, ION CUPSA

● O breşă de 400 km în dispozitivul inamic ● 4 cursuri mari de apă şi 10 masive muntoase forţate prin grele bătălii ● 1 700 localităţi şi alte aşezări, între care 31 oraşe, eliberate ● Tanchiştii români la Hohenruppersdorf, lîngă Viena ● României ajută la refacerea liniilor ferate austriece pînă la 25 iunie 1945 ● Tributul de sînge al ostaşilor români: 60 000 militari morţi, răniţi şi dispăruţi

Aşa cum arătam în numărul trecut, la mijlocul lunii martie 1945, trupele româno-sovietice, purtînd grele lupte cu inamicul, reuşiseră să ajungă pe cursul mijlociu al rîului Hron. Deşi al doilea război mondial intra în faza sa finală, trupele hitleriste opuneau încă o rezistenţă înverşunată. Asaltat din est şi vest, cel de-al III-lea Reich îşi trăia ultimele zile. Căpeteniile naziste mai sperau însă în unele neînţelegeri care — după părerea lor — puteau apare între Aliaţi şi făceau eforturi pentru a-şi prelungi cît mai mult agonia. În planurile lor, zona muntoasă a Cehoslovaciei ocupa un loc central. Aşa se explică rezistenţa îndîrjită pe care au întîmpinat-o forţele româno-sovietice care acţionau în această regiune. Vitejia şi dăruirea soldaţilor, măiestria comandanţilor sovietici şi români s-au relief at şi cu prilejul acestor ultime încleştări care au dus la completa eliberare a Cehoslovaciei şi a unei părţi din Austria.

La 25 martie 1945, gruparea de la aripa dreaptă a Frontului 2 ucrainean a reluat ofensiva în direcţia generală Brno; în acest cadru, Armatei 4 române i-a revenit misiunea de a cuceri Munţii Fatra Mare, Fatra Mică şi Carpaţii Albi, iar Armatei 1 române să dezvolte ofensiva între rîurile Hron şi Morava.

Armata 4, care avea în compunere opt divizii, a acţionat la începutul ofensivei declanşate la 26 martie 1945 numai cu şase divizii, celelalte două

luptînd pe direcţia de efort a Armatei 40 sovietice. Prin aprige confruntări, la 5 aprilie trupele române au ieşit în valea Turiecului, desăvîrşind cucerirea Munţilor Fatra Mare. Direcţia de înaintare a Armatei 4 a fost orientată apoi spre nord-vest, pentru a cuceri creasta sudică a Munţilor Fatra Mică. În timpul operaţiilor din această zonă, încheiate cu succes la mijlocul lunii aprilie, comandamentele şi trupele noastre au fost confruntate cu numeroase dificultăţi legate de purtarea luptelor în teren muntos, cu comunicaţii puţine. Ele au fost nevoite să recurgă la dese manevre în spatele inamicului, efectuate cu detaşamente de întoarcere şi au purtat lupte de încercuire, cucerind numeroase localităţi amenajate pentru apărare. Trupele au fost supuse unor mari eforturi, pe care le-au suportat cu stoicism, îndeplinindu-şi cu cinste misiunile încredinţate.

După cucerirea Munţilor Javorina, Armata 1 ieşise pe cursul mijlociu al Hronului, în zona oraşului Žarnovica, avînd în stînga Armata 53 sovietică, împreună cu care forma în continuare un grup de armate pus sub comanda generalului Managarov. Ea a primit misiunea să forţeze succesiv Hronul, Nitra, Vahul şi Morava şi să cucerească şirurile de munţi ce se înălţau între aceste cursuri de ape. În dimineaţa zilei de 25 martie, trupele Armatei 1 au început forţarea Hronului, stabilind două capete de pod, în apropiere de localităţile Žarnovica şi Tekov Breznica, continuînd apoi luptele pentru cucerirea Munţilor Nitra, spre a ajunge în valea rîului cu acelaşi nume. Centrul minier Nová Baňa şi oraşul Žarnovica au fost eliberate, iar la 2 aprilie rîul Nitra a fost forţat din mişcare. De la această dată, Armata 1 a primit misiunea să ocupe Munţii Inovec, să asigure flancul drept al Armatei 53 sovietice şi să facă legătura dintre aceasta şi Armata 40 sovietică, care rămăsese mult în urmă. Trupele noastre au fost nevoite să dea atacuri spre nord pentru a-i veni în ajutor. Noua ofensivă a început în dimineaţa de 3 aprilie şi după două zile ostaşii români au ajuns în marginea oraşului Banovce, pe care l-au eliberat pînă în dimineaţa de 5 aprilie. Subliniind importanţa acestui succes, într-un ordin al Comandamentului suprem sovietic se arăta: *„Astăzi, 5 aprilie, la ora 21, capitala patriei noastre, Moscova, va saluta în numele patriei, prin 20 salve de artilerie trase din 224 de tunuri, vitezele trupe ale Frontului 2 ucrainean, printre care Armata 1 română a generalului de corp de armată Atanasiu"*.

Această etapă a operaţiei, care a durat numai trei zile, s-a desfăşurat în ritm vertiginos, trupele noastre obţinînd succese importante, eliberînd încă un mare oraş cehoslovac, cucerind un masiv muntos şi dezvoltîndu-şi capul de pod de pe rîul Vah. În seara zilei de 6 aprilie au început luptele pentru cucerirea crestei sudice a Carpaţilor Albi, pentru a se putea pătrunde în valea rîului Morava. În faţa ostaşilor noştri se aflau oraşele Nove Mesto şi Stara Tura, ambele fortificate şi apărate de puternice garnizoane inamice. A doua zi, sprijinite puternic de artilerie, unităţile Diviziei 2 in-

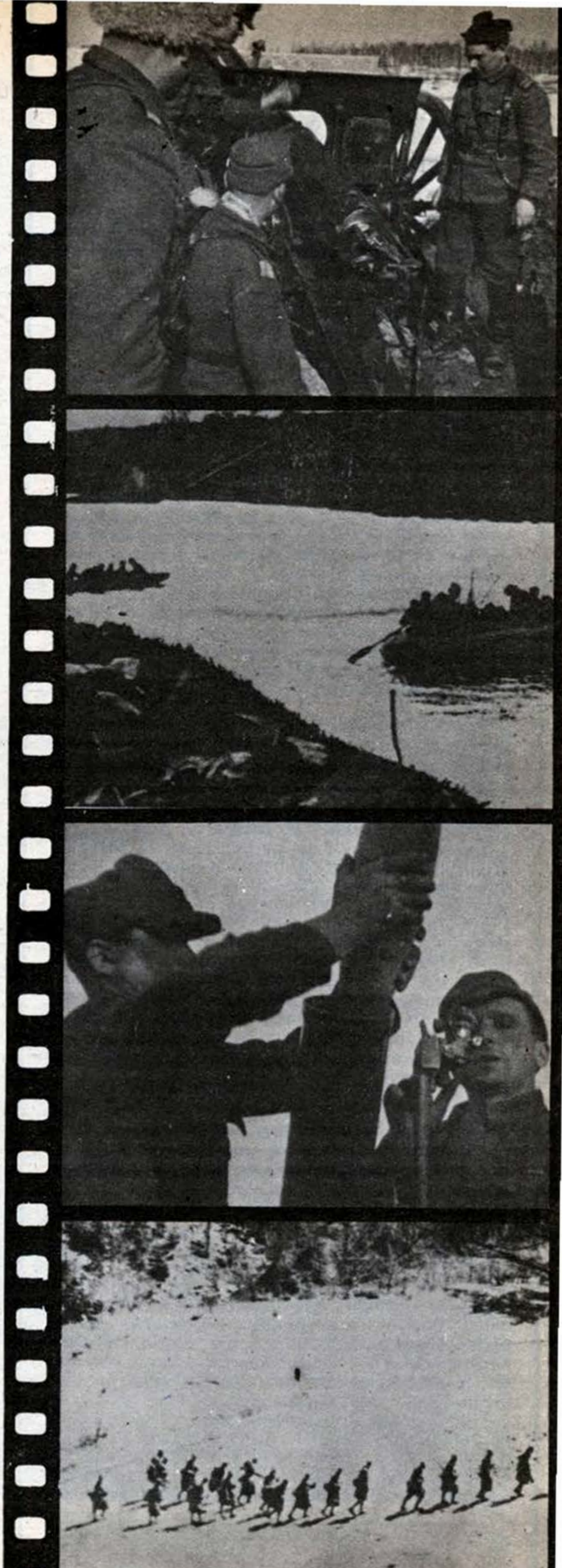

- *Servanţii unui tun românesc în acţiune pe malul Tisei*
- *Subunităţi româneşti pe rîul Morava*
- *Aruncător de mine sprijinind infanteria în timpul unui atac*
- *Ostaşi români din Regimentul 92 infanterie în Munţii Tatra*

fanterie au rupt pozițiile inamice și, după lupte îndîrjite la baionetă, au eliberat orașul Nove Mesto, în timp ce Divizia 19 infanterie alunga pe inamic din Stara Tura (8 aprilie). Eliberarea celor două orașe l-a determinat pe inamic să-și mute apărarea în interiorul Carpaților Albi. Trei zile mai tîrziu, la 11 aprilie, Divizia 2 infanterie a ajuns în valea Moravei, amenințînd cu încercuirea trupele hitleriste, care s-au văzut nevoite să se retragă, cedînd în mîinile românilor și masivul Carpaților Albi.

Astfel, cînd forțele principale ale fronturilor 2 și 3 ucrainene eliberau, la 13 aprilie, Viena, diviziile Armatei 1 române debușau în valea Moravei. Referindu-se la luptele purtate de trupele române în această perioadă pe teatrul de operații din Cehoslovacia, în volumul V *al Istoriei marelui război pentru apărarea patriei al Uniunii Sovietice. 1941-1945*, la pagina 214, se scrie: *„În perioada luptelor pentru Viena, trupele aripei drepte a Frontului 2 ucrainean continuau cu succes ofensiva pe teritoriul Cehoslovaciei. Armatele 40 și 53 sovietice, Armatele 1 și 4 române, înfrîngînd greutăți enorme, au ieșit, pînă la mijlocul lui aprilie, pe tot frontul, la Morava și au cucerit capetele de pod pe malul ei drept. Înaintînd 100 km spre nord-vest, trupele sovietice și române au eliberat o însemnată parte din Cehoslovacia și au stabilit legătura tactică cu Corpul 1 armată cehoslovac, care intra în compunerea Frontului 4 ucrainean"*.

Continuînd ofensiva, trupele Armatei 1 române au desfășurat ultima lor acțiune importantă care s-a încheiat cu eliberarea orașului Kojetin (6 mai 1945).

În etapa finală a războiului, trupelor noastre care luptau în Cehoslovacia li s-a alăturat și Regimentul 2 care de luptă, care avea să-și aducă o contribuție însemnată la eliberarea Austriei.

După luptele la care participaseră în toamna anului 1944, tancurile și celelalte mașini de luptă românești au fost revizuite și reparate într-un timp extrem de scurt, datorită eforturilor eroice ale muncitorilor și specialiștilor din fabricile și atelierele de specialitate. Concomitent, echipajele și-au continuat pregătirea în vederea viitoarelor misiuni. Cu mașinile de luptă existente s-a organizat Regimentul 2 care de luptă, cu un efectiv de circa 1 000 oameni, 66 tancuri și autotunuri, 13 autoblindate și altă tehnică de luptă. Regimentul era organizat pe două batalioane de tancuri (numite atunci în armata noastră „care de luptă") și autotunuri, precum și o companie de cercetare, compusă din cele 13 autoblindate. Comanda noii unități, al cărei număr de mașini de luptă depășea cu mult pe acela aflat obișnuit în dotarea unui regiment de tancuri din acea vreme, a fost încredințată colonelului Stan Zătreanu, care se distinsese în cursul luptelor din august 1944.

În zilele lunii februarie 1945, regimentul a fost transportat cu trenul spre linia de luptă și, începînd de la 6 martie, a intrat în cadrul Armatei 7 de gardă sovietică, ale cărei trupe se aflau pe cursul inferior al Hronului, pregătindu-se să ia parte la operația „Viena". Regimentul 2 care de luptă român a primit misiunea să atace, în cooperare cu trupele de infanterie, fiecare batalion sprijinind cîte o divizie sovietică.

După o masivă pregătire de artilerie, la 26 martie, infanteria Armatei 7 de gardă sovietică a pornit atacul, fiind precedată de tancurile românești. Într-o perfectă cooperare, trupele aliate au zdrobit, pas cu pas, rezistența inamică, deschizîndu-și drum spre rîul Nitra, pe care l-au depășit, forțînd apoi cursul Vahului și ajungînd pe malul de est al Moravei. În cursul acestei mari ofensive a fost eliberat orașul Bratislava, acțiune la reușita căreia tanchiștii români și-au adus o însemnată contribuție. În ziua de 9 aprilie, Regimentul 2 a trecut pe malul drept al Moravei, pătrunzînd pe teritoriul austriac, unde pînă seara a eliberat localitatea Markeg, iar a doua zi a intrat în Resahov, continuînd să însoțească infanteria sovietică.

Sub presiunea atacului trupelor aliate, inamicul s-a retras spre Hohenruppersdorf, hotărît să reziste „cu orice preț", pentru a menține mica zonă petroliferă de la nord-est de Viena și a acoperi retragerea spre sudul Germaniei a resturilor de unități germane decimate în luptele din regiunea capitalei austriece. În ziua de 11 aprilie, tanchiștii români au dat lupte înverșunate în zona Hohenruppersdorf (30 km nord-est de Viena), aducîndu-și contribuția la eliberarea localității. O subunitate de tancuri românești a interceptat și nimicit o coloană inamică compusă din transportoare blindate și motociclete, care se retrăgea precipitat de la Viena spre nord. A doua zi, germanii au executat un puternic contraatac spre nord, est și vest, cu infanterie și tancuri, sprijinite de 20 avioane de bombardament și 6 de vînătoare. Tanchiștii români s-au opus cu îndîrjire, dar în fața superiorității inamicului au cedat partea de nord a localității Hohenruppersdorf, reluată apoi definitiv de români în cursul dimineții următoare.

La 15 aprilie, manevrînd cu îndrăzneală, Regimentul 2 a pătruns în flancul inamicului ce se organizase în apărare în zona nodului de comunicații Schrick, eliberînd localitatea. Alte lupte violente s-au purtat la 17 aprilie, pentru alungarea inamicului din zona petroliferă din partea de nord-est a Austriei. În cursul acestor confruntări a fost eliberat orașul Zistersdorf, din centrul regiunii petrolifere amintite, Regimentul 2 fiind citat prin ordin al Comandamentului suprem sovietic.

După ce în zilele de 19, 20 și 21 aprilie și-au adus contribuția la forțarea canalului Zaya și la eliberarea localităților Mistelbach, Eibensthal și Poisdorf, la 8 mai, Regimentul 2 care de luptă, împreună cu unități sovietice, a trecut din nou pe teritoriul cehoslovac, intrînd în orașul Znojmo, unde și-a încheiat gloriosul său drum de luptă în războiul antihitlerist.

Tanchiștii români au provocat însemnate pierderi inamicului: peste 4 000 soldați și ofițeri (de patru ori efectivul său), 18 tancuri, 47 mașini, 8 tractoare, 49 tunuri, 58 aruncătoare de mine, 86 mitraliere. Curajul și vitejia tanchiștilor români au fost relevate în termeni elogioși printr-un ordin de zi pe întreaga armată de către ministrul de război român: *„Drapelul românesc purtat de Regimentul 2 care de luptă s-a acoperit de glorie. Jertfele acestei unități se adaugă la celelalte pe care le avem în lupta contra hitleriștilor"*.

În afara regimentului de tancuri, pe teritoriul Austriei s-au aflat și alte subunități române (Companiile 11 și 12 poduri din Regimentul 1 căi ferate, companiile 5 și 6 construcții din Regimentul 3 căi ferate) ce intrau în compunerea Grupului operativ al Brigăzii de căi ferate, comandat de colonelul Traian Panaitescu. Aceste subunități au participat la refacerea și întreținerea rețelei feroviare din zona de la nord-est de Viena și și-au prelungit ședera pe teritoriul Austriei și după capitularea Germaniei hitleriste, pînă la 25 iunie, timp în care au refăcut liniile distruse în retragere

de către inamic pe secţiunile: Viena, Mistelbach, Gänserdorf; Herersdorf, Staatz; Ziersdorf, Wulkersdorf; Lan, Zellerndorf; Deutsch Wagram, Leopoldau.

Privite în ansamblu, luptele purtate de trupele române pe teritoriul Cehoslovaciei şi Austriei au fost cele mai grele şi mai îndelungate din întreaga participare la războiul antihitlerist. Ele au durat aproximativ 5 luni (de la 18 decembrie 1944, pînă la 12 mai 1945), au fost duse cu 16 divizii, un corp aerian, o divizie de artilerie antiaeriană şi alte unităţi şi formaţiuni ce însumau un efectiv total de 250 000 luptători. Trupele noastre au pătruns prin luptă în dispozitivul inamic pe o adîncime de 400 km, au forţat patru cursuri mari de apă (Hronul, Nitra, Vahul şi Morava), au depăşit prin luptă 10 masive muntoase (Silickă, Metalici, Javorina, Tatra Mică, Fatra Mică, Fatra Mare, Carpaţii Albi, Nitra, Inovec şi Chřibi), au eliberat peste 1 700 localităţi şi alte aşezări, între care 31 oraşe, au provocat inamicului pierderi grele, luînd peste 20 000 prizonieri şi o mare cantitate de armament, muniţii şi alte mijloace de luptă. Jertfele de sînge ale ostaşilor români pentru eliberarea Cehoslovaciei s-au ridicat la peste 60 000 militari (morţi, răniţi şi dispăruţi).

Între trupele române şi populaţia cehoslovacă eliberată s-au statornicit relaţii de încredere reciprocă şi de prietenie. Unităţile române au sprijinit populaţia cu mijloace de transport şi carburanţi, au ajutat-o la muncile agricole, iar medicii români i-au acordat asistenţă sanitară. La rîndul ei, populaţia a arătat recunoştinţă şi prietenie armatei noastre. Numeroşi locuitori au furnizat comandanţilor români informaţii despre inamic, despre poziţiile şi punctele de sprijin ale acestuia, au servit drept călăuze unor subunităţi. În multe cazuri, grupele de partizani cehoslovaci au cooperat cu trupele noastre. Cimitirul amenajat la Zvolen de guvernul cehoslovac, acelea de la Brno şi din alte numeroase localităţi, monumentele ridicate de populaţie în diverse aşezări stau mărturie recunoştinţei poporului cehoslovac faţă de contribuţia armatei române la eliberarea sa.

Fapte de arme

Documente militare de epocă. Mărturii ce ilustrează vitejia şi eroismul ostaşilor şi ofiţerilor români în timpul luptelor purtate împotriva cotropitorilor hitlerişti. Documentele din care am extras fragmentele ce urmează — jurnale de operaţii ale unor unităţi şi mari unităţi ale armatei române participante la războiul antihitlerist[1] şi alte piese de arhivă — consemnează evenimente petrecute pe teritoriul Cehoslovaciei, ţară la a cărei eliberare de sub ocupaţia celui de-al III-lea Reich armata română şi-a adus o importantă contribuţie.

În transcrierea acestor fragmente, am păstrat întocmai textul original, inclusiv denumirile geografice; unde s-a simţit nevoia, am introdus unele explicaţii cuprinse între paranteze drepte, iar întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

Căpitan Alesandru DUŢU

6 februarie 1945: comandantul Regimentului 33 dorobanţi către Divizia 10 infanterie

1. În ziua de 2 februarie 1945, compania 6 [din Regimentul] 33 dorobanţi primeşte ordin să atace, pentru a pune stăpînire pe înălţimea cu cota 662 [situată la] 2 km nord de satul Mociar, înălţime puternic ocupată şi organizată de inamic şi care domina întregul sector al regimentului.

Compania 6-a se desfăşoară, avînd în linia 1-a plutonul 1, comandat de sublocotenentul Petrescu Nicolae. Pe o vreme rea, cu zăpadă mare, frig, ceaţă foarte deasă, teren extrem de accidentat şi acoperit, plutonul 1, prin priceperea şi curajul sublocotenentului Petrescu Nicolae, care învinge greutăţile timpului şi cele impuse de teren, înfrîngînd cu plutonul său rezistenţa îndîrjită a inamicului, reuşeşte să pună stăpînire pe cota 662, uşurînd companiei stăpînirea acestei înălţimi.

2. În ziua de 3 februarie 1945, primind ordin să atace spre vest-nord-vest [cota 670, sublocotenentul] înaintează cu acelaşi elan în fruntea plutonului său, cu toată brutala reacţiune a inamicului, care-l întîmpină cu focuri de armă automată, aruncătoare şi artilerie, reuşind, prin curajul său, să împingă dispozitivul pînă la încrucişarea de drumuri de la 400 m nord-vest de cota 662.

3. În ziua de 5 februarie 1945, primind ordin să continue înaintarea spre cota 670, [plutonul] este din nou prins într-un foc ni-

Trecerea unor subunităţi române peste rîul Vah

[1] Fragmente din aceste jurnale au format conţinutul culegerii *Pe drumurile biruinţei*, pe care am realizat-o împreună cu colegii Antone Marinescu şi Ioan Talpeş.

micitor de arme automate, aruncătoare şi artilerie. Cu tot focul inamic, plutonul sublocotenentului Petrescu Gh. Nicolae, prin exemplul comandantului său, reuşeşte să distrugă rezistenţa inamică, nimicind 15 apărători şi capturînd un prizonier şi o mitralieră.

4. În noaptea de 5-6 februarie 1945, la ora 20.50, plutonul sublocotenentului Petrescu Gh. Nicolae este contraatacat de un grup inamic tare de circa un pluton, puternic înarmat şi precedat de un violent bombardament de aruncătoare.

Comandantul inamic, cu oamenii săi, ajungînd numai la 60-70 m. de poziţia plutonului Petrescu Nicolae, a strigat în limba germană să se predea. Drept răspuns, sublocotenentul Petrescu Nicolae deschide foc prin surprindere cu întreg plutonul său, reuşind în cîteva minute să împrăştie pe contraatacatori.

Plutonul rămîne mai departe stăpîn pe poziţia sa.

5. Către orele 23, aruncătoarele inamice bat puternic şi răzbunător poziţia plutonului sublocotenentului Petrescu Nicolae, care atunci se afla la grupa cea mai înaintată, încurajîndu-şi oamenii. Schijele aruncătoarelor inamice străpung pe bravul ofiţer, care cade astfel în fruntea plutonului său, al cărui exemplu viu a fost în toate luptele de pînă aici. Oamenii plutonului său rămîn mai departe stăpîni pe poziţie.

Prin sublocotenentul Petrescu Nicolae, regimentul pierde un brav ofiţer, pătruns de cel mai înalt spirit de sacrificiu.

14 februarie 1945: comandantul Regimentului 34 Infanterie către Divizia 9 Infanterie

1. În noaptea de 24/25 ianuarie 1945, Batalionul 1 din acest regiment, sub comanda maiorului Panaitescu Pompiliu, primeşte misiunea ca printr-un atac prin surprindere să atace şi să cucereasca localitatea Berdarca, creînd astfel o situaţie favorabilă pentru întoarcerea rezistenţelor [inamice] de la nord de Vlahovo, unde inamicul, puternic organizat, oprise înaintarea diviziei către oraşul Dobšina.

În fruntea batalionului său, [maiorul Panaitescu] se deplasează în cursul nopţii pe un teren complet frămîntat şi acoperit cu zăpadă şi în dimineaţa zilei de

Subunităţi româneşti de tancuri pe frontul din Cehoslovacia

25 ianuarie 1945 ocupă cu batalionul baza de plecare pentru acţiunea asupra localităţii.

Atacul se dă prin surprindere, sub impulsul direct al comandantului său, care îşi comandă batalionul de la companiile din linia 1-a şi în decurs de o oră satul este stăpînit de batalionul 1 [Regimentul] 34 infanterie, inamicul (una companie germană plus un batalion de maghiari) retrăgîndu-se în dezordine către nord şi părăsind mare parte din armament şi materiale.

S-au capturat: 11 prizonieri germani (dintre care 2 subofiţeri), 59 prizonieri maghiari, 15 arme automate, 4 vehicule cu 2 bucătării de campanie, muniţiuni şi alte materiale.

Continuînd viguros atacul către nord, [batalionul] manevrează înălţimea cu cota 991 şi la căderea serii reuşeşte să intercepteze comunicaţia Nisne Slana-Dobšina, ameninţînd astfel întreaga apărare a inamicului de la nord [de] Vlahovo.

2. În ziua de 5 februarie 1945, batalionul maior[ului] Panaitescu Pompiliu primeşte misiunea de a ataca de flanc şi a cuceri înălţimea cu cota 851 de la nord-est [de] Myto pod Dumbierom, unde trupele germane opriseră atacurile Diviziei 9 infanterie şi Diviziei 8 cavalerie.

Din nou, cu postul de comandă la una din companiile din linia 1-a, [maiorul Panaitescu] îşi impune voinţa sa de a învinge şi impetuozitatea atacatorilor pe care îi comandă. [Ofiţerul] cade însă lovit mortal de un proiectil de brandt [aruncător], spre marele regret al ofiţerilor şi trupei pe care i-a comandat şi cu amintirea frumoasei acţiuni de la Berdarca.

16 februarie 1945: comandantul Regimentului 10 Infanterie către Divizia 6 Infanterie

În ziua de 14 februarie 1945, regimentul trebuia să atace pe direcţia [înălţimilor cu cotele] 1 084, 1 151, pentru a pune stăpînire pe înălţimea cu cota 1 302. Reacţiunea inamicului a fost foarte puternică. Batalionul 2, condus de maiorul Moldoveanu Teofil, după o scurtă înaintare, îşi reia poziţia iniţială, evitînd astfel pierderi inutile. În tot cursul dimineţii, inamicul a executat un puternic foc atît pe cota 1 084 cît şi de-a lungul coamei ce uneşte pe 1 084 cu 1 240, pe ambele flancuri ale dispozitivului regimentului. Reacţiunea noastră a fost imediată, trăgîndu-se cu brandturi şi arme automate, însă efectul a fost redus din cauza vizibilităţii scăzute.

La orele 14.45 minute, un puternic atac se dezlănţuie în flancul stîng şi spatele Batalionului 2. Inamicul reuşeşte cîteva infiltraţiuni între Batalionul 1 şi Batalionul 2. Situaţia devine destul de critică şi mă determină să ordon maiorului Moldoveanu Teofil să facă uz de compania 3-a, singura în rezervă ce o aveam. Inamicul dispune din belşug de arme automate, brandturi, muniţie. Cunoscător abil al cărărilor piezişe, [inamicul] se poate strecura uşor ca să realizeze infiltraţiuni ale căror urmări ar fi depăşit sectorul regimentului. Maiorul Moldoveanu se pune în fruntea companiei 3-a şi contraatacă viguros pe inamic: lupta devine violentă.

Ostaşii noştri, extenuaţi de luptele precedente şi cu muniţia pe terminate, sînt puşi la grea încercare. Maiorul Moldoveanu trebuie să facă sforţări supraomeneşti şi să ducă lupta. Cota 1 084 trebuia păstrată cu orice preţ, altfel ar fi avut urmări dezastruoase. Singur el, maiorul Moldoveanu, ştia cît zbucium a pus cu două zile înainte ca să smulgă această înălţime din ghiarele inamicului...

În vîltoarea luptei, [maiorul Moldoveanu] este împuşcat în picior, dar continuă acţiunea fără şovăire, îmbărbătîndu-şi ostaşii. Ştia că sîngele îi părăseşte trupul încetul cu încetul şi îşi primejduia viaţa, dar mai ştia că inamicul trebuie respins oricît de superior ar fi el ca număr şi dotare în armament. După o luptă aprigă, ultima rezistenţă inamică cedează. Inamicul este respins definitiv, dar maiorul Moldoveanu, cel care cu două zile înainte cucerise şi păstrase cu dîrzenie cota 1 084, una din nenumăratele lui cuceriri, cade în fruntea companiei de puşcaşi...

23 aprilie 1945: extras din Jurnalul de operaţii al Diviziei 2 munte

...Copilul de trupă Ştîrcu Nicolae, în vîrstă de 14 ani, de la cartierul diviziei, a cerut de nenumărate ori să i se aprobe să lupte în linia 1-a, cot la cot cu vînătorii din batalioane. Conform ordinelor superioare, nu i s-a aprobat acest lucru. Văzînd că nu i se aprobă, a fugit de la cartierul diviziei la Batalionul 10 vînători de munte, s-a înarmat cu grenade şi cu armă şi a intrat în rîndurile luptătorilor din linia 1-a.

În timpul luptelor din ziua de 23 aprilie 1945, pentru cucerirea satului Veseli, a pătruns singur în liniile inamice, unde văzînd un cuib de arme automate care oprea înaintarea batalionului, cu grenada, a distrus acel cuib de rezistenţă, omorînd 5 nemţi şi rănind unu. În timpul luptelor, copilul a căzut grav rănit.

Pentru a se recompensa dorinţa de luptă şi curajul de erou ale acestui copil al patriei, s-a intervenit la Corpul 4 armată [român], cu Raportul nr. 30 169, din 23 aprilie 1945, pentru a fi citat prin ordin de zi pe întreaga armată.

Divizia a ordonat înaintarea lui la gradul de caporal şi l-a propus la decorare cu Virtutea militară clasa a II-a.

Memoriile agenţilor secreţi britanici ameninţate

În vreme ce Istoria serviciilor secrete britanice a ajuns anul trecut la cel de-al treilea volum (*British Intelligence in the Second World War*, volume 3, part I, Her Majesty's Stationary Office), iar alte şi alte lucrări din zona frontului invizibil continuă să invadeze librăriile londoneze, presa engleză dă la iveală ameninţările din ultima vreme la adresa unor edituri care intenţionează să publice memoriile agenţilor secreţi. Astfel, David Leigh şi Paul Lashmar scriu în *Observer*: „Departamentele de informaţii-contrainformaţii exercită presiuni puternice asupra a trei edituri, pentru a împiedica apariţia unor memorii stînjenitoare, scrise de foşti agenţi secreţi. Atît M.I.5 cît şi GCHQ (Oficiul guvernamental de ascultare şi decriptare radio) i-au ameninţat pe editori cu inculparea, în baza Legii privind secretele oficiale, sau cu plata unor daune civile costisitoare. Într-unul dintre cazuri, au fost chiar invocate împuternicirile procurorului general de a apela la poliţie.

Pînă în prezent, nu s-a deschis nici o acţiune — care ar trebui să fie justificată în faţa unui tribunal —, însă ameninţările în sine au fost suficiente pentru a amîna publicarea lucrărilor în cauză".

Este vorba despre memoriile agentei Joan Miller, în prezent decedată, care a lucrat pentru M.I.5, în urmă cu mai bine de 40 ani. M.I.5 a avertizat Editura „Weidenfeld and Nicolson" că publicarea cărţii ar putea viola legea secretelor oficiale. O altă relatare este cea scrisă de un fost operator radio, Jock Kane, despre măsurile defectuoase de securitate internă şi corupţia din cadrul filialei din Hong Kong a GCHQ. În sfîrşit, o altă carte vizată este autobiografia lui Peter Wright, de asemenea ofiţer în retragere al Departamentului M.I.5.

„În cazul Joan Miller — scriu cei doi ziarişti de la *Observer* — editorul Weidenfeld a prezentat manuscrisul amiralului William Ashe, secretarul Comitetului pentru notificări prealabile. Consultantul a declarat că textul este «complet inofensiv», însă M.I.5, care fusese consultat de el, s-a folosit de faptul că a luat cunoştinţă de situaţie pentru a ameninţa editorul că îl va acţiona în justiţie.

Într-o scrisoare trimisă la 21 mai 1984 din partea jurisconsultului adjunct al Ministerului de finanţe, J.R. Baily, se avertizează că manuscrisul «conţine materiale confidenţiale, obţinute de autoare în cursul îndeplinirii misiunii». Aceste informaţii nu sînt însă nici măcar «confidenţiale». Cele mai multe au fost deja publicate pe larg, mai recent în biografia rivală, apărută luna aceasta, a şefului Joanei Miller la M.I.5, în timpul războiului, Maxwell Knight, biografie scrisă de Anthony Masters. Cheltuielile pe care orice editor le-ar avea de suportat pentru a se opune inculpării s-ar putea ridica la 20 000 lire sterline. Puţine sînt cărţile care ar rămîne viabile din punct de vedere comercial în asemenea împrejurări".

„În cazul lui Jock Kane — scrie *Observer* — editorii au prezentat şi ei cartea Comitetului pentru notificări prealabile. GCHQ a fost însă între timp informat şi din nou s-a apelat la jurisconsultul Ministerului de finanţe. Acesta s-a adresat tribunalului şi a obţinut punerea imediată, sub sechestru fără termen, a întregii cărţi, pretextînd încălcarea caracterului confidenţial al activităţii autorului şi violarea Legii privind secretele oficiale. În acelaşi timp, doi ofiţeri ai Serviciului special au primit ordin din partea adjunctului procurorului general să-l interogheze pe dl. Kane şi să-l ameninţe cu punerea sub acuzare.

Din nou, acesta pare a fi un bluff. Cea mai mare parte a dezvăluirilor d-lui Kane a fost deja publicată în revista *New Statesman*. Deşi raportul poliţiei a fost înaintat la procuratură în mai, cu mai mult de şapte luni în urmă, procuratura refuză să decidă dacă trebuie să aibă loc o punere sub acuzare".

Iată deci cîte necazuri ameninţă pe unii dintre foştii agenţi speciali britanici tentaţi să-şi scrie memoriile.

„O ÎNCORONARE A TUTUROR UNIRILOR"

GH. UNC

1 Decembrie 1918, cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, a fost opera tuturor patrioților, revoluționarilor, tuturor forțelor progresiste care au luptat cu înflăcărare pentru idealurile unității naționale, a întregului popor român, din voința căruia și prin acțiunea căruia s-a realizat năzuința dintotdeauna a românilor. Un act progresist, izvorît din însești legitățile dezvoltării noastre istorice, un act revoluționar, înfăptuit prin lupta și voința unui popor întreg.

România este adevărata patrie

Din marea pleiadă de luptători patrioți aparținînd generației Unirii din 1918 face parte și Ștefan Cicio-Pop. S-a născut în anul 1865, într-o comună din județul Cluj. După ce își încheie studiile de drept, în anul 1891 s-a stabilit ca avocat în Arad, unde a rămas pînă la încetarea sa din viață, în 1934. Partizan al acțiunii încă din tinerețe, s-a situat pe baricadele luptei neclintite pentru realizarea idealurilor de libertate și unitate ale națiunii sale, devenind una din cele mai populare figuri politice ale românilor din Transilvania, în perioada inaugurată de mișcarea memorandistă și pînă la unirea acestei vechi provincii românești cu România, în 1918. Timp de 13 ani neîntrerupți, din 1905 pînă în 1918, în calitate de deputat al românilor în Parlamentul din Budapesta, Șt. Cicio-Pop a desfășurat o activitate neobosită în apărarea națiunii române. Dezvăluind nedreptățile la care erau supuși românii din partea autorităților opresoare, într-una din cuvîntările sale conchidea: „Limba noastră românească mai scumpă ne este decît viața, gata sîntem a muri cu toții pentru ea". Nu s-a limitat numai la activitatea parlamentară, ci a dus o muncă susținută pentru educarea poporului și întărirea conștiinței lui naționale. „Și cînd am văzut — spunea el în 1911, la o adunare populară din circumscripția sa electorală de la Șiria (jud. Arad) — că în parlamentul oligarhiei maghiare prea puțină ispravă putem face, noi, cei cîțiva prieteni ai poporului, am căutat alt teren de luptă. Ne-am coborît în popor și n-am cruțat nici jertfă, nici osteneală, ori unde am fost chemați să luminăm poporul, să-i deșteptăm conștiința națională și să-i dăm tărie pentru lupta viitoare".

În anul 1906, împreună cu alți fruntași politici din toate provinciile românești, a participat la Expoziția națională de la București, cu care prilej avea să declare: „Am venit în România cu bucurie. deoarece România este adevărata și reala mea patrie: patria mamă".

În furtunoasa toamnă a anului 1918, Șt. Cicio-Pop a luat parte activă la toate acțiunile politice care au dus la unirea Transilvaniei cu România: a participat la ședința de la Oradea, din 12 octombrie 1918, în care Comitetul Executiv al Partidului Național Român (P.N.R.) a adoptat declarația de autodeterminare națională a românilor; a sprijinit citirea acestei declarații în Parlamentul de la Budapesta; a contribuit la crearea Consiliului Național Central Român — for al cărui președinte a fost ales; și-a dat concursul la organizarea gărzilor naționale, fiind desemnat drept conducător al lor; a semnat Apelul de convocare a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia; și-a adus contribuția la definitivarea proiectului de rezoluție privind unirea Transilvaniei cu România; alături de venerabilul luptător Gheorghe Pop de Băsești, a prezidat Adunarea întregitoare de neam de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918.

După Unire, activitatea în spirit patriotic a lui Șt. Cicio-Pop a continuat cu aceeași vigoare. În calitate de șef al resortului armatei și securității din Consiliul Dirigent, de membru al Marelui Sfat Național și de ministru în guvernul de la București, el s-a pronunțat pentru consolidarea, pe fundamentul democrației timpului, a statului național unitar român. Dar cea mai prodigioasă activitate a desfășurat-o pe tărîmul vieții parlamentare. Începînd cu prima legislatură a României întregite, constituită în urma alegerilor pe bază de sufragiu universal din noiembrie 1919 și pînă în clipa morții sale, în 1934, demnitarul arădean a fost ales ca deputat — cu o singură excepție, în 1926-1927 — în toate parlamentele țării, distingîndu-se prin poziția sa constructivă, cît și prin patriotismul fierbinte al cuvîntărilor sale.

Linia călăuzitoare a omului politic arădean a fost apărarea principiilor democratice adoptate la Alba Iulia, „cimentarea și întărirea Unirii" pe baza acestor principii. Încă

într-o primă intervenţie a sa în Parlamentul României întregite, în noiembrie 1919, el declara: „Sîntem ferm hotărîţi a conlucra cu toţii pentru a pune acestei ţări temelii puternice..., toate hotărîrile de la Alba Iulia le ţinem de sfinte şi ca o datorie sfîntă pentru noi ca să le aducem la împlinire". Iată de ce — spunea el în continuare — trebuie acţionat „pentru dreptate socială", pentru ca „munca să fie respectată şi cinstită".

Într-un mănunchi întreg poporul

Un loc important în cuvîntările parlamentare ale lui Şt. Cicio-Pop l-a deţinut evocarea marilor momente ale istoriei poporului nostru şi, în primul rînd, a evenimentului epocal din 1918. Relevînd acest aspect, un contemporan scria: „El zugrăvea ca nimeni altul tradiţia istorică. A învăţat de la Simion Bărnuţiu să cinstească istoria şi ideile ei". În şedinţa Camerei deputaţilor din 12 februarie 1920, evocînd momentul Marii Uniri, deputatul arădean arăta: „Se cuvine să se ştie că acolo, în cuibul acela al nostru din Arad s-a pus piatra fundamentală a unirii noastre. Să nu credeţi, d-lor, că a fost un lucru aşa de uşor, pentru că pe vremurile acelea nemţii erau încă în România şi armata României în Moldova..., dar tot ceea ce se făcea, se făcea în nădejdea, în speranţa că vă vom putea îmbrăţişa pe voi [pe cei din vechiul regat], dar şi cu riscul, cum ziceau foarte mulţi, că s-ar putea să nu se succeadă [reuşească] şi să plătim cu capetele noastre". În acele momente grele, dar şi înălţătoare — conchidea el — „am avut onoarea să conduc eu Consiliul Naţional Român din Arad, centrul tuturor mişcărilor [naţionale] de pe vremurile acelea".

Ideea a fost reluată la 22 martie 1923, cînd oprindu-se din nou asupra evenimentelor din neuitatul an 1918, sublinia că „această istorie de două luni de zile [de la 1 octombrie pînă la 1 Decembrie 1918] este istoria cea mai glorioasă a neamului românesc de dincolo de Carpaţi..." Şi remarcînd importanţa spiritului de unitate şi solidaritate naţională care stătuse la baza creării Consiliului Naţional Central Român de la Arad, el arăta că acest organism se constituise „din cele două partide [P.N.R. şi P.S.D.], căci am voit să fim într-un mănunchi întreg poporul român. De la prima Decembrie încolo — conchidea el — naţiunea aceasta [română] lucră unitar şi merge unitar pe calea menirii sale".

Ori de cîte ori s-a ivit prilejul, de la înalta tribună parlamentară Şt. Cicio-Pop a evocat cu patos patriotic ziua de 1 Decembrie 1918 şi pe toţi cei care îşi aduseseră contribuţia la împlinirea unităţii naţionale. Aşa s-a întîmplat şi în şedinţa din 26 ianuarie 1928, cînd toţi deputaţii, în picioare, au ascultat anunţul lui Şt. Cicio-Pop privind încetarea din viaţă a lui Valeriu Branişte, „a celui mai ales bărbat din Transilvania şi Bucovina". Relatînd acest episod, un ziar din Capitală arăta: „Cînd Ştefan Cicio-Pop se urcă la tribună şi rosteşte în termeni călduroşi pomenirea lui Valeriu Branişte", întreaga incintă a Parlamentului se transformă într-un „prohod emoţionant, care unifică Adunarea în acelaşi simţămînt de pietate".

În timpul guvernării naţional-ţărăniste (1928-1933), Şt.Cicio-Pop a fost ales, în consens, ca preşedinte al Camerei deputaţilor din acei ani. Susţinînd candidatura deputatului arădean, dr. Nicolae Lupu amintea „trecutul său glorios de mare luptător al cauzei românilor de peste munţi". Răspunsul patriotului arădean, după cum consemna presa vremii, s-a constituit într-o înălţătoare evocare a glorioasei noastre istorii, mai ales că în acea lună de decembrie 1928 se împlineau zece ani de la făurirea statului naţional unitar. A început prin a arăta că, încă din pruncie, a crescut în spiritul „de unitate sufletească care a existat întotdeauna între Ardeal şi vechiul regat". A evocat, apoi, rînd pe rînd, toate evenimentele nodale din istoria noastră cu care el a fost contemporan sau la care şi-a adus contribuţia, începînd cu Războiul de independenţă din 1877 şi pînă în 1918. El a accentuat ideea solidarităţii şi luptei comune care s-a manifestat cu putere între fraţii de pe ambele versante ale Carpaţilor. Mai ales după războiul din 1877, arăta Şt.Cicio-Pop, „pentru noi, vechiul regat sau Bucureştiul au devenit ceva sfînt, veneam aici, în pelerinaj, ca la Mecca românismului". Acest spirit s-a resimţit cu tărie în timpul mişcării memorandiste. „Procesul acesta monstruos [intentat memorandiştilor], dezlănţuit în contra neamului românesc, în contra unei naţiuni, a provocat o mişcare atît de formidabilă în vechiul regat, încît era aproape, chiar foarte aproape să devină un conflict internaţional între România şi între monarhia austro-ungară. De atunci, chestiunea Ardealului nu s-a mai luat de la ordinea zilei".

Evidenţiind, apoi, sacrificiile ostaşilor români în războiul din anii 1916-1918, el arăta: „Cu mîndrie trebuie să vă spun că mai bine de 45 000 de oameni tineri [români ardeleni], la izbucnirea războiului au trecut graniţele, dincoace la voi, ca să se înroleze şi dînşii între mucenicii neamului". Iată încă un motiv pentru care unirea proclamată la Alba Iulia este „ca o încoronare a tuturor unirilor, a fost răsplata tuturor generaţiunilor, care au suferit, care şi-au dat viaţa, şi a fost o mîngîiere şi o satisfacţie pentru acele multe sute de mii de soldaţi..., care îşi dorm somnul de veci în pămîntul sfînt, udat cu sîngele lor... Cred — a spus în încheiere — că nu s-a înşelat patria mamă atunci cînd a adus jertfele cele mari, pentru că, cu mîndrie vom constata cu toţii, că nu există în Europa, în lume o ţară atît de unitară, cu atîta unitate în suflet şi în simţiri", ca România întregită.

Cuvîntul puternic şi cald de frate

Pentru sesiunea ordinară a Parlamentului pe perioada 15 noiembrie 1930-6 martie 1931 a fost reales, pentru a treia oară, preşedinte al Camerei deputaţilor. A fost perioada de vîrf a crizei economice mondiale, care a cuprins şi ţara noastră, perioada cînd pe plan extern s-au activizat forţele fasciste şi revizioniste. Sub influenţa intensificării mişcării fasciste de peste hotare, pe plan intern s-au auzit unele voci interesate în restrîngerea instituţiilor constituţional-parlamentare. Om politic cu vederi şi convingeri burghezo-democratice, Şt. Cicio-Pop a sesizat aceste pericole, pledînd pentru apărarea instituţiilor democratice, constituţionale, pentru contracararea pericolului fascist-revizionist. Astfel, în şedinţa Camerei deputaţilor din 15 noiembrie 1930 el declara: „De aici, din Parlamentul acesta, s-au auzit voci generoase în vremuri de grea încercare pentru provinciile care nu erau încă liberate. Îmi aduc aminte cum a răscolit o lume întreagă Parlamentul din 1894 [în timpul mişcării memorandiste din Transilvania — *n.n.*], atunci cînd s-a pus la ordinea zilei chestiunea românismului, chestiune care n-a mai putut fi înlăturată de la ordinea zilei pînă cînd nu a fost soluţionată în întregime. De aici, din acest Parlament, a pornit în toată lumea cuvîntul puternic şi cald de frate, de aici a răsunat glasul puternic că românismul nu se lasă desfiinţat şi că fraţii se vor regăsi strînşi laolaltă".

În 1932 Şt.Cicio-Pop a fost reales preşedinte al Adunării deputaţilor. Cu acest prilej, în şedinţa din 10 august 1932, evocînd asprele confruntări susţinute în trecut de deputaţii români în Parlamentul de la Budapesta, deputatul arădean arăta: „Prin Parlament suna glasul nostru şi se auzea şi la voi, fraţi din vechiul regat. Aici era răsunetul, de aici primeam încurajări; şi cu drept cuvînt se putea zice atunci — după cum ne şi acuzau asupritorii noştri — că noi, cei din Parlamentul de la Budapesta, eram o filială a Parlamentului din vechiul regat".

În spiritul acestor principii burghezo-democratice, Şt. Cicio-Pop a respins, de fiecare dată, intervenţiile deputaţilor de dreapta care căutau să submineze structurile regimului parlamentar din România. A condamnat tezele antisemite ale lui A.C. Cuza, susţinînd că toate naţionalităţile „care trăiesc în România sînt credincioase statului român... Am căutat să apăr pe toţi reprezentanţii tuturor minorităţilor". Iar cu un alt prilej, cînd acelaşi deputat de dreapta declara în Parlament că mişcarea sa politică „este exact ca marea mişcare naţională, condusă de Hitler", Ştefan Cicio-Pop a replicat, din fotoliul prezidenţial: „*Să lăsăm pe Hitler în Germania*" [subl. ns.].

La 1 decembrie 1932 se împlineau 14 ani de la unirea Transilvaniei cu România. În şedinţa solemnă a Parlamentului consacrată acestui eveniment, Şt. Cicio-Pop a ţinut o amplă expunere, arătînd că Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia s-a înscris în istorie „ca cel mai strălucit plebiscit, pentru că acolo a fost de faţă tot sufletul neamului românesc: cler, laici, dascăli, profesionişti, muncitori şi ţărani". Fiind „o manifestare unanimă a întregului popor român", Unirea din 1918 a fost pusă pe piloni de granit: „Afle acei care cred că pot să reînvie trecutul, să desfacă ceea ce s-a înfăptuit o dată şi să sfarme acest legămînt sfînt al neamului românesc, afle că unirea noastră s-a făcut cu consimţămîntul tuturora, că a fost răscumpărată prin sîngele martirilor, cu suferinţele de veacuri şi prin jertfa vechiului regat, care şi-a sacrificat cei mai buni fii pe altarul patriei, ca să ne vadă odată pe toţi uniţi şi scăpaţi de moartea robiei". În încheiere, el sublinia: „Gîndul care trebuie zilnic să ne stăpînească este să fim vrednici de înaintaşii noştri care ne-au dat ziua măreaţă de 1 Decembrie 1918, să păstrăm şi să sporim scumpul patrimoniu, ce ni s-a încredinţat nouă, generaţiilor de azi".

Hotarele noastre sînt pe veci

În condiţiile amplificării mişcării fasciste şi revizioniste pe plan internaţional, Şt.Cicio-Pop a atras cu putere atenţia asupra pericolelor pe care aceasta o reprezenta pentru integritatea statului român, pledînd pentru sporirea vigilenţei poporului. Astfel, în şedinţa Camerei deputaţilor din 22 decembrie 1932, declara: „Vremuri grele ne înconjoară..., dar să nu uite nimeni şi mai ales aceia care speculează eventual certurile noastre, că atunci cînd este vorba să ne apărăm acest sfînt patrimoniu, care cu atîtea jertfe şi cu atîta trudă şi necaz a fost cîştigat, să nu uite nimeni că sîntem atunci mai fraţi decît fraţii şi mai tari decît oamenii... Eu vă rog să aveţi încredere deplină, vă invit să fiţi optimişti, fiindcă altădată au fost vremuri şi mai grele şi le-am învins". În acelaşi spirit s-a pronunţat şi în şedinţa din 13 aprilie 1933, declarînd că se impune a arăta tuturor acelora care „flutură fantoma ticăloasă a revizuirii de hotare", că „hotarele noastre sînt pe veci trasate!... Să se ştie că ne purtăm soarta cu demnitate şi că niciodată n-am primit prin milă ceea ce avem, ci am răscumpărat totul cu sîngele scump a sute de mii şi milioane de eroi", că hotarele noastre „vor rămîne pururi ale noastre".

A fost ultima cuvîntare ţinută de Şt.Cicio-Pop, omul care, aşa cum îl apreciau contemporanii, „a luptat cu succes pentru unificarea sufletească a neamului românesc întregit".

O boală necruţătoare i-a măcinat sănătatea. A încetat din viaţă la 16 februarie 1934.

IN EXCLUSIVITATE PENTRU MAGAZIN ISTORIC

În România acum cinci milenii: CULTURA CUCUTENI — UNICĂ ÎN EUROPA

Dr. LINDA ELLIS,
Universitatea Harvard,
Cambridge-Massachusetts, S.U.A.

• Dedicație pentru centenar • Un fascinant moment din istoria societății • Geologii confirmă • Marile proprietăți ale micăi • Secrete și întrebări incitante

Universitatea Harvard și cultura Cucuteni! Iată o asociere de nume care de cîteva luni reprezintă o certitudine pentru cercetarea științifică a trecutului îndepărtat al României.

Elementul de legătură este asigurat de o tînără și valoroasă savantă — dr. Linda Ellis —, autoarea unei monografii, The Cucuteni Tripolye Culture. A Study in Tehnology and the Origins of Complex Society, **publicată în urmă cu cîteva luni în prestigioasa colecție arheologică B.A.R. (British Archaeological Reports), care apare la Oxford, în Marea Britanie.**

Dr. Linda Ellis este o bună cunoscătoare a culturii Cucuteni, domeniu în care s-a specializat timp de mai mulți ani în centre universitare și instituții muzeale din România. Rezultatele cercetărilor sale, cuprinzînd analizele fizico-chimice și petrografice întreprinse asupra ceramicii cucuteniene, de o deosebită rigurozitate științifică și utilizînd cele mai noi tehnici de investigație, au furnizat concluzii de mare însemnătate privind gradul ridicat de civilizație al făuritorilor culturii Cucuteni, deosebitele lor cunoștințe tehnice și îndeosebi consecințele pe care dezvoltarea și diversificarea economiei le-au avut asupra evoluției societății acelei vremi. Această epocă din trecutul românesc este, totodată, una din cele mai importante perioade din istoria continentului european. Vreme de aproximativ un mileniu (între 3600 și 2600 î.e.n), făuritorii culturii Cucuteni au dezvoltat una din cele mai strălucite civilizații ale neoliticului, obiectele create de ei fiind comparabile — cum au subliniat o seamă de savanți români și străini, care au studiat vestigiile acestei culturi — cu importantele realizări din Anatolia, ori cu cele din Valea Tigrului și Eufratului.

Toate aceste constatări justifică interesul specialiștilor pentru descifrarea culturii cucuteniene în complexitatea ei — așa cum o ilustrează, de altfel, și rezultatele analizei întreprinse de cercetătoarea americană. Deosebita apreciere acordată acestui moment cultural din istoria patriei noastre reiese și din dedicația pe care autoarea o face pe pagina a treia a lucrării: „This monography is dedicated to the 100-th anniversary of the discovery of the site of Cucuteni, in 1884" (această monografie e dedicată aniversării centenarului descoperirilor din așezarea de la Cucuteni, din 1884). Un centenar care a coincis cu împlinirea a 150 ani de la înființarea Muzeului de istorie naturală și antichități din București, prin care se așeza piatra de temelie a viitoarei arheologii românești, precum și 50 ani de la descoperirea celebrei statuete aparținînd culturii neolitice Bolan, cunoscută în literatura de specialitate, pentru desăvîrșita ei frumusețe, sub numele de „Venus de la Vidra".

În cadrul manifestărilor prilejuite de centenarul[1] începerii cercetărilor arheologice în stațiunea eneolitică de la Cucuteni-Iași, dr. Linda Ellis a susținut o comunicare, cuprinzînd principalele concluzii ale cercetărilor sale, pe care, într-o formă condensată și cu subtitlurile redacției noastre, le prezentăm, în premieră, cititorilor Magazinului istoric.

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1984.

Din tezaurul artistic cucutenian:

Chip uman modelat din lut și pleavă...

Perioada de tranziție, imediat anterioară epocii bronzului din Europa, cunoscută sub numele de eneolitic sau chalcolitic, este o etapă în care pot fi observate multe schimbări din evoluția cultural-umană. Ele se manifestă prin intensificarea agriculturii, extinderea relațiilor de schimb și o seamă de inovații tehnologice — schimbări ce se pot constata, în chipul cel mai lămurit, analizînd cultura Cucuteni. Această cultură — împreună cu aspectul ei răsăritean cunoscut sub numele Tripolie — ocupă o poziție unică în preistoria europeană. Nicăieri altundeva nu poate fi găsită o cultură cu o asemenea durată în timp și care să cunoască o atît de complexă evoluție socio-economică, ca aceea apărută la jumătatea mileniului IV î.e.n. pe teritoriul de azi al României și care, vreme de un mileniu, a continuat să se dezvolte neîntrerupt, furnizînd cercetării zilelor noastre unul din cele mai fascinante momente din istoria societății omenești.

Vom urmări în mod special cîteva din inovațiile tehnologice care fac dovada inteligenței și cunoștințelor omului cucutenian, insistînd, de asemenea, asupra efectelor și implicațiilor acestor inovații pentru modul de viață al oamenilor de acum patru-cinci milenii. În chip deosebit, interesează transformările care s-au petrecut în tehnica producerii și arderii vaselor de lut, nu numai din cauză că ceramica constituie o ramură deosebită a producției meșteșugărești din comuna primitivă, ci și pentru că, rezistînd mai bine factorului timp, această categorie de produse poate fi cercetată în chip complex.

Eșantioanele de ceramică pentru studiu au fost selecționate din cît mai multe nivele și așezări: de la Poduri, Ghelăiești, Văleni, Tîrgu Berești, Tîrgu Ocna-Podei, Trușești și Cucuteni. Aceasta ne-a permis să urmărim evoluția pirotehnologiei (adică a tehnicii arderii ceramicii) atît diacronic (în evoluție istorică), cît și sincronic (simultan pentru mai multe așezări). Piesele au fost analizate mai întîi petrografic, pentru determinarea compoziției mineralogice a argilei, a tipurilor de „degresant" și a tehnicilor de preparare; motivele ornamentale, realizate din benzile (slipurile) negru, alb și roșu, au fost analizate prin fluorescență și difracție cu raze X, pentru a putea determina, calitativ, compoziția chimică și mineralogică a substanțelor folosite drept coloranți.

O primă concluzie desprinsă din analiza compoziției argilei este faptul că produsele ceramice sînt autohtone. Conținutul înalt de micăi, identificat în compoziția argilei, este un rezultat al istoriei geologice a Moldovei: cum au stabilit cercetările geologice, depunerile extensive de argilă au avut loc în miocen, cînd platforma moldovenească era acoperită de apă, ca rezultat al transgresiilor Mării Negre. Fenomenele meteorologice și eroziunea formațiunilor de micașisturi ale Carpaților Orientali, transportate apoi de apele rîurilor și depuse sub formă de sedimente pe fundul mării ce acoperea podișul Moldovei, explică, așadar, apariția micăi în ceramica cucutenianã. Dacă în privința originii argilei nu există deci elemente deosebite (întrucît era de presupus că ceramica a fost produsă pe loc și nu importată de la mari depărtări), în schimb apar o serie de elemente noi în prepararea argilei pentru vase.

În timpul arderii ceramicii și, ulterior, după răcirea vaselor, lutul crăpa, ceea ce firește constituia un neajuns, căci vasele astfel deteriorate nu erau utile. Pentru a combate acest neajuns, olarii din comuna primitivă introduceau în pasta de argilă un degresant (într-o perioadă mai veche — paie, iar în perioadele ulterioare cioburi pisate, de la vase mai vechi). Purtătorii culturii Precucuteni au cunoscut și ei procedeul, cum o demonstrează toate eșantioanele cercetate, în care s-au găsit cioburi provenind de la vase mai vechi. Odată cu începutul ceramicii pictate, marcînd începutul perioadei Cucuteni propriu-zise, a avut loc însă o importantă descreștere a cantității de degresant, descreștere care a mers pînă la dispariția definitivă a cioburilor pisate sau a oricărui alt tip de degresant. Ba, mai mult, olarii acelei vremi nu numai că au renunțat la respectivii degresanți, dar au căutat, parcă cu tot dinadinsul, obținerea unei argile cît mai pure, mergînd (în fazele Cucuteni A-B și B) chiar la levigația argilei (transformare în pulbere fină prin fărîmițare în apă) înainte de folosire.

Se ridică o chestiune importantă. Cum se evita crăparea argilei, dacă degresantul nu mai era utilizat? Răspunsul l-au oferit cercetări etnografice asupra ceramicii din America de Nord, care au demonstrat că, la argilele cu conținut bogat de mică, incluziunile naturale din acest mineral servesc ca un soi de „degresant", împiedicînd contractarea excesiva a argilei în timpul uscării și arderii vaselor!

Cînd și cum și-au dat seama olarii cucutenieni de această proprietate a lutului bogat în mică constituie întrebări incitante, la care, din nefericire, nimeni nu poate răspunde în prezent. În orice caz, nu putem să nu subliniem extraordinarul lor spirit de observație și cunoștințele mineralogice pe care le-au avut.

(Va urma)

...și vas cu buza modelată în patru lobi

Venind pe tronul Țării Românești împotriva voinței Înaltei Porți și reușind apoi să se impună acesteia, cu sprijinul marii boierimi autohtone, Matei Basarab[1] a inaugurat o epocă de stăpînire energică, ostilă pepetrației străine la conducerea treburilor statului și înstrăinării pe diverse căi a bunurilor țării. Reușind să stabilească un echilibru între puterea domnească și celelalte forțe politice din țară, dispunînd de o armată puternică și bine înzestrată, voievodul Țării Românești viza, ca și vecinul său din Moldova, Vasile Lupu, dobîndirea independenței țării. Soții săi au reușit să încheie alianțele cunoscute cu principii transilvăneni (care au dus apoi la un germene de confederare a țărilor române)[2], au bătut în numeroase rînduri, din 1636 pînă în 1643, calea Vienei, încercînd să obțină sprijin, i-au contactat pe francezi, pe venețieni și pe polonezi, s-au preocupat de situația popoarelor din sudul Dunării. Meritele și valoarea militară ale voievodului român, un „al doilea Mihai vodă", cum îl definea un diplomat al vremii, Rudolf Schmidt, explică și rolul important (de „generalissim al întregului Răsărit") pe care Matei Basarab urma să-l joace în structura proiectatei „Ligi antiotomane", ce intenționa s-o organizeze Wladislaw IV Jagello, regele Poloniei.

Anii domniei lui Matei Basarab au prilejuit, totodată, numeroase inițiative cu caracter cultural, menite să potolească „foamea și setea... de hrană și adăpare sufletească", evocate în prefața Molitvenicului tipărit, din porunca voievodului, în 1635 la Cîmpulung. Demersurile culturale ale lui Matei Basarab se integrau ansamblului măsurilor de afirmare și consolidare a caracterului tradițional al vieții politice și spirituale din țară. În același timp, orizontul cultural românesc era deschis atît contactelor cu Orientul, cît și cu Occidentul. Astfel, cărturarii din Țara Românească, la fel ca și cei din Moldova, erau în legătură cu centrele culturale de la Kiev și Lvov, de unde soseau tiparnițe, cărți, profesori, dar, totodată, în spațiul românesc circulau și profesau emisari ai Occidentului, originari din Peninsula Balcanică, plecați în Apus și veniți de acolo (Pantelimon Ligaridis, Ignatie Petrizis, Raphael Levaković) sau ai elenismului de factură nouă (Dionisie Comnen, secretar al lui Matei Basarab, sau vestitul teolog Meletie Syrigos). Inițiativele culturale și ideologice ale domnitorului erau, totodată, și expresia unei atitudini originale, specific românești, în lupta ce se ducea, pe plan european, între Reformă[3] și Contrareformă.

Promotorul acestei politici culturale de largă respirație, veritabil ideolog al epocii lui Matei Basarab, a fost Udriște Năsturel.

Un ctitor de cultură românească

UDRIȘTE NĂSTUREL

Conf. univ. dr. DAN HORIA MAZILU

Trei decenii — logofăt

Descendent al unei vechi familii boierești, ale cărei atestări urcă în timp pînă la Vlad Călugărul (1481, 1482-1495), Udriște Năsturel, al treilea copil al postelnicului Radu Năsturel, s-a născut, probabil, prin anul 1596. Se știe că a fost căsătorit de două ori: din prima căsătorie a avut un băiat, pe Mateiaș Postelnicul, ce va fi înfiat de către Doamna Elina, sora lui Udriște și soția voievodului Matei Basarab, iar dintr-a doua pe Radu-Toma, care va deveni, la rîndu-i, mare cărturar și ban al Craiovei, precum și o fată, Maricuța. S-a stins din viață către sfîrșitul deceniului șase al sec. XVII, ultima atestare a apariției sale publice fiind un hrisov din 12 iulie 1658.

Asupra împrejurărilor în care Udriște Năsturel și-a format și desăvîrșit instrumentele sale culturale de o remarcabilă profunzime (știa „carte slavonă" și „limba rusă" — N. Iorga; „slavonă, slavă veche cultă, latină și greacă" — P.P. Panaitescu; „slavonă, latină și greacă" — Ștefan Ciobanu), cercetătorii au avansat, în lipsa unor informații precise, felurite opinii privind pregătirea sa. Astfel s-a emis ipoteza că Udriște ar fi studiat într-una din școlile Ucrainei apusene (Ostrog sau Lvov), în vreun colegiu iezuit sau că s-ar fi numărat printre „spudeii" (studenții) celebrei Academii întemeiate la Kiev de către Petru Movilă[4] (presupunere invalidată de cronologie, școala de la Kiev deschizîndu-se în 1629, cînd pe Udriște Năsturel îl aflăm, de doi ani deja, printre funcționarii cancelariei domnești). Ni se pare mai realist să considerăm că feciorul postelnicului Radu Năsturel a studiat în țară, în casa părintească,

În imagine: însemnele heraldice ale cărturarului logofăt.

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 9/1982; 8/1977; 2/1976, 11/1983; 6/1973.

împreună cu fraţii săi (Şerban, cel mai mare, a fost şi el la începutul carierei grămătic de cancelarie, iar Elina, viitoarea doamnă a ţării, ştia bine latineşte), cu profesori aduşi de tatăl lor din Ucraina, cu călugării mănăstirilor locale sau cu vreunul din misionarii ce străbăteau atunci Ţara Românească. Modalitatea era practicată în acele vremuri. Chiar Udrişte Năsturel va aduce un dascăl de la Kiev pentru fiii săi.

În ceea ce priveşte limba latină, există chiar mărturia lui Năsturel care, în prefaţa *Cărţii despre urmarea lui Hristos*, precizează că a învăţat latineşte cînd trecuse pragul adolescenţei. „Şi nu după puţină vreme — scrie Udrişte — ajungînd la vîrsta tinereţii, am căpătat, deci, în inima mea pentru limba romană sau latină, nouă vădit înrudită, atît de multă şi caldă dragoste... încît în minte şi inimă nu mai purtam aproape nici un alt gînd, ziua şi noaptea, decît să învăţ această limbă, repetînd fără încetare". A învăţat latineşte acasă, cu un profesor, continuă cărturarul, „printr-o deosebită deprindere... nu numai prin iscusinţa cărţilor scrise, ci şi prin deasa convorbire cu toţi cei ce o cunoşteau bine şi în chip natural la timp potrivit sau nepotrivit, fără să-mi fie ruşine".

Aproape treizeci de ani, acest boier, membru al unei familii importante din aristocraţia munteană, nu şi-a schimbat dregătoria (apare prima dată în acte ca „logofăt al doilea", la 13 februarie 1632, deci înainte de urcarea pe tron a cumnatului său Matei Basarab), deşi contextul politic i-a fost deosebit de favorabil. Printre cauzele acestui *statu-quo* au fost evocate absenţa oricăror ambiţii politice şi, firesc, compensaţiile pe care i le procurau exerciţiile spiritului, ajungîndu-se treptat la conturarea imaginii unui cărturar închis între rafturile bibliotecii, prea puţin interesat de desfăşurarea treburilor obştii. Portretul acesta este contrazis de prestaţiile curteanului şi omului politic Udrişte Năsturel. Marca fundamentală a personalităţii logofătului este complexitatea. Cu teanul, extrem de abil în manevrele politicii atît de complicate a timpului, era un *european* „ce nu s-a sfiit să privească toată viaţa spre acea lume occidentală, nouă şi nu prea agreată la noi" (N. Iorga), un aristocrat de pretenţie care înalţă la Fiereşti (astăzi, com. Herăşti, jud. Giurgiu) o splendidă construcţie[1] în cel mai autentic stil al Renaşterii, aşa cum văzuse în Transilvania, şi îşi compune un blazon cu o heraldică destul de alambicată. Paul de Alep, secretarul patriarhului Antiohiei, pe care-l însoţea în călătoria prin ţările române, nu-şi ascunde admiraţia faţă de palatul ridicat de Udrişte Năsturel: „Cînd s-a început clădirea, se spunea că nu se mai află în lume palat asemănător, afară numai poate în ţara frîncilor... Clădirea are trei caturi, unul deasupra celuilalt şi este atît de veselă încît îndepărtează orice grijă din sufletul celor întristaţi".

La curte, Udrişte Năsturel — pe lîngă atribuţiile sale la cancelaria domnească — primea şi introducea la domnitor pe solii străini, discuta cu diverşi ambasadori şi misionari, prezenta voievodului scrisorile diplomatice venite. Astfel, un sol rus la curtea lui Matei Basarab nota: „Venind logofătul Udrişte a citit gramota ţarului [Alexei] în faţa voievodului Matei".

varea unor probleme diplomatice delicate. Urmărind crearea premiselor necesare înfăptuirii alianţei antiotomane şi consolidarea poziţiei Ţării Româneşti, scopuri majore ale programului politic al lui Matei Basarab, Udrişte Năsturel a făcut călătorii — la Viena, la Cracovia, în Transilvania, la Gheorghe Rákóczi, şi, se pare, la Belgrad —, a dus tratative şi a încheiat alianţe. Cu prilejul acestor călătorii a cumpărat, fără îndoială, multe şi preţioase cărţi. Contemporanii, români şi străini, i-au vizitat biblioteca — prima bibliotecă personală a unui om de litere român despre care s-au păstrat atestări — şi au aflat aici raritaţi bibliografice, tipărituri apusene şi răsăritene şi manuscrisele celor mai vechi creaţii originale din Ţara Românească.

Deosebit de semnificative pentru legăturile culturale şi politice dintre cărturarii români de la jumătatea veacului XVII — relaţii care dau o expresie semnificativă conştiinţei unităţii de neam şi preocupărilor comune în vederea luptei de eliberare de sub dominaţia străină — sînt raporturile de colaborare dintre Udrişte Năsturel şi mitropolitul Varlaam[2] al Moldovei. Amîndoi, însufleţiţi de dragostea de patrie, de popor, de idealurile propăşirii spirituale a ţărilor române, şi-au unit eforturile în apărarea şi consolidarea tradiţiilor culturale autohtone.

Aflat prin 1644-1645 în Ţara Românească, la Tîrgovişte „cu trebe domneşti şi ale nărodului", după cum scria însuşi Varlaam, învăţatul mitropolit al Moldovei a luat legătura „cu cei mai de frunte şi mai de-a firea" boieri şi cărturari, între ei întreţinîndu-se „mai vîrtos cu oarecare boiarin, cinstit şi slovesnic [cărturar] şi a toată destoinicia şi înţelegerea, harnic", cu „dumnealui Udrişte Năsturel", „al doilea logothet şi frate doamnei bunului credincios şi a luminatului domn Io Matei Voivodă".

Prea înţeleptului Varlaam

Umanistul erudit, fără a fi o apariţie singulară în epocă, dar depăşindu-şi cu mult contemporanii prin volumul şi profunzimea cunoştinţelor sale, avea relaţii excelente cu înalţi prelaţi ai bisericii greceşti şi cu misionarii Romei, cu personalităţi religioase de la sud de Dunăre şi din Răsăritul ortodox şi a fost utilizat în cîteva rînduri pentru rezol-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5/1974; 5/1984.

Aici, în biblioteca lui Udrişte, mitropolitul Varlaam a găsit, între alte cărţi, şi *Catehismul calvinesc*, tipărit în limba română la Prisac, lîngă Alba Iulia, scriere de propagandă reformată. În discuţiile dintre cei doi cărturari s-a născut probabil şi ideea necesarei replici teoretice la adresa ofensivei reformate. Întors la Iaşi, Varlaam — după cum el însuşi scria, „am chemat ş-am strîns sobor di într-amîndoao părţile şi di în Ţara Românească şi di în ţara Moldovei" — a redactat şi, cu ajutorul lui Udrişte, a tipărit la Dealu, în 1645, *Răspunsul împotriva catehismului calvinesc*, scriere în a cărei prefaţă aducea vibrante cuvinte de laudă cărturarului din Fiereşti. Doi ani mai tîrziu, tot la Dealu, Udrişte Năsturel a tipărit traducerea sa după cartea lui Thomas a Kempis, *De imitatione Christi*, dedicată „prea înţeleptului" Varlaam. Exprimă această preţuire comună dintre cei doi mari cărturari ai vremii deplina lor consonanţă în sentimentele şi crezurile patriotice luminate.

Preluînd dragostea de carte, de cultură, interesul pentru luminarea norodului de la tatăl său, fiul lui Udrişte, marele ban al Craiovei, Radu Năsturel şi-a înscris şi el numele printre ctitorii de cultură din istoria poporului nostru. Radu a fost fondatorul şcolii orăşeneşti din Cîmpulung, care este amintită într-un hrisov din 10 mai 1669 al domnitorului Antonie Vodă din Popeşti drept „casă de învăţătură... întru cari să fie putinţa şi bogaţilor şi săracilor a-şi da feciorii lor să se înţelepţească de bună învăţătură".

Din ţările dacice

Cunoştinţele clasice erau împletite la Udrişte Năsturel cu solide elemente de istorie naţională. Informaţiile sale coboară pînă în antichitate şi, pe baza lor, cărturarul descifrează simboluri necunoscute încă de contemporanii ce încercau să lumineze începuturile neamului. Năsturel caută în istorie modele generoase, pentru a le aşeza în faţa prezentului. Idealul pe care el stăruie să-l refacă în timp este reprezentat de anii de glorie ai marelui voievod Neagoe Basarab[1], ctitor de ţară şi de carte, învăţat cu sceptru, moment de sinteză a esenţelor spirituale ale poporului. În numele acestui ideal, Udrişte Năsturel a iniţiat o serie de tentative de definire a „mitului dinastic al Basarabilor" (G. Ivaşcu), construcţie pe care o opune, ca formulă stabilă, vremurilor de nesiguranţă politică ce frămîntaseră ţara. Matei Basarab este arătat, ca în vremurile vechi, precum Mircea cel Bătrîn în sec. XIV, „domn a toată ţara Ungrovlahiei şi încă al părţilor de peste munţi, herţeg de Amlaş şi Făgăraş, şi celelalte" (*Psaltire*, 1637). Cărturarul are, totodată, conştiinţa originii dacice a poporului român, a continuităţii sale neîntrerupte în vatra strămună. Astfel, Matei Basarab, după cum îl numeşte Udrişte în prefaţa unui *Antologhion* din 1643, este „prealuminatul stăpîn şi voievod al acestor ţări dacice".

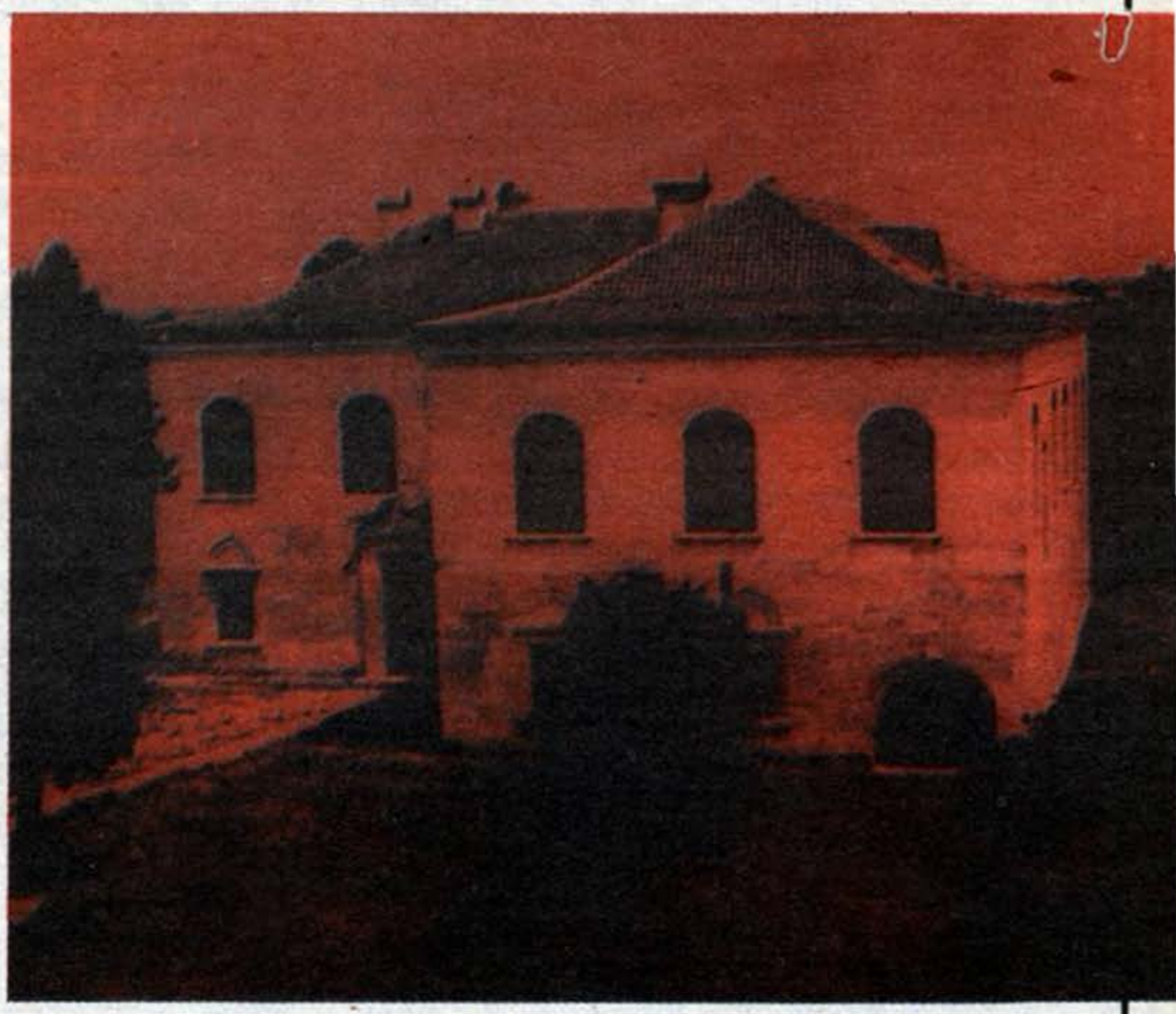

Palatul ridicat la Herăşti

Chiar dacă Udrişte Năsturel nu a scris şi o cronica a domniei lui Matei Basarab, el a făcut mult pentru nemurirea numelui acestui voievod, prin realizarea unui moment de marcantă prezenţă culturală a românilor în Europa răsăriteană. El a controlat realmente munca de tipărire a cărţilor, a scris prefeţe pentru acestea, le-a împodobit cu versuri, a coordonat, supravegheat şi orientat munca traducătorilor, a fost deci principalul factor responsabil al acelei opere de cultură care se înfăptuia în Ţara Românească în prima jumătate a sec. XVII.

Moştenirea operei lui Udrişte Năsturel adună, într-un inventar ce impune prin varietate şi proporţii, texte originale şi traduceri, scrise atît în slavonă cît şi în

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1971, 2, 10/1972.

română. Prima categorie include *versurile la stemă*, imprimate în *Molitvenicul* din 1635 (reluate în *Pravila mică* din 1640), pe cele din *Antologhionul* cîmpulungean (1643), din *Urmarea lui Hristos* (1647), și din *Triodul Penticostar*, tipărit în 1649. Aceste „versuri la stemă", compuneri eminamente *laice*, realizează o specie de „poezie emblematică" sui-generis, care a avut în practica editorială din țările române și, implicit, în vechea noastră literatură o descendență remarcabilă. Pe drept cuvînt, G. Călinescu îl considera pe Udriște Năsturel drept „primul stihuitor cult din literatura română". Stihurilor li se adaugă *predosloviile* cu care Năsturel a însoțit lucrările a căror apariție a supravegheat-o. Între acestea, *Predoslovia către mitropolitul Varlaam* (din *Urmarea...*) și prefața *Triodului Penticostar* (intitulată *Despre generozitate*) constituie veritabile breviare ale concepției sale umaniste.

Textele care au făcut faima lui Udriște Năsturel au fost însă — datorită, desigur, și sporitelor posibilități de circulație — *traducerile*. Cu deosebit talent și aplicație, cărturarul român a tălmăcit din latină în slavonă scrierea ascetică *De imitatione Christi* a olandezului Thomas a Kempis, carte ce s-a tipărit în 1647 la Mănăstirea Dealu. Traducerea lui Năsturel introducea pentru prima dată în mediul cultural est-european o lucrare a cărei popularitate concura la un moment dat cu cea a *Bibliei*. Aleasă cu o deosebită intuiție de Năsturel din „inventarul" european, cartea aceasta a făcut o „carieră" excepțională[1]. A fost răspîndită pe o arie impresionantă, ce cuprinde spațiul sud-dunărean, Athosul, centrul Europei, Rusia, Ucraina și Bielorusia; în bibliotecile din U.R.S.S. se conservă 22 exemplare ale traducerii tipărite în Țara Românească. Versiunea lui Năsturel a fost copiată în numeroase rînduri de cărturarii ruși și ucraineni (patru copii sînt din sec. XVII, prima fiind datată ante 1665, deci foarte aproape de momentul imprimării; șapte manuscrise aparțin sec. XVIII) și prelucrată, de două ori, tot în veacul XVIII (una dintre prelucrări s-a tipărit în 1764, la Poceaev).

Tipărind cărți în slavonă, Udriște Năsturel voia să sublinieze însemnătatea actului cultural în sine și, totodată, răspundea unor necesități externe, punînd la îndemîna popoarelor balcanice un instrument în lupta lor de rezistență etnică, după cum însuși scria în 1643 „din pricina putinătății și lipsei acestui fel de cărți, mulți ba chiar mai toți, atît în țară, cît și din alte țări, rugîndu-ne foarte".

Aria externă pe care se răspîndeau cărțile ieșite atunci de sub teascurile din Țara Românească cuprindea Rusia, Bulgaria, Serbia, Croația, Herțegovina, Tracia și Macedonia, pînă la Athos.

Bogăția cea mai de preț

Concomitent, învățatul logofăt a acordat o deosebită prețuire limbii române, limba poporului pe care îl voia luminat. Pentru biruința limbii române, el a făcut mai mult decît mulți dintre contemporanii săi. Celebra scriere *Viața lui Varlaam și Ioasaf* tradusă de el și care a circulat în întreg spațiul românesc vădește o claritate și o eleganță de limbaj cu nimic mai prejos decît cele ale *Cazaniei* lui Varlaam. Tot în manuscris au fost răspîndite și versiunile românești ale *Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* și ale *Vieții patriarhului Nifon*, a căror realizare se datorește, de asemenea, inițiativei lui Năsturel. Dar mai cu seamă s-au bucurat de atenția logofătului Udriște acele tipărituri destinate să-lumineze și să slujească întregii mase a poporului. În această categorie intră în primul rînd operele legislative editate în vremea lui Matei Basarab. Astfel, înțeleptul umanist a selectat textele potrivite pentru *Pravila mică*, a supravegheat munca de tălmăcire la *Evanghelia învățătoare* — 1642, a scris predoslovii și a însoțit aceste tipărituri cu versuri.

În lumina operei și activității sale, Udriște Năsturel ne apare ca un cărturar umanist, devotat slujitor al *Cărții*, în care vedea „bogăția cea mai de preț și mai cinstită decît toate bogățiile pămîntești". La rîndul ei, nota cărturarul, dintre toate bogățiile, învățătura cuprinsă în cărți este cea mai folositoare omului: „Bogățiile de piatră, de aur și de argint împodobesc numai vremelnic trupurile, iar această bogăție înfrumusețează sufletul". Înalta cultură și-a demonstrat-o în discuțiile de subtilitate teologică ce se organizau în casa mitropolitului Ștefan (la care erau prezenți, alături de români, teologi greci de înaltă ținută, profesori și clerici ucraineni, precum și în scrieri de esență filozofică, așa cum este prefața *Triodului Penticostar* (1649). În chip firesc, cunoștințele sale din diverse domenii: lingvistice, istorice, filozofice l-au condus la conștiința unității de neam a românilor, ideile sale privind unitatea și continuitatea românească fiind însușite și cristalizate de cărturari precum Miron Costin și Dimitrie Cantemir. Vorbind despre „țările dacice", peste care domnea Matei Basarab, Năsturel se referea la neîncetata continuitate a românilor pe pămînturile de la Dunăre și Carpați. Tipărind cărți slavonești și românești pentru „ungrovlahi" și „moldovlahi", Năsturel afirma unitatea poporului român. Scriind și tălmăcind pentru ai săi într-o limbă românească plină de har, afirmînd cu consecvență marile adevăruri istorice legate de limba, ființa și istoria poporului român, Udriște Năsturel a fost unul dintre primii mari ctitori ai spiritualității românești moderne.

---

[1] Înainte de primul război mondial, existau exemplare din această tipăritură românească la Petrograd, Moscova, Kolomna, Arhanghelsk, Odessa, Lvov, Muntele Athos, Viena, New York.

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

1939-1941: MINISTRUL S.U.A. LA BUCUREŞTI TRANSMITE...

ION STANCIU

Faptul că, la 11 februarie 1941, Franklin Gunther Mott, ministrul Statelor Unite la Bucureşti, cerea telegrafic superiorilor săi să fie rechemat din România, socotindu-şi misiunea încheiată, nu constituia, în acel moment, un fapt surprinzător. Personal, încă de mai multe luni (mai ales după ce regimul dictaturii legionare-antonesciene aderase la „Pactul tripartit" — 23 noiembrie 1940), avea serioase îndoieli asupra posibilităţii prelungirii şederii sale în România, iar acum, la începutul lui februarie '41, comunica el, chiar şi prietenii săi români nu mai credeau că germanii vor mai tolera mult timp prezenţa la Bucureşti a şefului unei misiuni diplomatice dintr-o ţară cu care nu aveau în mod logic cele mai bune relaţii. Cu o zi înainte, la 10 februarie 1941, Anglia — spre care, în ciuda neutralităţii oficiale, înclinau tot mai vizibil simpatiile Statelor Unite — anunţase ruperea relaţiilor diplomatice cu guvernul generalului Antonescu şi extinsese măsurile de blocadă şi asupra României, considerată ţară ocupată. Era deci momentul, observa Franklin Gunther Mott, ca Washingtonul să preia iniţiativa reducerii nivelului reprezentării americane la Bucureşti şi să-l recheme în ţară.

Cordell Hull este de altă părere

Dar la Departamentul de stat prevala o altă părere: avanpostul diplomatic de la Bucureşti, situat într-o regiune atît de sensibilă a războiului european, nu putea fi încă abandonat. Mai mult. Prezenţa lui Franklin Gunther Mott în capitala românească era apreciată ca indispensabilă: „În ciuda condiţiilor existente, care afectează suveranitatea României, — citim în telegrama de răspuns a secretarului de stat Cordell Hull, din 14 februarie 1941 — ... deşi poate nu e în concordanţă cu demnitatea guvernului Statelor Unite să menţină la Bucureşti un reprezentant cu rang de ministru..., nu credem totuşi că, în momentul de faţă, dumneavoastră trebuie să fiţi retras din România". Prezenţa unui ministru putea da mai multă greutate unor demersuri, în caz de nevoie, şi, mai ales, după cum preciza telegrama, „contactele foarte preţioase pe care le aveţi nu numai cu primul ministru, ci şi cu alte cercuri din Bucureşti, justifică menţinerea dumneavoastră ca ministru în acea capitală pentru simplul motiv că un însărcinat cu afaceri nu ar avea nici legăturile personale şi nici sursele indiscutabile de informaţie de care dispuneţi dumneavoastră".

Aceste instrucţiuni au prelungit şederea diplomatului american la Bucureşti. Personalitate de o înaltă distincţie intelectuală[1] (cum o dovedeau,

În imagine: ministrul F.G. Mott, într-un dialog cu premierul român Armand Călinescu.

[1] Franklin Gunther Mott s-a născut la New York, în anul 1880. Licenţiat al Universităţii Harvard (1907), a frecventat apoi cursurile prestigioasei École Libre des Sciences Politiques din Paris, preferinţă puţin obişnuită pentru un american al acelei epoci. F.G. Mott şi-a început cariera diplomatică în 1908, ca secretar particular la Ambasada americană din Japonia. Rînd pe rînd, au urmat ambasadele din Paris, Managua, Lisabona, Rio de Janeiro şi Cristiania (Oslo). La 15 septembrie 1914, F.G. Mott a fost numit secretar II la Ambasada Statelor Unite din Londra, post deosebit de important, unde a funcţionat pe toată perioada primului război mondial. La 14 iunie 1920, a fost numit consilier la Ambasada S.U.A. din Roma, unde a rămas pînă în iunie 1924, cînd a preluat conducerea Direcţiei problemelor mexicane din Departamentul de stat, iar la 1 iulie acelaşi an a devenit funcţio-

între altele, preocupările sale privind arheologia și arta iraniană), F.G. Mott a dobîndit repede stima și considerația corpului diplomatic străin din România. La București a stabilit întinse și trainice legături cu numeroase personalități aflate în vîrful ierarhiei politice și culturale a României anilor 1937-1939 și de mai tîrziu. Într-o perioadă cu fiecare zi mai dramatică pentru România, tocmai aceste contacte au dat importanță deosebită prezenței sale la București.

Prin cultivarea și folosirea contactelor stabilite, a reușit să pună la dispoziția Departamentului de stat din Washington o sursă proprie, unică de informații politice și de altă natură privind situația internă și externă a României și a sud-estului european. După toate indiciile, valoarea acestor informații a fost pe deplin sesizată la Washington, în special în perioada critică după izbucnirea războiului în Europa și mai apoi în împrejurările dificile prin care a trecut România începînd din 1940; cercurile politice românești aveau să aprecieze și ele situația specială, chiar singulară, în care evenimentele îl plasau pe ministrul Statelor Unite, pe măsură ce creștea izolarea diplomatică și politică a României, ca urmare a prăbușirii Franței, a răcirii raporturilor cu Anglia și a exercitării nemijlocite a dominației puterilor Axei. Pentru cercurile politice românești, contactul cu Washingtonul, prin intermediul lui F.G. Mott, a rămas, de fapt, din vara lui 1940, unul dintre puținele canale diplomatice importante deschise spre Occident.

Sub semnul amenințării naziste

Din numeroasele telegrame și rapoarte „confidențiale" și „strict confidențiale" transmise de F.G. Mott superiorilor săi din toamna anului 1939 și pînă spre sfîrșitul anului 1941 — pe care cercetările făcute în arhivele americane ne-au permis să le depistăm — semnalăm pentru prima oară cititorului român, în paginile de față ale *Magazinului istoric*, o serie de aspecte relevate în această corespondență diplomatică inedită București-Washington. Rezultă din această corespondență complexitatea misiunii diplomatului american. El era intens preocupat de rezolvarea unor probleme provenind din relațiile bilaterale (chestiunea datoriilor către guvernul S.U.A., a unui eventual împrumut destinat înarmării României etc.); în același timp, el consemna cu atenție numeroase informații privind situația internă și externă a României și a celei din estul și sud-estul Europei, informații purtînd desigur amprenta unei mari variabilități valorice determinate de însăși escalada evenimentelor din această parte a lumii. În acest context, Gunther Mott a comunicat la Washington conținutul unor îndelungi conversații, oficiale și neoficiale, avute cu Carol II, cu prim-miniștrii Gh. Tătărăscu și I.G. Gigîrtu, cu Gr. Gafencu și Al. Cretzianu, cu Constantin I.C Brătianu și I. Maniu, cu Martha Bibescu ș.a.

La 24 iulie 1940, de exemplu, ministrul american informa confidențial că „Gafencu, fost ministru al afacerilor externe, va merge la Moscova peste cîteva săptămîni pentru a-l înlocui pe Davidescu. Consider acest fapt — sublinia el — ca un pas foarte constructiv în relațiile româno-ruse. Inițiativa a aparținut regelui și, la început, a fost greu să-l determine pe Gafencu să servească, în această calitate, actualul guvern [condus de I. Gigîrtu], cu care nu este în relații de simpatie".

Legaturile lui Gunther Mott nu excludeau nici oameni politici aflați în conflict deschis cu regimul regelui Carol II. La 12 iuiie 1940, de pildă, el transmitea o serie de detalii ale unei conversații pe care o avusese cu Ion Antonescu în 7 iulie, la vila acestuia de la Predeal. Diplomatul american afirmă că Antonescu se arătase dezgustat de situația politică existentă în țară și mărturisise că refuzase în două rînduri să primească conducerea guvernului, părerea lui fiind că „România trebuia să se apropie de Germania ceva mai devreme, cînd ar fi putut obține o garanție formulată mai atrăgător".

În vara anului 1940, România a fost supusă unor grave cesiuni teritoriale prin impunerea de către Germania nazistă și Italia fascistă a odiosului Diktat de la Viena. F.G. Mott transmitea lui Cordell Hull „strict confidențial" că „un înalt funcționar, aflat în contact permanent cu situația din Transilvania, mi-a mărturisit că România fusese forțată să accepte diktatul Axei datorită groaznicelor amenințări că aceasta va da sprijin Ungariei și, în consecință [se temuse] de împărțirea" țării.

După acapararea puterii de către generalul Ion Antonescu și de Garda de fier, cu largul concurs al Germaniei naziste, situația României a înregistrat, după cum se știe, o bruscă îndepărtare de la politica tradițională a țării. După cum am văzut, F.G. Mott se afla încă din perioada anterioară în relații cu Antonescu, ceea ce-i oferea șansa de a obține o serie de informații chiar din vîrful ierarhiei puterii în România.

Referindu-se la momentul acaparării puterii de către Ion Antonescu, într-o telegramă din 19 septembrie 1940, F.G. Mott, între alte detalii, amintea și pe acela că Iuliu Maniu, deși îl sprijinise pe general, nu dorise să participe direct la guvernul lui, afirmînd că „el este prea pro-aliat și preferă să aștepte pînă ce Anglia va cîștiga războiul". După părerea împărtășită de Ion Antonescu unui amic al său, această victorie nu avea să se producă însă în mai puțin de doi ani și jumătate, de unde diplomatul american trăgea concluzia că — în contrast cu speranțele germanilor — dictatorul român întrevedea un conflict de durată. Acest detaliu, Mott l-a inclus într-o telegramă datată 25 octombrie 1940, împreună cu alte opinii ale generaluiui Antonescu, pe care acesta le exprimase în prezența ambasadorului Turciei. Conversația între generalul dictator și diplomatul turc avusese loc la 24 octombrie 1940, determinată, desigur, și de nevoia clarificării relațiilor româno-turce după ce România părăsise Antanta Balcanică, la 29 septembrie. Gunther Mott, care aflase amănunte de la ambasadorul turc, transmitea mai întîi argumentele cu care generalul Antonescu își motivase venirea la putere și asocierea cu Germania. Astfel, el prezentase apropierea de Berlin ca pe „o măsură disperată și *sine qua non* pentru existența României. Ca un vas în mijlocul furtunii, aceasta trebuise să arunce ancora undeva... și nu existase altă putere de care să se lege decît Germania".

Ceea ce însă îl interesase cel mai mult pe ambasadorul turc în cursul conversației cu dictatorul român și, cum reiese din telegrama sa, și pe Gunther Mott, fusese părerea generalului asupra flancului balcanic al războiului. El se arătase atît de convins de imposibilitatea unei acțiuni militare a

---

nar clasa I în serviciul extern american. În 1928, a fost trimis ca ministru plenipotențiar în Egipt, iar în 1930 în Ecuador. Familiarizat deci pe deplin cu diplomația țării sale și cu problemele altor state din diferite continente, F.G. Mott a preluat, la 31 iulie 1937, funcția de ministru al Statelor Unite în România.

El era, de asemenea, binecunoscut datorită articolelor sale privitoare la finanțele și relațiile economice internaționale, fiind și membru al Academiei Diplomatice Internaționale din Paris.

Axei prin Turcia şi Siria în direcţia Suezului, încît mărturisise, invocînd experienţa primului război mondial, că, dacă n-ar fi avut această convingere, „niciodată nu ar fi mers atît de departe alături de Germania".

Enigmatica Informatoare

Mott, care între timp reluase şi el contactele cu generalul Antonescu şi de la care primise explicaţii asemănătoare, privea însă situaţia cu tot mai puţin optimism. Ministrul american era tot mai îngrijorat de viitorul societăţilor cu capital american, afectate fie de măsurile de „românizare", de inspiraţie legionară, fie de controlul crescînd introdus în industria petrolieră, în folosul indirect al Germaniei. Atrocităţile comise de membrii Gărzii de fier erau şi ele motiv de nelinişte la Washington.

Cît despre politica externă a României, relatările tot mai insistente despre o eventuală aderare a acesteia la „Pactul tripartit" îl determinaseră pe Gunther Mott să sondeze personal intenţiile generalului Antonescu. Îl abordase în seara zilei de 19 noiembrie 1940, după ce dictatorul român se întorsese din vizita pe care o făcuse la Roma, între 12 şi 15 noiembrie. Mott a făcut aluzie la necesitatea unei clarificări a poziţiei României vis-à-vis de gestul Ungariei, despre care se afirma curent că aderase deja la „Pactul tripartit". După cum aflăm din telegrama expediată de Mott a doua zi, Antonescu evitase un răspuns. Reluînd argumentele sale privind situaţia externă a României, el subliniase doar că „trebuie să se descurce". Antonescu, observa ministrul american, nici nu negase şi nici nu recunoscuse că România va deveni membră a „Pactului tripartit" dacă va fi invitată să o facă, dar Mott conchidea — cu o justă anticipare — că era foarte posibil ca în curînd România, Ungaria şi Bulgaria să devină partenerele Axei.

Din numeroasele depeşe diplomatice expediate de Gunther Mott în timpul tragicelor evenimente prin care a trecut România în noiembrie-decembrie 1940 şi în ianuarie 1941 sînt demne de reţinut cîteva informaţii legate de conflictul dintre Ion Antonescu şi asociaţii lui legionari, conflict ce avea să culmineze cu răfuiala sîngeroasă din 21-23 ianuarie 1941. Dintr-o telegramă datată 11 ianuarie 1941, purtînd menţiunea de a fi transmisă şi preşedintelui Roosevelt, aflăm, de pildă, că diplomatul american fusese avertizat din vreme de către o „augustă informatoare"*, despre intenţiile lui Hitler în România. Această persoană îi destăinuise lui Mott că „avusese o discuţie de o oră cu Adolf Hitler, chiar înainte de anul nou". În cursul acestei convorbiri, respectiva persoană observase că, pe fondul tensiunii crescînde dintre Berlin şi Moscova, „Hitler dorea ca România să fie puternică şi prosperă intern, astfel încît să poată face comerţ cu ea..., că nu era cîtuşi de puţin interesat de Grada de fier sau de oricare alt fenomen intern şi, ca de obicei, a spus că el doreşte linişte în Balcani".

Într-o altă telegramă expediată chiar în toiul rebeliunii legionare, la 22 ianuarie 1941, ministrul american comunica că aflase de la aceeaşi „augustă informatoare" cum generalul Antonescu „admisese faţă de ea că primise deplinul consimţămînt al lui Hitler să acţioneze ferm faţă de Grada de fier, instrumentul său de odinioară. Generalul a adăugat că ar fi dorit să procedeze cu precauţie şi să nu încerce nimic pe moment. Împrejurările par totuşi să-i fi forţat mîna".

O lungă telegramă din 20 februarie 1941 nu detecta încă noi elemente în opiniile generalului Antonescu despre evoluţia evenimentelor. „L-am găsit pe general — observa Gunther Mott — încă foarte impresionat de puterea militară germană şi invincibilitatea ei". Antonescu îşi manifestase, de

Unul dintre elementele „înăbuşitoarei strînsori pe care germanii o exercită asupra României": artilerie germană pe terenurile petrolifere din jurul Ploieştilor

asemenea, admiraţia faţă de Mussolini, deşi se arăta îngrijorat de situaţia internă din Italia, unde italienii i se păreau insuficient înclinaţi, spunea el, să-l aprecieze. În urma conversaţiei, Gunther Mott a rămas totuşi cu convingerea că dacă germanii aveau de gînd să întreprindă ceva, atunci ei vor acţiona mai curînd în direcţia U.R.S.S.-ului decît spre sud.

Secretarul de stat dezminte

Doar 5 zile mai tîrziu, la 25 februarie 1941, ministrul american expedia o nouă telegramă la Washington cu detalii dintr-o altă convorbire, neoficială de această dată, care avusese loc la vila lui Antonescu de la Predeal, unde acesta se refăcea după gripa de care suferise. „Generalul mi-a spus clar că el este încă puternic în favoarea unei păci de compromis şi speră că Statele Unite vor lua iniţiativa [în această direcţie]. În acest punct al discuţiei am avut în sfîrşit ocazia — preciza ministrul american — să subliniez pe larg că noi nu vom fi probabil interesaţi [de o asemenea pace] atîta vreme cît liderii Germaniei sînt stăpîniţi de ideile dominaţiei mondiale..."

În aceeaşi telegramă sînt cuprinse şi informaţii obţinute de ministrul american de la „un prieten

* În actualul stadiu al cercetărilor, nu ne-am putut edifica asupra identităţii acestui personaj — *n.a.*

comun", caruia generalul Antonescu îi mărturisise cu cîteva zile înainte că „Germania se pregătea să atace Rusia şi, ca dovadă a acestei intenţii, indicase marile concentrări de trupe germane din Moldova". Această informaţie a reţinut în mod deosebit atenţia la Washington; ne-o indică şi faptul că, în dreptul ei, documentul a fost subliniat în timpul lecturii. Este subliniată şi o altă informaţie, provenind de la acelaşi „prieten comun", după care Antonescu afirmase că germanii „exprimînd regretul cu privire la Diktatul de la Viena, despre care — spuneau ei — avusese loc de fapt doar din necesitatea de a mulţumi Italia", îi promiseseră că „Transilvania va fi înapoiată României..." Urmînd, în desfăşurarea discuţiei, după informaţia referitoare la atacarea U.R.S.S, promisiunea germană privitoare la Transilvania lăsa clar să se întrevadă că hitleriştii nu urmăreau prin aceasta decît să împingă România în război, fapt ce a suscitat, de asemenea, interesul Washingtonului.

La 14 aprilie, ministrul american s-a văzut din nou cu Ion Antonescu, „care este foarte neliniştit, deoarece corespondenţii de presă americani ar fi transmis, de la Budapesta, că trupele româneşti ar fi pătruns şi ele în Banatul iugoslav"[1]. Din textul telegramei expediate de Mott a doua zi aflăm că el a promis să intervină imediat pe lîngă Departamentul de stat pentru dezminţirea acestor veşti. Ca urmare, după cum comunica Cordell Hull, în telegrama de răspuns din 16 aprilie, secretarul de stat a declarat public că „guvernul Statelor Unite fusese informat de către însărcinatul cu afaceri al României că ţara sa nu invadase Iugoslavia". Asigurările „au fost primite cu mare satisfacţie de acest guvern" [american], iar Hull dorea ca ministrul american să transmită acest lucru generalului Antonescu. Într-o conferinţă de presă, Cordell Hull negase, de asemenea, categoric că guvernul american ar fi deţinut vreo ştire care să ateste o acţiune militară a României, adăugînd totodată: „nu am auzit de nici o incursiune a românilor care ar putea constitui o atingere a suveranităţii Iugoslaviei şi a problemelor ei teritoriale".

Atacarea U.R.S.S. de către Germania hitleristă şi tîrîrea României în războiul hitlerist au schimbat brusc contextul internaţional, afectînd serios şi condiţiile în care îşi desfăşura activitatea şeful Legaţiei Statelor Unite din Bucureşti. Încă de la 21 martie 1941, de altfel, Gunther Mott sesizase Departamentul de stat, pe linia vechilor sale temeri, că primise informaţii din mai multe direcţii că „unii din oficialii germani de aici [din România] se arată foarte îngrijoraţi privind contactele mele prieteneşti cu generalul Antonescu. Mi s-a spus că germanii se tem că el [Antonescu] ar încerca să stabilească o legătură cu America de felul unei asigurări pentru cazul că Germania n-ar cîştiga, în cele din urmă, războiul". Mai mult, germanii îl acuzau pe ministrul american că ar fi influenţat unele decizii ale generalului Antonescu, iar pe unii membrii ai Legaţiei americane că desfăşurau o activitate de spionaj în folosul Angliei. La următoarea întrevedere, Antonescu îl liniştise însă pe Mott, spunîndu-i că „nu e nevoie să fie deloc îngrijorat".

După intrarea României în război, presiunea Germaniei pentru desfiinţarea Legaţiei Statelor Unite a continuat. Ministrul american considera că numai „datorită relaţiilor mele personale cu generalul Antonescu, atitudinii fundamental pro-americane a Partidului Naţional-Ţărănesc, ca şi a poziţiei favorabil pro-aliate a naţional-liberalilor", activitatea sa la Bucureşti avea şanse să fie permisă în continuare. Se pare că, în linii mari, Mott avea dreptate, căci după cum aflăm dintr-o telegramă expediată de el la 21 iulie 1941, deşi Antonescu îi transmitea, prin secretarul general al Ministerului de externe, impresia sa că, probabil, Statele Unite vor declara război Germaniei şi vor rupe relaţiile şi cu România, aceste evenimente nu s-au produs. Statele Unite înlăturaseră pe consulii germani de pe teritoriul lor, dar Mott îi comunicase generalului Antonescu că, după părerea sa, Washingtonul nu va rupe relaţiile diplomatice cu România, chiar dacă va declara război Germaniei, după cum, credea el, nici România, la rîndul ei, nu o va face, decît „sub o puternică presiune". În aceste condiţii, Legaţia americană şi-a putut continua activitatea, iar, prin reciprocitate, la Washington a continuat să existe o legaţie a României.

Blitzkriegul eşuat

În august 1941, Germania a reuşit totuşi să impună României închiderea consulatelor americane, iar legaţia însăşi a început să simtă îngrădiri crescînde în desfăşurarea activităţilor ei, deşi problemele ce intrau acum în raza preocupărilor sale creşteau. Pe de o parte, Legaţia americană preluase în acel moment şi protecţia intereselor Angliei, Greciei, Belgiei, Iugoslaviei, Canadei, Australiei şi Noii Zeelande în România, continuînd, firesc, să urmărească cu cea mai mare atenţie interesele americane. Un capitol important al activităţii legaţiei, în vara şi toamna anului 1941, a rămas urmărirea problemei petrolului şi influenţarea, pe cît posibil, a exporturilor către Germania, în sensul scăderii acestora, prin intermediul societăţilor petroliere cu capital american.

În acest context, informaţia politică strînsă de F.G. Mott, asupra căreia am stăruit pînă acum, şi-a păstrat desigur toată însemnătatea, deşi contactele cu Ion Antonescu nu s-au mai putut menţine. Totuşi, indirect, din Bucureşti spre Washington, au continuat să parvină unele informaţii. Astfel, la 1 august 1941, ministrul Statelor Unite transmitea telegrafic unele informaţii esenţiale despre situaţia de pe frontul de răsărit. Judecate în raport cu evoluţiile ulterioare, aceste informaţii au fost în continuare foarte utile pentru Departamentul de stat. Astfel, de la un „prieten comun, care tocmai l-a văzut pe generalul Antonescu", Mott aflase amănuntul că guvernul Ungariei se decisese să participe la războiul împotriva Uniunii Sovietice, fără ca Berlinul să-i solicite acest lucru. Aceeaşi sursă afirmase că „relaţiile dintre forţele române şi cele germane nu erau deloc cordiale". Cei care au citit acest document la Washington au subliniat din nou rîndurile în care se făcea cunoscut că Antonescu afirmase că „germanii au apreciat în chip eronat şi grav puterea militară rusească şi coeziunea ei".

Reţine, în sfîrşit, atenţia o telegramă adresată de Gunther Mott secretarului de stat, la 15 noiembrie 1941, conţinînd informaţii provenite de la „un prieten care invariabil îmi dă ştiri precise şi la timp". Respectivul „prieten" avusese o conversaţie de două ore cu Antonescu de la care aflase

[1] În urma agresiunii declanşate la 6 aprilie 1941 de cel de-al III-lea Reich şi Italia asupra Iugoslaviei, guvernanţii horthyişti s-au alăturat agresorilor, ocupînd o parte din teritoriul iugoslav; ulterior, au intrat în Iugoslavia şi trupe bulgare. Puternica presiune a opiniei publice româneşti l-a determinat pe Antonescu să nu dea curs invitaţiilor făcute de la Berlin de a participa la agresiune (*Magazin istoric*, nr. 6/1976, 10/1982).

Ataşatul militar şi gazetarul

„Războiul este inevitabil şi se va produce în acest an" — subiect agitînd Bucureştii începutului de vară 1939, era tratat ca pură speculaţie de un observator străin, în a cărui misiune intra şi măsurarea presiunii atmosferei politice în capitala României. Aceeaşi etichetă şi pe temerea că Reichul nazist, care încheiase de numai trei luni dezmembrarea Cehoslovaciei şi luase în stăpînire Boemia şi Moravia, va ocupa cîmpurile petrolifere româneşti. „Părerea mea personală — citim într-un document de arhivă din 27 iunie 1939, semnat de ataşatul militar american la Bucureşti — mai este şi acum că nu va fi război, deoarece Anglia şi Franţa nu sînt pregătite. Germania va obţine ceea ce doreşte fără război".

Autorul sus-menţionatelor evaluări, J.P. Ratay, se înfăţişa — un an mai tîrziu, cînd avansase la gradul de colonel — „ca un şef de cazaci", înalt, brunet, cu mustaţă răsucită, cum îl descria o ziaristă americană. Era o gazdă afabilă, în vastul său apartament, decorat cu obiecte de artă colecţionate în precedenta misiune din capitala chineză, şi era dispus să răspundă cu infinită răbdare „la cele mai stupide întrebări" ale corespondenţilor presei americane. Se pare că vreme îndelungată a fost apreciat de şefii săi ca o sursă de informaţii de primă mînă. Generalul D.D. Eisenhower, care la începutul anului 1942 a devenit primul şef al Secţiei operaţii din Marele Stat Major, îşi amintea de colonelul John P. Ratay ca de „un ofiţer deosebit de energic şi unul dintre cei mai buni ataşaţi militari ai Statelor Unite".

Totuşi, în vara anului 1939 războiul bătea la uşă. La Bucureşti a descins atunci ziaristul C.L. Sulzberger de la New York Times, *rămînînd în capitala României timp de şase săptămîni. Nu era încă gazetarul renumit, care avea să colinde întreaga lume şi în îndelungata-i carieră să se întreţină, în perioada postbelică, cu atîţia şefi de stat. Dar Sulzberger avea încă atunci un atu care deschidea orice uşă americană: aparţinea uneia dintre dinastiile proprietare ale lui* New York Times, *cel mai important şi influent cotidian din Statele Unite. Pe Sulzberger îl interesa nu numai situaţia politică la faţa locului. El a întocmit pentru momentul izbucnirii războiului un masiv şi documentat „raport asupra condiţiilor de corespondenţă şi comunicaţii în Europa de Sud-Est". Luînd cunoştinţă de conţinutul lui, J.P. Ratay, prevăzător, a socotit că, în caz de război, aceleaşi mijloace de comunicare pentru relatările de presă ar fi singurele utilizabile şi pentru corespondenţa diplomatică cifrată. A decis deci să trimită, în august 1939, o copie la G-2, Secţia de informaţii (militare secrete) de la Washington.*

E.P.

că „atît situaţia internă cît şi cea externă îi produceau, după chiar cuvintele mareşalului, o gravă îngrijorare. Mareşalul indica limpede că ştia că Germania va pierde, în cele din urmă, războiul, dar că el era obligat să continue colaborarea cu această ţară". În acelaşi context prea puţin optimist, Antonescu remarcase că situaţia mergea „din rău în mai rău, ca rezultat al politicii Germaniei de a cumpăra recolta şi alte produse şi de a le expedia în afara ţării şi că singura şansă de a salva situaţia... era de a lăsa preţurile să-şi urmeze cursul lor şi, în acelaşi timp, de a spune clar germanilor că de acum înainte nu li se va mai da pe credit". Exportul avea să fie restrîns la cantităţile şi preţurile prevăzute în acordul economic dintre cele două ţări. Se afirma că „se va face orice încercare posibilă pentru a aplica această politică, dar, datorită înăbuşitoarei strînsori pe care germanii o exercită acum asupra României, existau puţine şanse de succes". Relativ la situaţia de pe frontul de est, dictatorul român era îngrijorat că germanii „nu reuşiseră să cucerească Rusia potrivit planului, cu atît mai mult cu cît nu se putea întrevede cîtuşi de puţin cum se vor dezvolta operaţiile în primăvară, cînd ele vor deveni din nou posibile". Nu trecuse cu vederea nici calităţile militare ale adversarului, care-l impresionaseră vizibil. El găsea că „soldatul sovietic luptase splendid, iar echipamentul rusesc, ca şi organizarea militară fuseseră excelente"

Asemenea afirmaţii, venind din partea lui Antonescu, la numai cîteva luni după ce acesta tîrîse ţara în aventura Germaniei naziste împotriva Uniunii Sovietice au avut, desigur, la Washington un ecou puternic.

La 12 decembrie 1941, canalul diplomatic deservit de Franklin Gunther Mott şi-a încetat activitatea. La acea dată, guvernul generalului Antonescu, urmînd exemplul Germaniei, care declarase război Statelor Unite, a rupt şi el relaţiile diplomatice cu S.U.A., declarîndu-le război. Pentru Franklin Gunther Mott acest final *a* coincis cu grava sa îmbolnăvire. Ca un gest datorat simpatiei de care se bucurase anterior ministrul american, oficialităţile române au dat asigurări scrise că „noua situaţie ivită între cele două guverne nu are nici o repercusiune asupra situaţiei sale personale". La 13 decembrie însă, *o* telegramă cu „triplă prioritate", adresată de Legaţia americană din Bucureşti Departamentului de stat, anunţa că întoarcerea lui Mott în Statele Unite nu mai putea avea *loc*. Starea sănătăţii sale era în momentul acela atît de gravă, încît sfîrşitul lui era doar o chestiune de zile. Cum s-a şi întîmplat. Cu permisiunea specială *a* guvernului român, care *a* trecut peste împotrivirea forurilor germane, sicriul cu trupul neînsufleţit al diplomatului american a fost trimis apoi în Elveţia.

HUGH SETON-WATSON — istoric al Europei răsăritene

Sub acest titlu, *Times*, din 24 decembrie 1984, publică un necrolog în care se dau o serie de amănunte biografice din viaţa ilustrului savant britanic, despre care revista noastră a scris în nr. 1/1973, 7/1983: „Moştenind însuşirile intelectuale şi lingvistice ale tatălui său, Hugh a dovedit de timpuriu semne că împărtăşeşte interesul acestuia faţă de preocupările istorice şi politice. Prima educaţie a căpătat-o într-o şcoală franceză; după studii strălucite la Winchester şi New College, Oxford, încheiate cu diplomă de onoare în istorie modernă, a călătorit mult în Europa Centrală şi în Balcani, beneficiind din plin de legăturile oferite de prestigiul şi de prieteniile legate de tatăl său.

Europa — scrie *Times* — se afla atunci în pragul celui de-al doilea război mondial, iar el a fost în măsură să studieze nemijlocit asemenea aspecte ale fascismului, cum a fost Garda de fier din România, şi să dobîndească o înţelegere plină de simpatie faţă de partidele democratice care i se opuneau. Curînd după izbucnirea celui de-al dollea război mondial, experienţa deja dobînditā de Seton-Watson în problemele Europei de Sud-Est i-au asigurat numirea temporară la legaţiile britanice din România şi Iugoslavia. Rapoartele sale arătau putere de pătrundere şi maturitate şi, în baza lor, a fost recrutat de organizaţia cunoscută mai tîrziu ca Direcţia Operaţiilor Speciale (S.O.E. — vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1982, 7/1984). Watson a fost obligat să fugă din Belgrad atunci cînd germanii au lansat atacul [împotriva Iugoslaviei, în aprilie 1941]; a ajuns pînă la golful Kotor, cu speranţa deşartă de a fi evacuat de forţele navale britanice şi a căzut în mîinile inamicului împreună cu alţi membri ai personalului Legaţiei. Tovarăşii săi de captivitate îşi amintesc de momentul cînd o ceată de soldaţi italieni porniţi pe jaf au fost îngroziţi de torentul de înjurături autohtone declanşat în propria lor limbă de unul dintre cei mai tineri şi mai ciufuliţi membri ai Legaţiei.

După o scurtă detenţie în Albania şi Italia, personalul Legaţiei a fost parţial repatriat în Marea Britanie. Curînd, Seton-Watson a fost trimis la Istanbul, unde S.O.E. a creat un releu pentru strîngerea de informaţii din zona ocupată a Balcanilor şi pentru stabilirea de contacte cu grupările clandestine de rezistenţă. După înaintarea Aliaţilor în Africa de Nord şi apariţia posibilităţii evidente ca ei să lanseze o acţiune către Europa de Sud-Est, importanţa S.O.E. a sporit. Aflat acum în uniformă la Cartierul general pentru Orientul Mijlociu de la Cairo, Seton-Watson a lucrat la analiza rapoartelor primite din ţările ocupate şi la instruirea ofiţerilor britanici trimişi în zonă pentru a stimula mişcările de rezistenţă sau a stabili legătura cu acestea.

Recunoaşterea importanţei crescînde a partizanilor iugoslavi conduşi de comunişti a constituit un factor important care i-a determinat pe britanici să-şi retragă sprijinul pentru conducătorul cetnicilor, Draža Mihailović, şi să-l acorde lui Tito, pe atunci puţin cunoscut.

În cursul anilor 1942-1943, Seton-Watson şi-a găsit timp să lucreze la ceea ce avea să devină prima sa carte, *Europa răsăriteană între cele două războaie*, concepută ca o prezentare a antecedentelor marilor răsturnări care au urmat după război. Publicată în 1945, ea a fost urmată cinci ani mai tîrziu de *Revoluţia est-europeană*, bazată pe cunoştinţele acumulate în timpul războiului şi după război, cînd autorul a îndeplinit o serie de misiuni, în calitate de corespondent special al ziarului *Times*, vizitînd Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria şi România în 1946, Ungaria şi din nou Cehoslovacia, în anul următor, iar Grecia în 1948".

5 februarie 1985: sfîrşitul războaielor punice

Hannibal ad portas! Strigătul de groază al romanilor, pe care Senatul Romei era familiarizat să-l audă în preajma unui pericol iminent, a continuat să străbată multe secole după ce ilustrul general cartaginez dispăruse din istoria Romei. După cum amintirea celor trei războaie declanşate de romani pentru a-şi stabili supremaţia în Mediterana Occidentală a rămas în istoria universală ca un exemplu al ferocităţii cu care romanii îşi tratau adversarii (se ştie că după cel de-al treilea război punic — 149-146 î.e.n. — Cartagina a fost rasă de pe suprafaţa pămîntului). Iată însă că războaiele punice au revenit în actualitate pentru... încheierea păcii. În ziua de 5 februarie 1985, la Palatul Dar Maghrebia din localitatea tunisiană Cartagina a fost semnat un acord de pace, înţelegere şi prietenie care pune definitiv capăt războaielor punice. Documentul a fost semnat de primarul capitalei italiene Ugo Vetere şi cel al oraşului Cartagina Chadli Klibi, care este şi secretar general al Ligii Arabe. După 2 203 ani, de cînd elefanţii lui Hannibal treceau Alpii ameninţînd Roma şi cucerind victoria de la Cannae, după 2 131 ani, de cînd Scipio Africanul primea împuternicirea să distrugă Cartagina, iar Cato cel Bătrîn rostea în Senat sentinţa *Delenda (est) Carthago*, sîngeroase evenimente ale istoriei antice pot fi evocate în contemporaneitate prin idealurile înţelegerii între popoare. Înfrăţirea dintre Roma şi Cartagina a fost astfel pentru istoricii italieni şi tunisieni un prilej de a releva virtuţile învăţămintelor istoriei.

I. U.

PLANSELE NOASTRE

①④ Noi imagini inedite din cronica eroică a participării ostaşilor români la războiul antihitlerist, datorate artiştilor plastici care s-au aflat în acele zile pe front. a) P. Suţeanu: **Observator pe un bombardier**, b) I. Hagiu: **Vînători de munte**, c) Roni Noel: **În luptă cu blindatele**, d) I. Hagiu: **Pe poziţie.** Lucrările reproduse ne-au fost încredinţate din colecţiile Muzeului militar central **(Contribuţia României la înfringerea fascismului**, p. 12).

a

b

UN ALBUM REGĂSIT!

Albumul expediției organizate și conduse de Iuliu Popper (1857-1893) în Țara de Foc (Magazin istoric, **nr. 9-10/1974)** — cel dintîi reportaj fotografic din această mare insulă a lumii australe **— a cunoscut o existență zbuciumată. Prima informație despre existența lui o găsim** în Buletinul Societății Geografice Române, **trimestrul 3 și 4 din 1887. În ședința comitetului societății din 6/18 iunie, V.A. Urechiă[1] a făcut o informare elogioasă asupra exploratorului. Iată ce consemna procesul-verbal al ședinței respective: „[I. Popper] a trimis societății un album cuprinzînd o colecție de fotografii din Tierra del Fuoco și, detail interesant: acest album, este legat** en una piel de foca marina, **care focă servise exploratorilor** per algun tiempo de alimentacion; **mai departe, dl. Popper arată că placa cu titlul de album este făcută cu aurul găsit** en la playa compendida entre la Punta Sinaia y el Rio Carmen Sylva... **Această comunicare a d-lui Urechiă a excitat un mare interes în adunare, care a și votat pe dl. Iuliu Popper, inginer-explorator, de membru corespondent al Societății Geografice Române" (S.G.R.). O notă la acest proces-verbal preciza că albumul a fost expus cîtva timp „în sala Societății Geografice**

[1] *Magazin istoric*, nr. 9-12/1984, 1/1985.

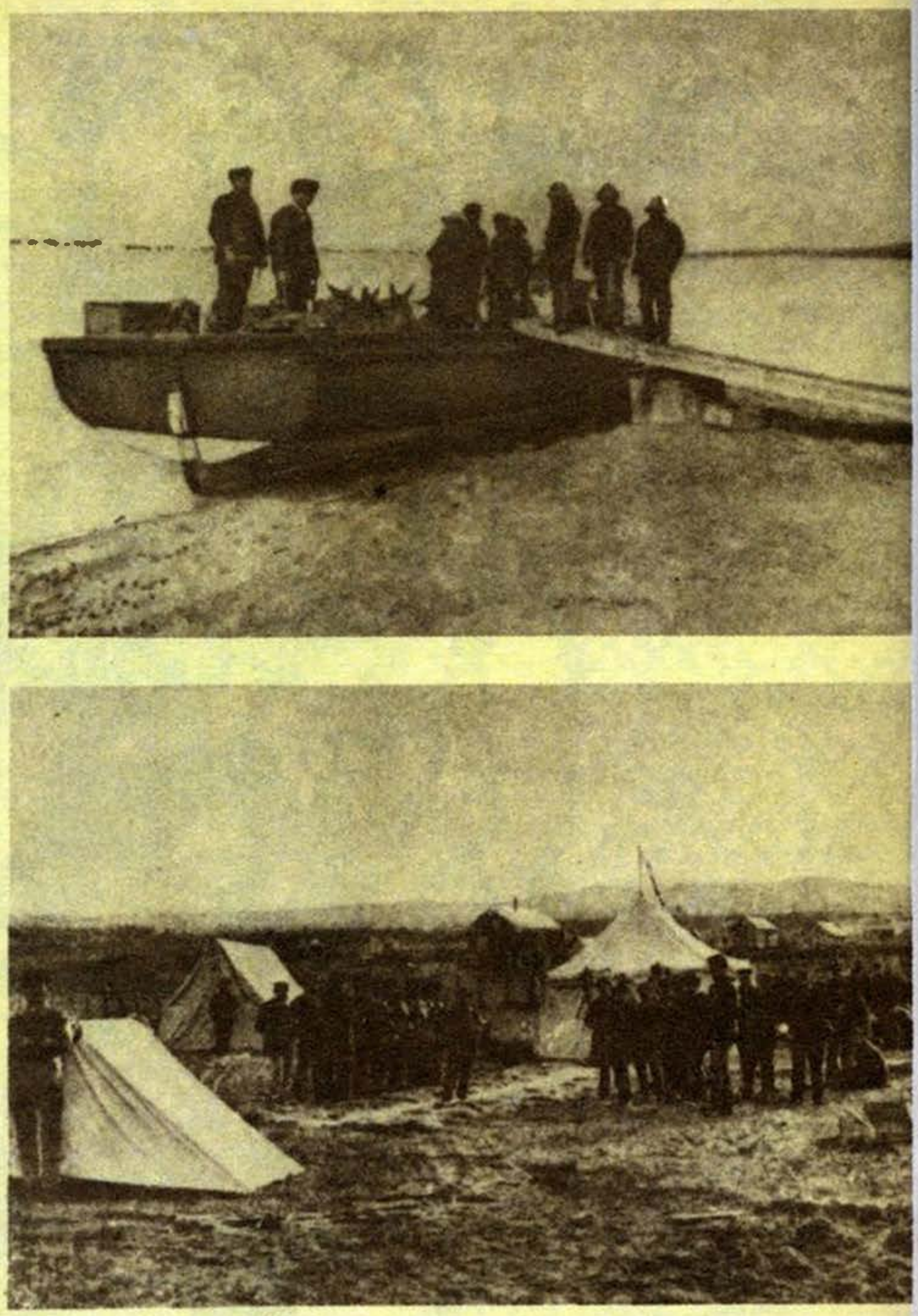

Române", aflată in „Palatul Academiei". Şi, intr-adevăr, la sediul S.G.R. a fost păstrat timp de şase decenii — pină in 1944, cind un bombardament asupra Capitalei a lovit şi imobilul respectiv, transformind in scrum preţiosul document. Aşa se explică de ce reputaţi istorici al explorărilor româneşti (V. Tebeica, V. Hilt ş.a.) nu l-au putut valorifica in scrierile lor.

Pe baza unei indicaţii primite de la scriitorul Marius Mircu, am regăsit acest document in Biblioteca Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din Bucureşti. Este vorba de o dublură a albumului, cuprinzind toate cele 95 fotografii, pe care, probabil, Popper o trimisese in ţară familiei sale. Deasupra fiecărei imagini se află inscripţia „Tierra del Fuego", iar dedesubt „Expedition Popper". La inceputul albumului, figurează fotografia exploratorului, precum şi harta insulei intocmită de el, pe care a inscris numeroase denumiri româneşti: rio Rosetti, rio Urechiă, Punta Sinaia, monte Manu, monte Lahovary, sierra Carmen Sylva etc. Fotografiile datează din prima expediţie a lui Popper in Ţara de Foc (septembrie-decembrie 1886) şi reprezintă tabere ale exploratorilor, peisaje — unele stincoase, altele de junglă australă —, scene de vinătoare, momente din timpul cercetărilor geologice şi determinărilor geodezice, spălătorii de aur etc.

Astfel, albumul cu imagini autentice realizate de cel dintii om care a străbătut Ţara de Foc, dezlegindu-i misterele, aparţine acum din nou patrimoniului cultural românesc, iar Magazin istoric pune, pentru prima oară, in circulaţie citeva imagini.

I. M. ŞTEFAN

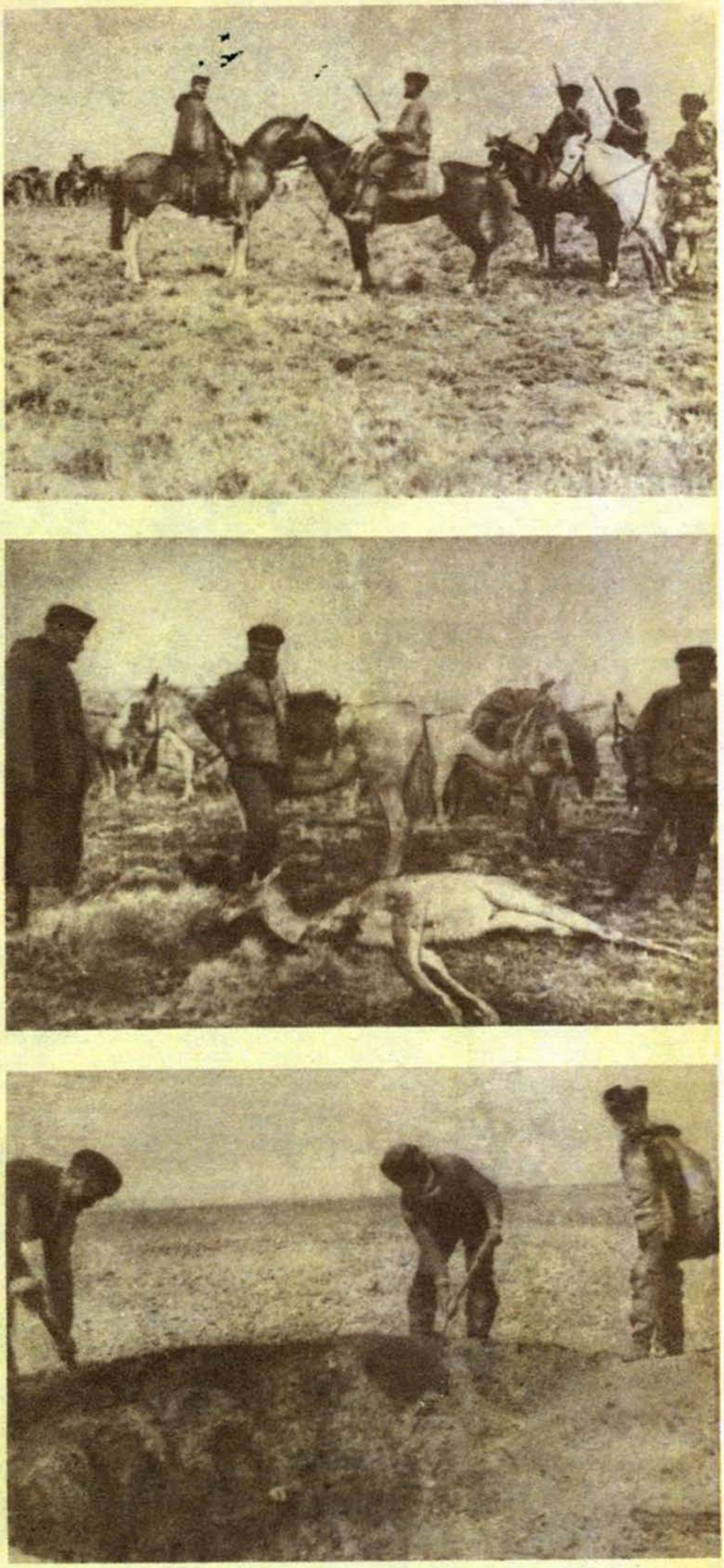

c

d

Cîştigătorii concursului HOREA 200

● „Am trăit o nespusă bucurie în ziua în care revista **Magazin istoric** din decembrie 1984 ne-a adus vestea înscrierii cercului nostru printre cîştigătorii concursului **File de epopee**. Toţi membrii cercului am fost deosebit de fericiţi de succes, fiind felicitaţi în faţa unităţii de către conducerea şcolii şi a organizaţiei de pionieri". **Semnează: Cercul de istorie şi ateism „Urmaşii panduri-lor", de la Şcoala generală Ploştina — Motru, jud. Gorj** ● „Aştept totdeauna cu interes orice nou concurs, pentru a putea răsfoi numerele mai vechi ale colecţiei revistei, pe care o am de la primul număr, fiind un pasionat cititor şi participant la toate concursurile". **Cristea Marcel, medic specialist O.R.L., Spitalul municipal Făgăraş** ● „Concursurile organizate de dv. ne fac să rememorăm evenimente cu adînci semnificaţii pentru istoria noastră". **Petre I. Cazacu, Staţiunea pentru mecanizarea agriculturii Călugăreni, jud. Giurgiu** ● „Cele mai calde mulţumiri pentru organizarea acestui concurs deosebit de interesant, de complex şi de instructiv". **Cătălin Cămpeanu, student, din Piteşti** ● „Concursul Horea 200 a fost foarte interesant şi mi-a readus în memorie lupta dreaptă, setea de libertate socială şi naţională a poporului nostru". **Tatiana Coban, casnică, din Braşov** ● „Acest concurs mi-a prilejuit revederea numerelor din anii trecuţi şi reîmprospătarea cunoştinţelor legate de istoria naţională şi de cea universală". **Andrieş Nistor, inginer electromecanic, institutul de cercetări tehnologice construcţii de maşini din Bucureşti.**

Iată cîteva fragmente din scrisorile unor participanţi la concursul Horea 200, selectate din mulţimea de astfel de scrisori prin care numeroşi concurenţi au ţinut să-şi exprime, şi cu acest prilej, sentimentele lor statornice de preţuire faţă de revistă, de interes pentru concursurile organizate.

Şi această ediţie a concursului organizat de revistă, Horea 200, s-a bucurat de o bună primire din partea cititorilor noştri, atestînd încă o dată marea dragoste pentru istorie a maselor largi de oameni ai muncii din patria noastră.

Remarcăm, şi la acest concurs, participarea în număr mare a unor cercuri de istorie din cadrul şcolilor de cultură generală din cuprinsul ţării. Amintim, astfel, pe cele de la şcolile generale din com. Dragodana, jud. Dîmboviţa, din com. Vişina, jud. Dîmboviţa, din com. Ciacova, jud. Timiş, din com. Bistra, jud. Alba, din com. Simpetru German, jud. Arad, de la Şcoala generală nr. 7, din Arad, de la Liceul industrial nr. 2 Focşani şi Liceul industrial nr. 3 Deva. Îi felicităm călduros pe aceşti şcolari pasionaţi de istorie, precum şi pe profesorii care îi îndrumă în cadrul cercurilor de istorie şi le dorim noi succese în activitatea lor.

Înainte de a prezenta lista celor 100 cîştigători ai premiilor concursului Horea 200 precizăm că aceste 100 premii au fost atribuite prin tragere la sorţi, numărul concurenţilor care au dat răspunsuri exacte la cele 20 întrebări fiind de 2 140, din totalul de 9 935 participanţi — oameni ai muncii din toate colţurile ţării, de diferite profesiuni şi vîrste. Dată fiind complexitatea întrebărilor 1 şi 8 din seria I şi 4 şi 8 din seria II — după cum am anunţat şi în nr. 3/1985 al revistei — au fost luate în considerare şi alte variante de răspunsuri provenind din aceeaşi bibliografie.

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacţiei, Bucureşti, intrarea Ministerului nr. 2, parter, începînd cu data de 20 iunie 1985, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) şi 10-13 (simbătă). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuirii, ele pot fi ridicate deci pînă la 20 decembrie 1985, inclusiv.

— Cîştigătorii din provincie, care nu se pot deplasa la Bucureşti, sînt rugaţi să ne solicite formularul tip pe baza căruia pot delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor ataşa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care îşi vor scrie adresa completă. Redacţia nu asigură expedierea premiilor prin colet poştal.

Abonamentele la Magazin istoric pe un an şi, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna iulie 1985.

Felicitîndu-i călduros pe toţi participanţii la această ediţie a concursului Magazin istoric, Horea 200, le adresăm, totodată, urările noastre de multă sănătate, bucurii şi noi succese în activitate.

Şi acum, iată-i pe cei 100 cîştigători, desemnaţi prin tragere la sorţi.

PREMIUL 1 — un televizor OLT

1. ALEXANDRU MÎNDRU, Iaşi

PREMIUL 2 — un aparat radio BUCIUM

1. IOAN DÎNGĂ, Lupeni

PREMIUL 3 — un aparat radio GLORIA

1. ŞCOALA GENERALĂ DIN SATUL CURECHIU, com. Bucureşci, jud. Hunedoara

PREMIILE 4-6 — 3 aparate foto ORIZONT

1. MARIA-VERONICA MAN, Sighetu Marmaţiei
2. CERCUL DE ISTORIE DE LA ŞCOALA GENERALĂ NR. 1, com. Leşu, jud. Bistriţa-Năsăud
3. RUDOLF RÖKKERT, Codlea

PREMIILE 7-10 — 4 aparate radio INTERSON

1. MIRCEA MIHAIL POLEFKA, Făgăraş
2. CERCUL DE ISTORIE „PE URMELE STRĂMOŞILOR", DE LA ŞCOALA GENERALĂ NR. 2, Mangalia
3. MENDEL FISCHMAN, Timişoara
4. CERCUL DE ISTORIE DE LA ŞCOALA GENERALĂ DIN COM. HOLBOCA, jud. Iaşi

PREMIILE 11-14 — 4 aparate foto SMENA 8 M

1. GHEORGHE OROIANU, Tîrgu Mureş
2. IOAN KAPPEL, Timişoara
3. CLASA 321 A LICEULUI INDUSTRIAL NR. 2, Focşani
4. ŞTEFAN GURAN, Aiud

PREMIILE 15-20 — 6 stilouri HERO

1. GHEORGHE MICULESCU, Caransebeş
2. CORINA PAL, Timişoara

3. DANIELA C. ARSENE, Caracal
4. LUCIAN GH. IVAŞCU, com. Olanu, jud. Vilcea
5. PETRE TRANCOTESCU, Drobeta-Turnu Severin
6. MONICA BULBUC, Bucureşti

PREMIILE 21-30 — 10 servlete

1. NELU CONSTANTINESCU, com. Bulceşti, jud. Mehedinţi
2. AUREL NIŢU, Buftea, Sectorul agricol Ilfov
3. ELENA POPA, Tîrgovişte
4. EMILIAN LUPŞA, Topliţa
5. CONSTANTIN CHIRIAZI, Constanţa
6. RĂDUCU MINDU, Piteşti
7. AUREL BRAŞOVEANU, Bucureşti
8. IOSIF KOLOZSVARI, com. Sărduleşti, jud. Cluj
9. GHEORGHE ARSENE, com. Banca, jud. Vaslui
10. VIRGIL BOBOC, Paşcani

PREMIILE 31-50 — 20 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC

1. NICOLAE PĂTRĂŞCOIU, Bucureşti
2. CONSTANTIN AVRAM, Sebiş, jud. Arad
3. CERCUL DE ISTORIE DE LA ŞCOALA GENERALĂ NR. 3, Cisnădie
4. NELI BÂRBUŢĂ, Baia Mare
5. RUXANDA AXINIA, Roman
6. CONSTANTIN DURA, com. Bistra, jud. Alba
7. VIOLA TUZSON, Mediaş
8. AURELIU BUICULESCU, Sibiu
9. CORNELIA PAVEL, Oradea
10. SABINA ELISABETA NUŢĂ, com. Aninoasa, jud. Argeş
11. DOCHIŢA A. POPESCU, com. Şaru Dornei, jud. Suceava
12. ANTON STEMATE, Bucureşti
13. IOAN CONSTANTIN IORDACHE, Iaşi
14. CĂTĂLIN ŞERBĂNESCU, Bucureşti
15. CERCUL „PRIETENI AI MUZEULUI", DE PE LÎNGĂ MUZEUL 1907, Roşiori de Vede
16. IOAN RADULIAN, Bucureşti
17. ŞTEFAN ANDREI LUKÁCS, Băile, jud. Harghita
18. ORGANIZAŢIA U.T.C. DINTR-O UNITATE MILITARĂ DIN GALAŢI, al cărei secretar este maistrul militar Vasile Gioarsă
19. LIEBHARDT VESA, Timişoara
20. NICOLAE I. GHEORGHIU, com. Frumosu, jud. Suceava

PREMIILE 51-100 — 50 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

1. DUMITRU F. NICULESCU, satul Humele, com. Unghieni, jud. Argeş
2. ŞTEFAN SILAGHI, Oradea
3. EMIL SLOVENSCHI, Alba Iulia
4. COSTICĂ HÎNGAN, com. Bilbor, jud. Harghita
5. VIOREL CRISTEA, Zalău
6. ŞTEFAN MORASCHI, Dorohoi
7. ION P. OBRETIN, Turnu Măgurele
8. FLORIN PĂRTIU, com. Dumitra, jud. Bistriţa-Năsăud
9. CERCUL DE SPORT-TURISM DE LA LICEUL INDUSTRIAL NR. 2, Alba Iulia
10. ELENA DAFINESCU, Bucureşti
11. AURELIAN BUCUR, Oltenita
12. BROIDA BLUMENFELD, Suceava
13. CONSTANTIN MANEA, com. Negreşti, jud. Vaslui
14. IOAN OPREA, Bîrlad
15. ANGELA CLAUDIA CĂRABA, Satu Mare
16. STĂNICĂ ANTIM, com. Girliciu, jud. Constanţa
17. MARIA SARKADY, Cluj-Napoca
18. CERCUL DE ISTORIE DE LA ŞCOALA GENERALĂ DIN COM. MISCHII, jud. Dolj
19. VICTOR KALINCA, Turnu Măgurele
20. GEORGE A. MATUC, Buzău
21. GEORGE IONIŢOIU, com. Vînju Mare, jud. Mehedinţi
22. IOAN SARACIUC, Botoşani
23. IOSIF SZ. SZABÓ, Zalău
24. RUXANDRA FARCAŞ, com. Felnac, jud. Arad
25. ADRIAN-CĂTĂLIN BADEA, Bucureşti
26. ROLLAND WERNER, Sibiu
27. GEORGE ŞT. BOGDĂNESCU, Brăila
28. LAURENŢIU GH. NEAMŢU, com. Tismana, jud. Gorj
29. ION LĂZĂROIU, Bucureşti
30. EMILIA POPA, com. Tetoiu, jud. Vîlcea
31. RADU VIOLETA, com. Dragodana, jud. Dîmboviţa
32. EMIL FLORENTIN POPA, com. Mînăstirea, jud. Călăraşi
33. EMANOIL CHIPER, Braşov
34. PETREA R. PATRAŞCU, Paşcani
35. IOAN KÖNIG, Tîrgu Mureş
36. ALECU TOADER, Galaţi
37. ILIE DOBRICAN, Bistriţa
38. NICOLAE M. NICOLAE, com. Corbii Mari, jud. Dîmboviţa
39. AURELIA ROMAN, Cluj-Napoca
40. CERCUL DE ISTORIE DE LA ŞCOALA GENERALĂ DIN COM. SĂVENI, jud. Ialomiţa
41. MARIANA DIDICA PAVLOVICI, Bucureşti
42. FELIX MARIAN, Baia Mare
43. KOLEA KURELIUK, com. Mărţeia Mică, jud. Suceava
44. EUGENIU STELIAN TĂNĂSESCU, Deva
45. ALINA N. CHIVULESCU, satul Cotu Văii, com. Albeşti, jud. Constanţa
46. TOMA NICOLAE, Tg. Lăpuş
47. LIVIU UNGUR, com. Ciucea, jud. Cluj
48. BOGDAN PAŞCĂU, Tecuci
49. NICOLAE CHELARU, Craiova
50. VIOREL CRISTIAN NICOLAU, Piteşti

Atenţiune!
În curînd,
un nou concurs
MAGAZIN ISTORIC

Revista Magazin istoric a mai răsfoit cronicile vechi pentru a desprinde din ele şi cîte un zîmbet. Reluăm acum rubrica, aşteptînd nu numai părerea, dar şi contribuţia directă a cititorilor la alcătuirea ei.

Adversarii lui Mark Twain nu pierdeau nici un prilej pentru a-l înţepa. Odată, cu prilejul unui turneu de conferinţe în Anglia, corespondentul la Londra al unui mare cotidian din New York îl caută la hotel şi îi spune:

— Domnule Twain, în Statele Unite s-a lăţit zvonul că aţi fi murit. Ce să scriu în legătură cu asta?

Fără a sta pe gînduri, scriitorul răspunde:

— Scrie că zvonul este exagerat!

●

Ajuns la Paris, în cadrul turneului său de conferinţe prin Europa, Twain a fost precedat în capitala franceză de marea sa celebritate. „Tot Parisul" a venit să-l asculte. La prima întîlnire, Twain, îmbrăcat într-o redingotă neagră, cu privirea sumbră, a început pe tonul cel mai macabru: „Doamnelor şi Domnilor! Aristofan... a murit! Plaut... a murit! Molière... a murit! Shakespeare... a murit!... Şi nici eu nu mă simt prea bine astă seară..."

●

Invitat la un banchet tocmai cînd se pregătea să plece într-un concediu de odihnă, Clemenceau, neputînd să refuze, s-a dus cu gîndul să nu întîrzie prea mult. Dar tocmai cînd pe masă a fost pus un platou conţinînd un apetisant curcan fript, care-l tenta, participanţii i-au cerut insistent să spună cîteva cuvinte. Era exact ceea ce voia să evite Clemenceau, care în ultima perioadă rostise enorm de multe discursuri. Insistenţele însă nu mai conteneau. Atunci celebrul bărbat de stat s-a ridicat în picioare şi — în liniştea profundă care a urmat — a rostit cel mai scurt discurs din viaţa sa: „Doamnelor şi domnilor, eu prefer... tîrtiţa!" Şi cu ochii la rumenul curcan s-a reaşezat la masă.

ÎN MARTIE 1945, LA BERLIN

FOLKE BERNADOTTE,
vicepreşedintele Crucii Roşii suedeze

Primăvara anului 1945. Germania nazistă se află în pragul prăbuşirii. Monstruosul regim al lui Hitler este încolţit din toate părţile: în Răsărit, armata sovietică pătrunsese demult pe teritoriul german şi se îndrepta biruitoare spre Berlin, iar în Vest, armatele aliate înaintau şi ele spre inima Germaniei; se aştepta, din clipă în clipă, joncţiunea armatelor puterilor antihitleriste. Închis în bunkerul său din Berlin, Hitler hotărîse să oblige poporul german să lupte mai departe, declarînd cu cinism: „Dacă poporul german nu e capabil să depăşească această încercare grea, n-am să vărs o lacrimă pentru el". Aşa că — înainte de a amuţi imprecaţiile furibunde ale omului care făgăduise poporului său o domnie de 1 000 ani, dar care, prin agresiunile dezlănţuite provocase moartea a milioane şi milioane de oameni, dintre care 12 milioane în lagărele de exterminare în masă — Germania cunoaşte, la rîndul ei, dimensiunile uriaşe ale distrugerilor, mizeriei şi foametei aduse de război.

Preocupate de soarta deţinuţilor din lagărele de concentrare naziste, în care se aflau şi mulţi patrioţi proveniţi din ţările nordice, o serie de cercuri politice suedeze iniţiază contacte cu oficialităţile germane. Scopul: să pătrundă în aceste uzine ale morţii, pentru a uşura viaţa deţinuţilor închişi în spatele gardurilor de sîrmă ghimpată electrificată. Sistemul lagărelor de concentrare naziste era astfel conceput încît nimeni nu putea trece dincolo de zidurile lagărelor,

pentru că nimeni nu trebuia să arunce măcar o privire în infernul care domnea acolo. Toate tentativele făcute pînă atunci, fie de Crucea Roşie internaţională, fie de unele ţări neutre, fuseseră categoric respinse de autorităţile naziste.

Guvernul suedez l-a însărcinat pe contele Folke Bernadotte (1895-1948), nepotul regelui Suediei Gustav V şi vicepreşedinte al Crucii Roşii suedeze, să întreprindă o astfel de acţiune. El se remarcase în operaţiile de internare în Suedia a unor aviatori americani şi în tratativele purtate cu reprezentanţii puterilor aliate, în octombrie 1944, privind contribuţia Suediei la opera de reconstrucţie postbelică[1].

Contele Bernadotte şi-a propus, în primul rînd, să obţină din partea căpeteniilor fasciste autorizaţia de a-i transporta în Suedia pe deţinuţii proveniţi din ţările nordice. După lungi şi anevoioase pertractări — în timpul unei călătorii întreprinse în Germania —, reprezentantul suedez a reuşit să intre în contact cu atotputernicul stăpîn al lagărelor morţii, Heinrich Himmler. În condiţiile degringoladei naziste, provocate de situaţia catastrofală în care se afla Germania, căpetenia nazistă s-a arătat „dispusă" să poarte tratative cu reprezentantul unei ţări neutre. În prezenţa lui Walter Schellenberg[2], şeful Sicherheitsdienstului [Serviciul de spionaj hitlerist], cei doi au discutat două ore şi jumătate despre soarta deţinuţilor din ţările nordice. După ce şi-a exprimat revolta pentru crimele săvîrşite de naziţti în lagăre, pentru executarea a mii şi mii de oameni nevinovaţi şi a expus lui Himmler aceste orori, contele Bernadotte a formulat propuneri concrete: internarea în Suedia a norvegienilor şi danezilor deţinuţi în Germania. Căpetenia nazistă a negat la început actele descrise de suedez, a refuzat vehement solicitările, în final a propus însă un tîrg: în schimbul acceptării cererii contelui, aliaţii şi Suedia să promită că încetează sabotajele din Norvegia. Contele l-a răspuns imediat că o asemenea „compensaţie", cum o denumise interlocutorul său, nu putea fi luată în considerare. Cum nu se întrevedea nici o soluţie care să fie acceptată de ambele părţi, contele Bernadotte a cerut să se acorde Crucii Roşii suedeze autorizaţia să pătrundă în lagărele de concentrare, îndeosebi în cele în care se aflau deţinuţi din ţările nordice. De data asta, Himmler a fost de acord cu solicitarea suedeză. S-a stabilit, de asemenea, ca, din motive practice, norvegienii şi danezii să fie internaţi în acelaşi lagăr, respectiv Neuengamme[3], iar bătrînii, bolnavii şi femeile cu copii să se poată întoarce în Norvegia. Revenit la Stockholm, contele Bernadotte, după ce şi-a informat guvernul despre acordurile cu Himmler, s-a ocupat de organizarea expediţiei de Cruce Roşie spre Germania: 250 persoane, comandate de colonelul Gotfried Björck.

Dar, odată ajunşi pe teritoriul german, membrii Crucii Roşii suedeze au aflat cu stupoare că din iniţiativa generalului S.S. Ernst Kaltenbrunner, şeful R.S.H.A. [Securitatea Reichului], inamic personal al lui Schellenberg, care torpilase decizia lui Himmler, fuseseră interzise atît intrarea suedezilor în lagăre, cît şi transportul deţinuţilor din ţările nordice în Suedia. Al III-lea Reich nu putea tolera o asemenea acţiune, dat fiind că s-ar fi aflat, foarte precis, condiţiile de viaţă existente în lagăre. Teribilele secrete ale celui de-al treilea Reich, păstrate cu atît de multă grijă pînă atunci, ar fi fost date în vileag. Au urmat alte şi alte „tîrguieli" ale contelui Bernadotte, sosit în grabă la Berlin, la 5 martie, cu Schellenberg.

Iată cum relatează însuşi vicepreşedintele Crucii Roşii suedeze, în lucrarea sa memorialistică La Fin (Sfîrşitul), publicată în 1945 la Lausanne, şederea sa la Berlin şi vizita într-un lagăr nazist. Momentul este ilustrativ pentru ultimul act al sinistrei dictaturi naziste[4].

„Acesta era sfîrşitul"

În timpul şederii mele la Berlin, Legaţia suedeză funcţiona în castelul Schönhausen, la 200 km vest de Capitală, de unde călătoream cu maşina, aproape în fiecare dimineaţă, la Berlin. Deplasările acestea îţi ofereau o imagine precisă a condiţiilor existente în Germania cu două luni înainte de capitulare. Arterele principale erau închise. Volkssturmul[5] şi prizonierii de război lucrau la ridicarea baricadelor. Fiecare maşină şi fiecare călător erau controlaţi sever. Himmler îmi dăduse o legitimaţie ce-mi permitea să suport uşor toate controalele.

Cînd am efectuat prima mea cursă Berlin-Schönhausen, am văzut, pentru prima dată, deţinute din lagărele de concentrare, ducîndu-se la muncă sub paza unor S.S.-işti şi a unor gardiene. Era o imagine înspăimîntătoare. Alt spectacol, tot atît de îngrozitor: evacuaţii din Prusia orientală, care rătăceau pe drumuri. Cînd i-am întîlnit, plecaseră probabil de săptămîni de zile de acasă. Se îndreptau spre diferite locuri de adunare, unde autorităţile urmau să le procure adăpost şi hrană. Toţi arătau abătuţi, mărşăluind cu greu pe şosele, cu privirile pierdute şi feţele supte de foame. Pierduseră totul: proprietăţile, dar şi speranţa în viaţă. Nu mai aveau nimîc înaintea lor. Tăcuţi, se tîrau pe şoselele pline de cai morţi. Abia dacă mai puteau să-şi tragă căruţele primitive, care semănau cu cele folosite de colonişti în America. Mi s-a relatat că sute de evacuaţi muriseră de frig la începutul anului. Iarna era foarte aspră în Silezia şi în Prusia orientală.

---

[1] În mai 1948, contele Bernadotte a fost desemnat ca mediator al O.N.U. în Palestina, unde a căzut victimă unui act terorist.

[2] *Magazin istoric*, nr. 8/1984.

[3] Lagăr construit în 1938 în nordul Germaniei, pe malul drept al Elbei, în mijlocul unor mlaştini, la 25 km de Hamburg. Începînd din 4 iunie 1940, aici au fost închişi aproape 100 000 deţinuţi, de toate naţionalităţile, din care doar cîteva sute au supravieţuit.

[4] Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei.

[5] Armata din interiorul ţării, condusă de generalul Friedrich Fromm. În urma situaţiei disperate de pe fronturi şi a pierderilor considerabile de soldaţi, încă din octombrie 1944, în rîndurile acestei armate au fost incluşi adolescenţi de 15 ani, ca şi oameni în vîrstă care, pînă atunci, nu fuseseră mobilizabili. Fromm a fost împuşcat la 29 martie 1945, ca participant la complotul de asasinare a lui Hitler, din 20 iulie 1944.

În această perioadă, era un adevărat eveniment să călătorești prin Germania. Nu te puteai deplasa decît cu mașina. Trenurile circulau neregulat, orarii nu existau. Îți trebuiau ceasuri întregi ca să străbați distanța dintre o stație și alta. Apărarea antiaeriană și aviația de vînătoare germane erau practic inexistente. Avînd cîmp liber, aviatorii aliați mitraliau continuu. pe comandantul aerodromului de ce n-a ordonat avioanelor lui, pe care le văzusem camuflate la marginea aerodromului, să se ridice în aer în întîmpinarea adversarilor. El a înălțat din umeri:

— Am destule avioane, mi-a răspuns el, dar fără nici o valoare: n-am picătură de benzină...

Am văzut pe șosele trupe în retragere, în apropiere de marca spre a informa autoritățile daneze despre rezultatele negocierilor și activitatea desfășurată pînă atunci. Am sosit la Copenhaga, puțin după atacul Schellfusetului, sediul Gestapoului din țară. Așteptîndu-se la această acțiune, șefii Gestapoului închiseseră în etajele superioare ale clădirii mai mulți patrioți danezi, sperînd că astfel vor putea împiedica acțiunea. Cu

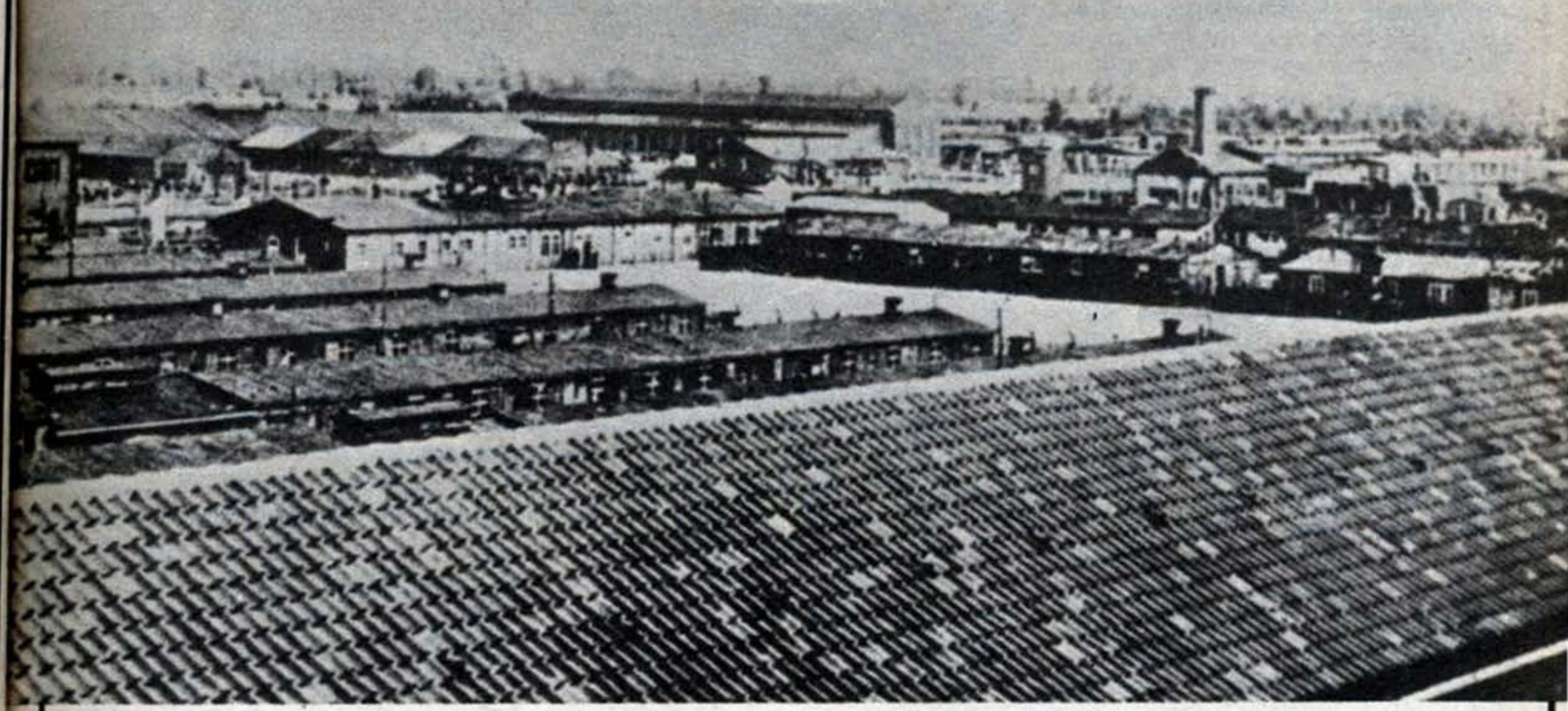

Neuengamme, unul dintre îngrozitoarele lagăre de exterminare create de hitleriști

În p. 35: *cu două luni înainte de capitularea Germaniei, evacuați din Prusia orientală, rătăcind pe drumuri*

Mai tîrziu, în Danemarca, mi-am putut da seama și mai bine cît de neputincioasă era aviația germană. Trebuia să zbor de pe un aerodrom german de lîngă Skustrap, în Iutlanda meridională. Mi se pusese la dispoziție un avion de ambulanță danez. Tocmai ne pregăteam să decolăm, cînd sirenele au început să urle. La orizont, am zărit bombardierele americane, gata să atace cîteva obiective militare. Am sărit din avion și am părăsit în grabă aerodromul. Avioanele americane se și apropiaseră în mare viteză. Ne-am aruncat într-un șanț. Peste cîteva secunde, nouă bombardiere ne-au trecut pe deasupra capului și mitralierele au început să tragă din plin. După atac, care a durat mai multe ore. l-am întrebat

Hamburg, de Neu-Brandenburg și în alte orașe... Grupuri mici de militari, dezordonați, fără arme, aproape la fel de descurajați ca refugiații din răsărit, oameni care înțeleseseră că războiul era pierdut, că acesta era sfîrșitul. Am văzut plutoane care n-aveau decît două puști cu totul. Vorbind cu reprezentanți ai autorităților militare germane, mi s-a răspuns cu resemnare că, din păcate, asta-i situația. Armata germană nu mai avea arme. Soldații germani foloseau cu rîndul pe cele care le mai aveau. Era armata care, în 1940 și 1941, reușise să stăpînească aproape toată Europa!...

Cînd am constatat că activitatea detașamentului de Cruce Roșie suedeză a început, m-am dus în Danetoate acestea, comandamentul aliat a hotărît să atace. La sosirea mea, orașul era cu susul în jos și toată lumea se bucura că atacul reușise. Cîțiva patrioți, închiși în clădire, izbutiseră, în mod miraculos, să scape de moarte, în timp ce voluminoasele arhive ale Gestapoului căzuseră pradă flăcărilor.

Regele Christian[1] mi-a acordat o audiență, despre care păstrez o amintire emoționantă. Nu mi-a fost greu să înțeleg că membrii rezistenței daneze[2], ca și întregul

[1] Christian X (1870-1947) a avut o atitudine foarte demnă și curajoasă față de ocupanții hitleriști, declarînd, între altele, că, dacă se va introduce portul stelei galbene de către evrei, el va fi primul care o va arbora.

[2] *Magazin istoric*, nr. 8/1971, 2/1975, 3/1983.

popor, pe el îl socoteau un simbol al mişcării. M-a ascultat stînd într-un fotoliu cu rotile (cu cîţiva ani în urmă căzuse de pe cal şi încă nu se restabilise). Era mişcat pînă la lacrimi. Războiul se apropia de sfîrşit. Poate că Danemarca îşi va redobîndi în curînd libertatea. Mi-a împărtăşit bucuria ce o resimţea pentru rezultatele ce le obţinusem pînă atunci. L-am asigurat că nu vom ceda pînă ce nu vom atinge scopul final: toţi deţinuţii danezi şi norvegieni să fie aduşi în Suedia.

„Keine Ahnung"

În vest, britanicii şi americanii trecuseră Rinul şi se apropiau de Osnabrück[1]. Sovieticii exercitau presiuni dinspre răsărit. Peste cîteva zile, ei au pătruns în suburbiile Vienei, în timp ce forţele occidentale operau o înaintare senzaţională în direcţia Bremen-Verden. La 10 aprilie, Königsbergul şi Viena au căzut în mîinile sovieticilor, al căror obiectiv era Berlinul. În ziua de 30 martie 1945, am putut intra, pentru prima oară, în lagărul de la Neuengamme, unde cîteva mii de deţinuţi din ţările nordice fuseseră transferaţi, la insistenţele noastre.

Eram primul reprezentant al unei organizaţii umanitare neutre autorizat să viziteze un lagăr de concentrare. Un sentiment extraordinar m-a copleşit, gîndindu-mă că voi vedea cu proprii mei ochi ce cuprindeau într-adevăr aceste lagăre abominabile ale celui de-al III-lea Reich, despre care toată lumea vorbea cu spaimă. Neuengamme avea o reputaţie îngrozitoare, comparabilă cu aceea a celebrului lagăr de la Dachau, ridicat în primii ani ai preluării puterii de către nazişti...

Cunoscusem, în America, pe Odd Nansen, celebrul arhitect norvegian, fiul lui Fridjtof Nansen, colaborasem cu el în 1940 şi devenisem buni prieteni. Acum se afla în faţa mea... Şi-a scos boneta în faţa comandantului lagărului, care m-a însoţit tot timpul vizitei, apoi a luat poziţia de drepţi. Am simţit cum îmi clocoteşte sîngele în vine. Odd Nansen era un patriot care îşi riscase viaţa pentru ţara lui şi care, ca atîţia membri ai rezistenţei norvegiene, ajunsese într-un lagăr german.

Mi-amintesc foarte bine de prima baracă pe care am inspectat-o. Comandantul lagărului mi-a permis să mă adresez deţinuţilor în suedeză. Totuşi, am socotit mai prudent să le vorbesc în germană, ca să nu devin suspect. Disciplina era barbară, promiscuitatea înspăimîntătoare. În majoritatea barăcilor, deţinuţii dormeau pe podeaua goală, aşa că e uşor de închipuit ce s-ar fi putut întîmpla în cazul unei epidemii. Printre deţinuţi, se aflau şi medici norvegieni şi danezi, care au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a-şi ajuta camarazii. Cu ajutorul lor, am pus la cale un plan pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă din lagăr, urmînd să le trimitem apoi din Danemarca medicamente şi barăci.

Cînd am părăsit Neuengamme, norvegienii şi danezii se adunaseră în lungul gardurilor electrificate ce înconjurau lagărul. „La revedere!", le-am strigat eu şi am văzut bucuria strălucind din nou în ochii lor. Dar, în clipa aceea, i-am zărit pe ceilalţi deţinuţi, pentru care nu puteam face nimic. Erau mii şi mii de fiinţe, nenorocite, asemenea unor cadavre vii.

Au mai trecut cîteva zile. Generalul George Patton pătrunsese în Boemia, la comanda Armatei 3 americane. Nordul Olandei era eliberat. Hamburgul se predase, Hitler ordonase comandanţilor militari ai Reichului: „Împuşcaţi-vă ofiţerii care dau ordine de retragere!".

În dimineaţa zilei de 19 aprilie 1945, am sosit la Copenhaga. La aeroport, m-a întîmpinat un delegat al Crucii Roţii suedeze, care mi-a comunicat că guvernatorul Kauffmann şi consulul general danez din Hamburg au hotărît ca deţinuţii norvegieni şi danezi transferaţi de la Neuengamme să fie transportaţi direct în Danemarca.

La aflarea ştirii, Himmler a interzis însă orice transport, inclusiv transferul norvegienilor şi danezilor bolnavi, care începuse deja între Neuengamme şi Suedia.

Mai tîrziu, Himmler mi-a explicat această schimbare bruscă de atitudine prin publicitatea făcută de aliaţi în legătură cu condiţiile de viaţă din lagărele de la Buchenwald[2] şi Bergen-Belsen. „E revoltător, mi-a declarat şeful Gestapoului, ca un lagăr ireproşabil, cum e Buchenwald, să fie obiectul unor descrieri ruşinoase. Nimic nu m-a îndurerat mai mult decît aceste articole ale presei aliate!".

În seara aceleiaşi zile de 19 aprilie, ordinul a fost revocat, aşa că, a doua zi, delegaţii noştri au întreprins în grabă transferul norvegienilor şi danezilor de la Neuengamme. Ei erau deci salvaţi. Ce s-a întîmplat însă cu ceilalţi 20 000 deţinuţi? N-am fost de faţă în momentul evacuării lor, dar compatrioţii mei mi-au relatat că ea a fost extrem de brutală. Cei care nu erau danezi ori norvegieni au fost înghesuiţi în nişte mărfare. Întrebat unde se duceau, comandantul lagărului a dat din umeri: *Keine Ahnung!* [Habar n-am]. Ca atîtea alte trenuri fantomă, mărfarele aveau să dispară cu încărcătura lor umană cu tot. Nimeni n-a aflat vreodată ceva despre ele[3].

Prezentare şi traducere,
Paul B. MARIAN

[1] Oraş situat în Saxonia inferioară (nordul R.F.G.).

[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1968.

[3] La data cînd Bernadotte îşi nota impresiile, nu se ştia încă nimic despre soarta acestor deţinuţi. Astăzi, lucrurile sînt cunoscute: ei au fost direcţionaţi spre Landbostei, un lagăr de prizonieri de război, dar, după ce au străbătut o distanţă de 737 km, au ajuns atît de epuizaţi, încît cei mai mulţi nu au supravieţuit.

Acad. BÉLA KÖPECZI (R.P. Ungară):

Interesul pentru istorie — o problemă de masă

La 4 aprilie, poporul ungar sărbătorește cea de-a 40-a aniversare a eliberării de sub dominația fascistă, eveniment de însemnătate hotărîtoare în istoria țării, care a deschis calea unor adînci prefaceri sociale și economice, a trecerii la construirea socialismului.

De-a lungul veacurilor, poporul român și cel ungar s-au aflat alături în lupta pentru libertate, progres și o viață mai bună. Istoria a consemnat elocvente mărturii ale acțiunii celor mai buni fii ai popoarelor noastre vecine, ale forțelor lor revoluționare, care au cultivat cu grijă — chiar și în împrejurări istorice dintre cele mai dificile — prietenia româno-ungară.

În cronica relațiilor de prietenie dintre cele două popoare vecine, un factor deosebit de important și, în același timp, un fapt de neuitat, care a cimentat aceste legături, l-a constituit participarea armatei române, alături de armata sovietică, la eliberarea Ungariei de sub jugul fascist[1]. Dînd jertfe de sînge din cele mai grele și manifestînd un nepieritor eroism, ostașii români au eliberat 1 237 localități, dintre care 14 orașe. Unitățile românești au purtat sau au participat la 7 operații și 81 lupte importante, au cucerit 3 masive muntoase, au forțat 4 cursuri de apă. Unui dintre cele mai impresionante episoade ale încleștărilor de acum 40 ani l-a constituit crîncena bătălie pentru eliberarea capitalei ungare, luptă încununată de succes la 13 februarie 1945. În interiorul orașului Budapesta, bravii ostași români au izgonit inamicul din peste 1 000 clădiri, transformate în tot atîtea puncte de rezistență.

Comportarea ostașilor și ofițerilor români a lăsat urme de nește rs în memoria populației. Expresie a recunoștinței față de faptele de vitejie și sacrificiile de sînge ale ostașilor români stau toate cele 19 monumente și pietre funerare ridicate în R.P. Ungară, în memoria ostașilor români.

Referindu-se la participarea armatei române la eliberarea Ungariei, istoricul Csatári Daniel scria: „Poporul ungar nu va uita jertfele de sînge pe care le-a dat poporul român, pentru eliberarea țării și cîștigarea independenței naționale, în lupta pentru construirea unei Ungarii socialiste".

În zilele celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, desfășurat la București, în august 1980, acad. prof. Béla Köpeczi, secretar general adjunct al Academiei de științe a R.P. Ungare, actualmente ministrul educației și învățămîntului al R.P. Ungare, a avut amabilitatea unui scurt dialog cu revista Magazin istoric, *în ciuda programului extrem de încărcat.*

— Mă ocup cu precădere de istoria culturii în secolele XVII și XVIII, în Europa și în special în Ungaria. Studiile mele analizează relațiile profunde care au existat între războaiele de independență din Ungaria și istoria general-europeană, legăturile diplomatice stabilite în perioada respectivă între Ungaria și restul țărilor europene, ca și istoria ideilor vehiculate în zonă și în epocă.

Imaginile care canalizează aspirațiile colective ale unei epoci influențează nu numai mentalitatea cotidiană, ci și activitatea diplomaților. De aceea, am încercat să relev, în cercetările mele, raporturile existente între ideologii și politica externă. În domeniul mai restrîns al istoriei ideilor europene, mi-am orientat preocupările spre studierea marilor curente filozofice și artistice din sec. XX, ca, de pildă, realismul socialist, existențialismul sau ceea ce francezii numesc „le gauchisme".

— În acest context, cum vedeți raportul între istoria națională și cea universală?

— Temele generale menționate sînt o dovadă a importanței speciale pe care o acord relației național-universal. Am respins întotdeauna abordarea de tip „provincial", în lumina intereselor stricte ale unei singure provincii a evenimentelor istoriei naționale, întrucît eu consider că o interpretare valabilă a acestora nu este posibilă decît într-un context internațional. În acest sens, țin să menționez colocviile consacrate secolului XVIII în Ungaria și în Europa Centrală și Orientală — colocvii pe care le organizăm la Mátrafüred, din trei în trei ani, și la care au luat parte și colegii noștri români — în special profesorii Paul Cornea și Alexandru Duțu.

Pe de altă parte, nu ne putem limita numai la confruntarea naționalului și universalului, trebuie să luăm în considerare și criteriile evoluției pe zone și regiuni. De aceea, am primit cu deosebită bucurie includerea, în cadrul tematicii congresului de la București, a importantei teme privind istoria civilizațiilor și regret că nu am putut participa, din lipsă de timp, la dezbaterile privind metodologia studierii mai ales a culturilor din Europa de Răsărit. În acest sens, consider absolut indispensabilă aplicarea metodei interdisciplinare de studiu, prin care abordarea unui domeniu se face în strînsă corelație cu celelalte discipline. Fenomenele culturale nu pot fi explicate fără aportul filozofiei, psihologiei, sociologiei, al istoriei literaturii și artelor, mai ales astăzi, cînd interesul pentru istorie a devenit o problemă de masă, extrem de actuală.

— Și pentru că ați abordat acest aspect, al dragostei marelui public pentru istorie, vă rog să ne spuneți cum vă explicați fenomenul?

— Mai mulți factori ar putea constitui explicații: încercarea de a descoperi identitatea națională și de a înțelege, într-o perioadă relativ calmă, fenomenele care au generat marile frămîntări istorice din trecut. Istoricul de pretutindeni trebuie să dea răspunsuri acestor întrebări ale publicului larg, să nu se cantoneze strict în domeniul său de cercetare, considerînd a nu fi de rangul lui popularizarea istoriei. Să nu uităm că interesul pentru istorie dă viață vechilor mituri, că istoricul trebuie să combată deformările și erorile și să releve numai adevărul istoric, deoarece cunoașterea corectă a trecutului ajută la formarea conștiinței sociale și, prin aceasta, la trezirea conștiinței individuale. Cine vrea să se ridice la „nivelul speciei umane", cum spune marele filozof marxist György Lukacs, are nevoie de o conștiință veșnic trează, iar o bună cunoaștere a mersului istoriei ajută în acest sens. În căutarea adevărului istoric, noi, istoricii unguri, sîntem gata să colaborăm cu toți colegii noștri, iar cercetările bilaterale și multilaterale întreprinse și duse pînă la capăt în cadrul cooperării internaționale demonstrează convingător viabilitatea acestei asertiuni.

Florentina DOLGHIN

[1] De-a lungul anilor, revista *Magazin istoric* a publicat numeroase articole privind participarea armatei române la eliberarea țării vecine (nr. 11, 12/1969, 5/1975, 1-4/1980, 12/1984, 1-3/1985).

Moscova, 19-30 octombrie 1943.

Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (III)

În continuarea prezentării Conferinței de la Moscova, publicăm în numărul de față o serie de documente oficiale și memorialistică din surse sovietice, americane și britanice, privind ședința a VI-a din 24 octombrie, întîlnirea Stalin-Hull din 25 octombrie, precum și prima parte a ședinței a VII-a din aceeași zi.

Ședința a șasea

24 octombrie (orele 15.07-17.30)

La începutul ședinței, Anthony Eden a prezentat punctul de vedere și propunerile britanice cu privire la înțelegerile dintre aliații principali și cei mici din coaliția antihitleristă asupra problemelor postbelice:

Eden. Pe scurt, propunerea mea constă în următoarele: am putea cădea de acord ca nici una dintre țările noastre să nu încheie acorduri cu țările mici asupra problemelor postbelice, înainte ca acest lucru să fie discutat și convenit între noi. Eu nu doresc să-mi exprim vetoul, dar nu aș vrea ca între noi să existe vreun fel de rivalitate.

Molotov. Deci dl. Eden nu este împotrivă ca, în anumite cazuri, asemenea acorduri să fie încheiate de guvernele sovietic ori britanic cu diferite state mici în problemele postbelice. Domnia sa propune doar ca în privința unor asemenea acorduri să existe o consultare prealabilă între guvernele noastre?

Eden. Cred că da. Doresc să adoptăm, ca regulă generală, să nu încheiem acorduri asupra problemelor postbelice cu țările mici, pentru a evita sferele de influență în Europa. Desigur, vor exista și excepții și, în cazul lor, propun să ne consultăm în prealabil între noi.

În particular, guvernul britanic formulase rezerve cu privire la Tratatul sovieto-cehoslovac, negociat între guvernul sovietic și guvernul Cehoslovaciei în exil la Londra, ceea ce a împiedicat vizita președintelui Cehoslovaciei, E. Beneș, la Moscova pentru semnarea tratatului[1]. Ca urmare, înainte de a se discuta problema ridicată de Eden în ansamblu, a avut loc un schimb de vederi cu privire la acest tratat, în urma căruia Eden și-a retras rezervele față de tratat, deschizînd drumul spre semnarea lui.

Referindu-se la propunerea de principiu a lui Eden, Molotov a spus:

[1] Harriman relatează, în memoriile sale: „Hull nu a avut o contribuție semnificativă la discuții (în această problemă) pentru că, după cum a explicat el, nu era familiarizat cu detaliile. Pe măsură ce nerăbdarea delegației americane creștea vizibil în timpul acestei discuții, esențialmente bilaterale, Eden i-a strecurat o notă lui Hull, explicîndu-i scopul său: «Îmi pare rău că vă rețin, dar, îndărătul acestei discuții, este o mare problemă — două tabere în Europa sau una»". Harriman avea sentimentul că ostilitatea britanică față de tratatul sovieto-cehoslovac era nerealistă și și-a exprimat răspicat punctul de vedere într-un schimb de note scrise cu creionul, pe care le-a schimbat cu Dunn, consilierul politic al lui Hull: „Sper că ne vom ține departe de această controversă. Nu simpatizez pe deplin cu poziția pe care dl. Eden a luat o în ultimele luni și cred că-ea reclamă un studiu suplimentar înainte de a ne angaja. Am sentimentul că există argumente în favoarea încheierii, de către sovietici, a unui tratat cu Cehoslovacia, ca un model al tipului de relații pe care ei speră să-l aibă cu polonezii și cu alte state est-europene".

Dunn și-a mîzgălit acordul pe aceeași bucată de hîrtie: „Trebuie să spun că fără a avea multe informații cu privire la poziția britanică, nu sînt în stare să înțeleg ce obiectil ar putea fi ca sovieticii și cehii să negocieze deschis și sincer. Mai ales că sovieticii au exprimat dintotdeauna suspiciunl cu privire la un posibil cordon sanitar".

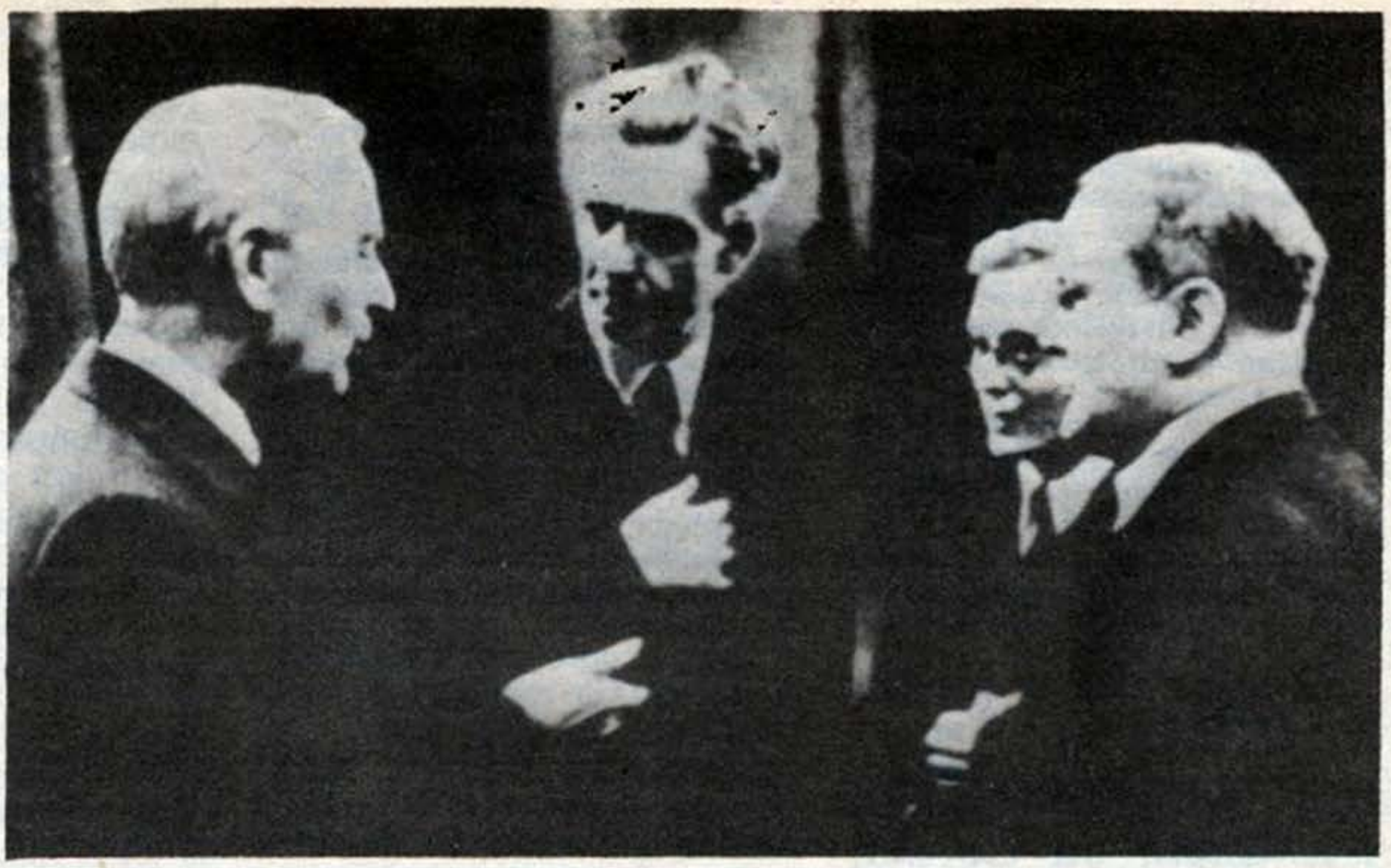

Într-o pauză a conferinței

Molotov. Guvernul sovietic nu-și poate da acordul la această propunere a guvernului britanic. Guvernul sovietic consideră că tratatul de alianță anglo-sovietic din 26 mai 1942 nu conține condiția prin care părțile contractante nu trebuie să încheie acorduri cu alte țări aliate asupra problemelor postbelice[2]. Cu acest punct de vedere a fost de acord și guvernul Marii Britanii, care a și înștiințat, în acest sens, guvernul sovietic, în Memorandumul înmînat la Moscova, la 23 august 1943.

Întrucît aceasta răspunde dorințelor guvernului britanic, guvernul sovietic este gata să încheie un acord cu guvernul Regatului Unit, referitor la obligația ambelor părți de a nu încheia cu guvernele statelor europene aliate, în lupta comună împotriva Germaniei hitleriste, nici un fel de acorduri ori tratate asupra problemelor postbelice, fără consultare ori acord prealabil.

Totodată, guvernul sovietic consideră că, în scopul menținerii păcii și a rezistenței față de o agresiune, este dreptul ambelor state, atît al Uniunii Sovietice cît și al Regatului Unit, să încheie acorduri asupra problemelor postbelice cu statele aliate vecine, fără a condiționa acest lucru de consultări și înțelegeri între ele, deoarece un asemenea gen de acord se referă la problemele securității nemijlocite a granițelor lor și ale statelor vecine respective, ca de exemplu U.R.S.S. și Cehoslovacia.

Consider că comisia pe care o vom alege pentru a analiza propunerea domnului Eden și propunerea mea va reuși să se documenteze mai amănunțit asupra acestei probleme și să elaboreze o propunere acceptabilă.

Eden. De acord.

S-a stabilit apoi comisia care va examina propunerile britanică și sovietică[3].

A fost apoi numită o comisie restrînsă care să examineze punctul privind politica aliaților față de Iran.

S-a trecut la examinarea punctelor formulate astfel de către Marea Britanie, inițiatoarea dezbaterii acestor puncte: viitorul Poloniei, al țărilor dunărene și balcanice, inclusiv chestiunea unei confederații[4], precum și răspunderea comună pentru Europa, în contrast cu crearea unor zone separate de responsabilitate.

Eden și-a prezentat pe scurt principala propunere, care nu se

---

[2] Clauzele tratatului încheiat la Londra prevedeau ajutorul și sprijinul reciproc de orice natură între părți și angajamentul reciproc de a nu duce tratative ori de a încheia pace separată cu inamicul comun. De asemenea, erau cuprinse o serie de clauze care prevedeau obligațiile postbelice ale celor două state pentru asigurarea păcii și preîntîmpinarea unei eventuale noi agresiuni din partea Germaniei. Cele două state se angajau ca după război să nu participe la coaliții ostile unuia dintre ele.

[3] În protocolul secret al conferinței se menționează numai că în această problemă a avut loc un schimb de vederi și că s-a luat cunoștință de declarația lui Eden că nu există obiecții față de tratatul sovieto-cehoslovac.

[4] Proiectele privind crearea unor confederații cu caracter regional, care să includă unele state mici și mijlocii europene, au apărut încă în perioada dintre cele două războaie mondiale și au constituit, în principal, o expresie a preocupărilor generate de politica echilibrului de putere și sferelor de influențe, adaptată la condițiile create după victoria puterilor Antantei în primul război mondial.

Ele au avut în vedere mai ales statele din Europa Centrală și de Sud-Est, argumentul principal public invocat în sprijinul unor asemenea proiecte (care veneau în contradicție cu interesele istorice majore ale statelor naționale și națiunilor din Europa Centrală și de Sud-Est) fiind „vacuumul de putere" creat în Europa prin dispariția Imperiului austro-ungar și slăbiciunea economică, politică

referea direct la vreuna din țările menționate, ci la o problemă de principiu, și anume la aceea pe care ministrul de externe britanic o numea „a unității europene, în care sînt interesate statele noastre". În această privință, încă înainte de începerea conferinței, guvernul britanic predase spre examinare guvernelor sovietic și american un proiect de declarație[5].

Molotov a încercat, înainte de a se pronunța, să asculte partea americană. Hull însă a declarat: „Vorbind sincer, nu am avut posibilitatea să studiez în detaliu acest proiect. Îmi mai trebuie timp pentru a-mi formula o părere asupra problemei".

Ca urmare, discuția de fond a fost amînată[6].

Din convorbirea lui I.V. Stalin cu Cordell Huli, din 25 octombrie

Nu există o minută oficială a convorbirii nici în documentele publicate de sovietici și nici în cele publicate de americani. Redăm cîteva momente ale acestei întrevederi — care a durat o oră —, după memoriile lui Hull și după însemnările lui Berejkov, care a servit ca interpret al lui Stalin.

Conversația s-a concentrat, cu excepția unor note cu caracter personal (experiența celor doi interlocutori în cultivarea grîului, în modul de construcție a piuteior pe rîurile de munte etc.), asupra locului întîlnirii la nivel înalt. Hull a înmînat un mesaj al lui Roosevelt, în care acesta explica obligațiile de ordin constituțional ce-l împiedicau să se deplaseze la Teheran[7].

„După ce a citit traducerea rusească [a mesajului], scrie Hull, Stalin a predat-o lui Molotov, cu observația că va trebui să reflecteze asupra documentului și să se consulte cu colegii săi. Comisarul pentru externe, după ce l-a citit atent, a spus că erau în curs operații militare importante și că absolut toate vîrfurile civile și militare ale guvernului sovietic opinau că Stalin nu poate lipsi nici o clipă și că eventual el s-ar putea deplasa numai într-un loc de unde puteau fi stabilite linii de comunicații directe, zilnice și sigure. Stalin a sugerat apoi că, poate, cel mai bine ar fi să se amîne întîlnirea pînă la primăvară, cînd Fairbanks, în Alaska, ar fi un loc potrivit...

Dacă așteptăm pînă la sfîrșitul războiului — a spus Hull — ca să punem baza unui program internațional postbelic, popoarele din toate țările democratice se vor îndrepta în direcții diferite, sub influențele contradictorii a tot felul de elemente, grupuri, organizații și chiar persoane individuale. Ca urmare, nimic nu va fi mai greu în această fază tîrzie, cel puțin pentru o țară ca a mea, decît să elaboreze și să înfăptuiască un

---

și militară a statelor naționale, apărute sau a căror unitate național-statală a fost desăvîrșită prin destrămarea inexorabilă a acestui imperiu.

În ultimă instanță, aceste proiecte constituiau, pentru principalele puteri care le promovau în această perioadă, o pîrghie pentru menținerea și consolidarea influenței lor în sud-estul Europei.

Încă de la începutul celui de-al doilea război mondial, Marea Britanie — și, în mod special, premierul Winston Churchill — s-a afirmat ca o promotoare a ideii federalizării țărilor mici și mijlocii din Europa, devenind din ce în ce mai activă, pe măsură ce evoluția operațiilor militare aducea pe primul plan problemele reconstrucției politice postbelice a Europei.

Motivele invocate și țelurile mai mult sau mai puțin mărturisite erau aceleași cu cele care inspiraseră proiectele similare din perioada interbelică. Astfel se susținea că vacuumul creat de dispariția Imperiului austro-ungar a fost una din cauzele celui de-al doilea război mondial și că, pentru a evita repetarea acestei experiențe după dispariția previzibilă a Germaniei ca mare putere, se impune ca statele mici și mijlocii din Europa să se grupeze în mai multe federații, pentru a putea crea entități statale viabile din punct de vedere economic și politic.

Ideile britanice în materie au evoluat de la crearea a trei confederații în nordul Europei, în Europa Centrală și în Balcani, coordonate de un Consiliu european, pînă la Statele Unite ale Europei.

Unele cercuri politice burgheze din țările direct vizate, promovînd interese de clasă proprii, au sprijinit asemenea proiecte. Guvernul polonez în exil la Londra a elaborat proiectul unei confederații cuprinzînd Polonia, Cehoslovacia, Austria, Ungaria, România, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și Turcia, care ar constitui „o forță puternică, capabilă să reziste atît Germaniei cît și Rusiei".

Iuliu Maniu a fost de acord cu sugestiile poloneze, sugerînd chiar reactualizarea și adoptarea „planului Tardieu, al cărui inspirator se considera. „Scopul era ca, sacrificîndu-se o parte a suveranității României, să se asigure perpetuarea orînduirii burgheze. De asemenea, o confederație sub egida Marii Britanii era privită ca o modalitate de a se realiza un mare tampon între U.R.S.S. și Germania" (Eugen Preda, *Săritura de pisică*, Ed. militară, 1976, p. 143).

Ideile britanice au fost prezentate, sub o formă sau alta, și discutate cu S.U.A. și U.R.S.S. încă înaintea Conferinței miniștrilor de externe de la Moscova. Reacțiile S.U.A., ale căror țeluri globale începeau să se contureze, au fost rezervate. Încă din prima sa întrevedere cu Eden, din decembrie 1941, Stalin a exprimat, la rîndul lui, opoziția U.R.S.S. față de crearea unor federații de state la granițele sale. În aceste condiții, Marea Britanie și-a prezentat totuși ideile la Conferința de la Moscova într-o formă mai generală și mai atenuată.

[5] Partea operativă a proiectului britanic prevedea că cele trei guverne declară:

„1. că ele reafirmă faptul că fiecare popor este liber să-și aleagă forma de guvernămînt și modul de viață, cu condiția să respecte în egală măsură drepturile altor popoare;

2. că, prin urmare, toate statele sînt libere să se unească cu alte state, în scopul îmbunătățirii bunăstării lor comune, pe calea creării unor instituții pe o bază mai largă decît cea pe care fiecare dintre ele în parte poate întreține asemenea instituții, cu condiția că asemenea asociații nu vor fi îndreptate împotriva bunăstării sau stabilității oricăror altor state și că ele vor fi aprobate de o organizație internațională universală, ce poate fi creată în conformitate cu punctul 4 al Declarației celor patru puteri, adoptată la..., în ziua de... (referire la Declarația cu privire la securitatea generală);

3. că în conformitate cu considerentele expuse mai sus la punctul 2, ele consideră de datoria lor și sînt interesate să sprijine, în măsura în care dispun de împuterniciri în acest scop, alte state europene să creeze orice fel de asociații care urmăresc sporirea bunăstării generale și înflorirea întregului continent;

4. că, în ceea ce le privește, ele nu vor tinde spre crearea unor zone separate de răspundere în Europa și nu vor recunoaște crearea unor asemenea zone de către alte state; mai degrabă, ele reconfirmă interesul lor comun în bunăstarea Europei, în ansamblu".

[6] Încă o dată, Hull manifesta o rezervă accentuată de a se angaja în probleme europene concrete. Harriman explică aceasta, cum am văzut, prin preocuparea prioritară a secretarului de stat față de realizarea unei înțelegeri cu privire la organizarea relațiilor internaționale în perioada următoare războiului, înțelegere care, odată convenită, urma să rezolve, în opinia sa, și problemele concrete regionale și bilaterale. Pentru Hull, spunea Harriman, aceste probleme reprezentau „fleacuri".

Dar, după date recente, există și o altă explicație. Cunoscutul ziarist C.L. Sulzberger, într-o carte apărută în

program corespunzător postbelic şi să strîngă şi să unească în jurul acestui program toate forţele principale. De aceea, este deosebit de important să fim conştienţi de caracterul dezastruos al politicii de a amîna totul, pînă cînd se va ajunge la o decizie militară. Dacă o oficialitate din ţara mea ar anunţa acum că nu este de acord să fie formulate bazele politicii postbelice decît după terminarea războiului, ea ar fi doborîtă de la putere peste noapte... Prin aceasta, noi nu înţelegem că (întîlnirea la nivel înalt) ar trebui să aibă prioritate asupra conducerii corespunzătoare a operaţiilor de război... Am spus că sîntem gata să trimitem la Basra tehnicieni calificaţi, care să aibă grijă de aspectele practice, în special de liniile de comunicaţii.

Stalin a replicat că sînt în curs de desfăşurare, în Uniunea Sovietică, importante operaţii militare, campania sovietică de vară urmînd a fi continuată fără întrerupere, transformîndu-se în campanie de iarnă. El a spus că, din punct de vedere militar, se crease o ocazie care se putea ivi o dată la cincizeci de ani: aceea de a provoca o înfrîngere decisivă armatei germane care, în acel moment, dispunea de foarte puţine rezerve, în timp ce armata sovietică beneficia de forţe ample, suficiente pentru un an de operaţii. El a adăugat că, evident, Uniunea Sovietică nu putea lupta cu Germania la fiecare zece ani. De aceea, este imposibil să admitem orice fel de interferenţe cu planurile menite să profite de această ocazie...

I-am răspuns că sînt întru totul de acord cu el cu privire la situaţia militară dar că am sentimentul că este posibil ca, din punctul de vedere sovietic, să se asigure o linie de comunicaţie între Basra şi Moscova, la fel de bună ca şi cea dintre Teheran şi Moscova, astfel încît conducerea de către el a operaţiilor militare să nu fie afectată. Am spus că îndrăznesc să afirm, pe baza informaţiilor pe care le am, că toate guvernele şi popoarele naţiunilor aliate aşteaptă această întîlnire cu cele mai arzătoare speranţe, ca o pildă a strînsei colaborări dintre Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite. Am adăugat că, dacă în completarea informaţiilor cu privire la înţelegerile eventuale la care vom ajunge la această conferinţă (de la Moscova), am putea menţiona şi dorinţa celor trei şefi de guverne de a se întîlni la o dată rezonabilă, aceste două veşti ar entuziasma popoarele Naţiunilor Unite şi, în

---

1982, la New York *(Such a peace: The Roots and the Ashes of Yalta)*, scrie: „O persoană care a fost prezentă la discuţii (Roosevelt-Churchill, Casablanca, ianuarie 1943) m-a asigurat că ei au ajuns la o înţelegere nescrisă, deosebit de secretă. Dacă Churchill acceptă principial conceptul «capitulării necondiţionate», Roosevelt va permite britanicilor să joace, pe timpul războiului, rolul conducător în hotărîrile diplomatice şi, dacă doreşte, şi în cele militare din răsăritul Europei si din răsăritul Mediteranei".

Necesitatea şi însemnătatea unei întîlniri a conducătorilor celor trei principale puteri ale coaliţiei antihitleriste au fost recunoscute, în principiu, încă din anul 1942, în corespondenţa dintre Roosevelt, Stalin şi Churchill. La începutul toamnei anului 1943, a fost convenită convocarea conferinţei miniştrilor de externe ai celor trei puteri la sfîrşitul lui octombrie la Moscova şi s-a căzut de acord ca întîlnirea la nivel înalt să aibă loc în acelaşi an, între 15 noiembrie şi 15 decembrie.

Nu s-a putut realiza însă un acord cu privire la locul acestei întîlniri. Stalin a insistat constant că nu se poate deplasa departe de teritoriul sovietic, deoarece obligaţiile sale de comandant suprem îl obligă să rămînă în contact permanent cu Marele cartier general al trupelor sovietice. În aceste condiţii, după ce a sugerat cîteva localităţi pe teritoriul sovietic (Murmansk sau Astrahan), Stalin a acceptat în cele din urmă să se deplaseze în afara hotarelor U.R.S.S., dar nu mai departe de Teheran, singurul loc din străinătate unde, dupa aprecierea comandamentului sovietic, se puteau asigura legături permanente cu Marele cartier general sovietic.

Subliniind seriozitatea raţiunilor care au determinat poziţia lui Stalin, Berejkov adaugă, în memoriile sale: „Aici, desigur, au jucat un rol şi relaţiile tradiţionale de prietenie dintre Uniunea Sovietică şi Iran, relaţii stabilite imediat după Revoluţia din Octombrie, la iniţiativa lui V.I. Lenin... Guvernul sovietic a propus organizarea întîlnirii la Teheran luînd în consideraţie că acolo se aflau şi trupe sovietice, dislocate în Iran în conformitate cu tratatul din 1921, cu scopul de a pune capăt activităţii de subminare, spionaj şi diversiune a agenturii germane în Iran.

În sudul Iranului, fuseseră dislocate trupe britanice pentru asigurarea furniturilor anglo-americane transportate prin Golful Persic pentru Uniunea Sovietică. Paza participanţilor la Conferinţa de la Teheran era asigurată, în principal, de forţele unităţilor militare şi organelor de securitate sovietice".

Churchill, deşi ar fi preferat ca loc de întîlnire Karthum (Sudan) sau insula Cipru, a acceptat Teheranul.

Roosevelt însă a arătat că nu se poate deplasa prea departe de Washington, din cauza prevederilor constituţionale care dau preşedintelui un termen de numai 10 zile în care poate semna legile adoptate de Congres sau poate opune vetoul său în cazul în care consideră legea cu totul inacceptabilă. (Vetoul poate fi răsturnat numai printr-o majoritate de două treimi, a ambelor Camere). În cazul în care legea nu este semnată sau nu i se opune un veto prezidenţial în termen de zece zile, ea intră în vigoare chiar şi fără semnătura preşedintelui.

Roosevelt a arătat că din cauza condiţiilor meteorologice caracteristice regiunii Teheranului şi a munţilor din apropierea sa, zborurile către şi din Teheran sînt adesea întrerupte pentru mai multe zile şi ca atare el nu îşi poate asuma riscul de a rămîne fără un curier aerian zilnic cu S.U.A. El a precizat că nu se poate deplasa dincolo de Golful Persic, sugerînd, ca ultimă propunere, Basra, în Irak, propunere care a fost transmisă prin secretarul de stat Hull în timpul Conferinţei de la Moscova.

Stalin s-a menţinut însă ferm pe poziţia că nu se poate deplasa personal mai departe de Teheran şi că, dacă Roosevelt nu poate veni în capitala Iranului, el va trimite pe V.M. Molotov, primul său locţiitor, ca reprezentantul personal la întîlnirea cu Roosevelt şi Churchill.

În aceste condiţii, Roosevelt, care iniţiase de fapt proiectul unei întîlniri cu Stalin, pe care o considera crucială pentru încheierea cu succes a războiului şi organizarea postbelică a cooperării internaţionale, şi-a schimbat, scurt timp după Conferinţa de la Moscova, poziţia. Harriman scrie în această privinţă: „Impasul nu a fost depăşit decît la 7 noiembrie, după plecarea lui Hull, cînd Harriman i-a telegrafiat lui Roosevelt, subliniind importanţa supremă a unei întîlniri cît mai apropiate cu Stalin, chiar dacă aceasta ar însemna deplasarea la Teheran. Ambasadorul şi-a luat măsura de precauţie de a cere [generalilor] Deane şi Vanderberg să cerceteze capriciile vremii la Teheran şi a descoperit că erau mult exagerate...

În ziua următoare, Roosevelt i-a trimis un mesaj optimist lui Stalin:

«Veţi fi bucuros să aflaţi că am găsit o metodă prin care, de îndată ce sînt informat că o lege care reclamă vetoul meu a fost adoptată de Congres, voi putea zbura la Tunis pentru a o primi şi apoi mă voi întoarce la conferinţă»".

aceeaşi măsură, i-ar demoraliza pe inamicii lor.

Stalin a remarcat că, în principiu, el nu este împotriva întîlnirii... El a subliniat că, în ceea ce îl priveşte, nu este vorba nici de încăpăţînare şi nici de o problemă de prestigiu, dar că este incapabil să înţeleagă de ce o întîrziere de două zile în transmiterea unor documente de stat trebuie să devină o chestiune atît de vitală, în timp ce (nu se înţelege că) un pas greşit în operaţiile militare nu este o eroare gramaticală, care poate fi ulterior corectată, ci că el poate costa zeci de mii de vieţi omeneşti.

Stalin a adăugat că nu era deloc preocupat de securitatea sa (la Basra). El a făcut această comunicare după ce ambasadorul Harriman a spus că (la Basra) şefii de stat pot locui fiecare în tabăra sa proprie, de pe colinele din spatele oraşului, păzit de trupe proprii, astfel fiind asigurate o izolare şi o securitate deplină. Deoarece ora de începere a conferinţei se apropia, l-am informat pe Stalin că, fiind un elev al lui Molotov, a venit timpul să intru în clasă. Mareşalul a zîmbit şi ne-a urat noroc[8]".

Şedinţa a şaptea
25 octombrie
(orele 16.12-18.54)

S-a trecut la examinarea problemelor privind atitudinea faţă de Germania şi alte ţări inamice, pe baza unor documente prezentate de guvernele american şi britanic.

Documentul american era compus din trei părţi. Prima parte cuprindea principiile generale ale capitulării necondiţionate a Germaniei, a doua parte se referea la perioada armistiţiului şi prevedea ocuparea teritoriului german de contingente ale armatelor celor trei puteri, cu scopul de a urmări îndeplinirea condiţiilor de capitulare. Se avea în vedere ca, în perioada armistiţiului, să fie dizolvat Partidul naţional socialist, să fie înfăptuită dezarmarea Germaniei „cu scopul făuririi bazelor unui sistem de securitate generală"; se făcea recomandarea de a adopta principiul că „Germania este obligată să asigure despăgubirea pentru pagubele materiale pe care forţele ei armate le-au provocat U.R.S.S. şi celorlalte ţări aliate şi ocupate", scop în care urma să se creeze o comisie pentru reparaţiile germane. În a treia parte a documentului, se prezenta punctul de vedere american asupra viitorului statut politic al Germaniei. Se considera că trebuie descentralizată structura politică a Germaniei, printre altele şi prin încurajarea tendinţelor care ar putea apărea în însuşi interiorul Germaniei „în favoarea micşorării influenţei prusace asupra Reichului".

Documentul britanic, prezentat în cadrul aceluiaşi punct şi care fusese predat guvernelor sovietic şi american încă de la 1 iulie, nu se referea direct la Germania, ci avea un caracter mai general, intitulîndu-se „Sugestii cu privire la principiile călăuzitoare pentru încheierea ostilităţilor cu ţările europene membre ale Axei". Punctul principal al acestor propuneri era crearea unei Comisii interaliate de armistiţiu, pentru fiecare din ţările Axei.

Documentul britanic cuprindea şi propuneri pentru crearea Comisiei consultative europene. El fusese trimis deja Comisiei de redactare, pentru a servi ca bază de lucru la formularea hotărîrilor conferinţei, cu privire la mecanismele de abordare a problemelor care reclamă cooperare curentă şi strînsă. Dezbaterile s-au concentrat asupra documentului american.

Înainte de începerea propriu-zisă a discuţiilor, Molotov a întrerupt dezbaterea, cerînd permisiunea să facă „o scurtă comunicare în afara ordinei de zi".

Molotov. Tocmai s-a primit ştirea plăcută că trupele noastre au eliberat azi Dnepropetrovsk şi Dneprodzerjinsk (Aplauze).

S-a exprimat un acord general de principiu cu documentul american.

Discuţiile cele mai ample le-a stîrnit chestiunea împărţirii Germaniei.

Eden. Guvernul britanic preferă o Germanie divizată şi va încuraja orice tendinţă separatistă, dar părerile sînt împărţite în cadrul guvernului britanic cu privire la oportunitatea utilizării, în acest scop, a unor mijloace coercitive.

Hull. În sferele înalte din S.U.A., există o înclinaţie generală în favoarea divizării, dar pe măsură ce discuţiile avansau, s-a manifestat o dispoziţie crescîndă pentru a adopta o poziţie de aşteptare şi a explora mai complet această oroblemă.

Eden. Insist să cunosc punctul de vedere sovietic.

---

[8] Harriman îşi aminteşte că Hull „a părăsit Kremlinul, convins că Stalin tergiversează". Harriman nu era de acord. Într-un memorandum, pe care l-a scris în aceeaşi zi, el a observat: „secretarul (Hull) a făcut o prezentare splendidă din punctul său de vedere, dar nu a evidenţiat, după părerea mea, importanţa întîlnirii (la nivelul cel mai înalt) pentru efortul de război, ea fiind esenţială pentru iniţierea unora dintre planurile noastre strategice... Am încercat să completez aceste omisiuni în convorbirea mea cu Molotov, puţin mai tîrziu, în aceeaşi după-amiază. În ce mă priveşte, sînt convins că Stalin vrea să-l întîlnească pe preşedinte, dar conducerea războiului apare supremă în mintea sa şi, într-o anumită măsură, este influenţat de cererile insistente ale colegilor săi de a rămîne într-un contact intim"

[9] Hull relatează în memoriile sale că, potrivit obiceiului său, înainte de a prezenta oficial în şedinţă plenară propunerile sale privind Germania, el a predat neoficial aceste propuneri colegilor săi sovietici şi britanici. „Într-un moment cînd eram singur cu Molotov, am scos documentul din buzunar şi i l-am dat, spunîndu-i: «Nu este o propunere oficială a S.U.A., ci mai curînd o indicaţie cu privire la

Armatele sovietice în plină ofensivă pentru eliberarea oraşului Dnepropetrovsk, realizată în zilele cînd la Moscova se desfăşurau convorbirile miniştrilor afacerilor externe din cele trei ţări

Molotov. Trebuie să declar că guvernul sovietic a rămas puţin în urmă în studierea acestei probleme. Aceasta se explică, desigur, prin faptul că, în perioada actuală, conducătorii noştri sînt ocupaţi mai mult cu probleme militare.

Observ că cinstea de a fi prezentat propuneri concrete privind Germania aparţine S.U.A. şi domnului Hull... Atitudinea noastră faţă de acest proiect este pozitivă şi considerăm că programul pe care l-a expus domnul Hull în documentul pe care l-am primit reflectă aspectele principale foarte corect... Acest program reprezintă mai degrabă un minimum, şi nu un maximum.

Înţeleg perfect întrebarea domnului Eden... Cred că asupra acestor chestiuni, guvernele noastre trebuie să reflecteze.

Voi vorbi acum despre părerile care există în Uniunea Sovietică în acest sens. Trebuie să declar sincer că la noi există oameni care consideră necesar să mergem mai departe de ceea ce a propus dl. Hull, în proiectul său. Ei vor socoti insuficiente propunerile cuprinse în acest proiect. Nu am nici o îndoială că în opinia publică din Uniunea Sovietică, grupul care se pronunţă pentru dezmembrarea Germaniei prin rezolvarea acestei probleme la nivel înalt de către aliaţi are un cuvînt greu de spus. Guvernul sovietic manifestă o atitudine foarte atentă faţă de aceste stări de spirit. El a studiat şi va studia problema atît din punctul de vedere al opiniei noastre publice şi al opiniei publice a aliaţilor, cît şi din cel al utilităţii politice a rezolvării acestei probleme, într-un sens sau altul. În momentul de faţă, nu pot afirma dacă guvernul sovietic a ajuns la o anumită părere. Problema se află încă în studiu. Sper că conferinţa noastră îşi va aduce o mare contribuţie la studierea ei şi la pregătirea unor concluzii finale corespunzătoare ale guvernelor noastre, deci şi a guvernului sovietic. Deocamdată, pot afirma un singur lucru, şi anume că nu considerăm excluse asemenea măsuri.

Eden. Am ascultat cu mare interes părerea domnului Molotov, care, din cîte mi se pare, coincide cu părerea noastră[9].

Independent însă de faptul că poziţiile participanţilor cu privire la împărţirea Germaniei nu erau încă pe deplin cristalizate, s-a manifestat un acord general cu privire la anularea Anschlussului (restabilirea independenţei Austriei) şi la separarea Prusiei orientale de Germania. Molotov a spus că nu pot exista două opinii cu privire la necesitatea de a forţa Germania să restituie cuceririle sale.

S-a hotărît ca documentul american cu privire la Germania să fie transmis Comisiei consultative europene, care urma să aibă sediul la Londra. Apoi s-a discutat ca proiectul britanic cu privire la restabilirea independenţei Austriei să fie predat, pentru definitivare, comisiei de redactare.

Introducere şi
prezentare ştiinţifică
Corneliu BOGDAN
Traducerea documentelor
Sergiu CELAC

(Va urma)

---

modul nostru de gîndire. După ce discutăm între noi, dacă doriţi, putem vorbi cu Eden şi să vedem ce gîndeşte şi el. Pot să o prezint ca propunerea mea sau puteţi s-o prezentaţi ca propunerea dv.»... În ziua următoare, Molotov a venit, cu o faţă radioasă: «I-am arătat lui Stalin (propunerile S.U.A. privind Germania) — a spus el în esenţă — şi este entuziasmat. Exprimă gîndurile Rusiei despre Germania, ca şi cum le-am fi exprimat noi. Am avut aceste idei, dar nu am fost în stare să le exprimăm. Stalin ar dori să prezinte aceasta ca o propunere rusească». Am fost de acord".

Relatînd acelaşi episod, Berejkov formulează astfel răspunsul lui Molotov: „Am arătat hîrtia dumneavoastră premierului Stalin şi el, în principiu, are o atitudine pozitivă faţă de ea. Esenţa ei reflectă ideile sovietice referitoare la atitudinea faţă de Germania, după victorie. De aceea sîntem de acord să sprijinim aceste idei, ca o bază pentru continuarea lucrului la un document corespunzător". Şi Berejkov adaugă: „Documentul conţinea şi teze pe care guvernul sovietic nu le împărtăşea. În particular, printre acestea era şi planul de dezmembrare a Germaniei. El a fost supus discuţiei, dar partea sovietică l-a abordat cu răceală, subliniind că problema în discuţie reclamă un studiu special"

ITINERAR PRIN VETRE VOIEVODALE

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

„O hartă murală — scria în 1910 un apreciat geograf și istoric, Raymund Netzhammer —, lucrată cu preciziune matematică și executată cu atîta măiestrie artistică, încît să pară mai degrabă un peisagiu decît un desen geometric, ar fi pentru România de un folos incalculabil... Căci unde mai găsim o țară al cărei teren să prezinte contraste mai ispititoare și variațiuni mai bogate decît în România?... Mai întîi Carpații — o linie frumos arcuită. La mijloc, podișul Transilvaniei ocolit de munți, din care podiș unele rîuri ies străbătînd zidul stîncilor și coboară pe calea cea mai scurtă spre Dunăre".

Nu era pentru prima dată că Transilvania era comparată cu o imensă cetate naturală la adăpostul zidurilor stîncoase ale Carpaților, în masivele cărora văile principalelor rîuri — Someșul, Crișurile, Mureșul — deschideau adevărate bastioane. O constatașeră de-a lungul secolelor numeroși străini călători, negustători sau oșteni, dar și cărturari — istorici ori geografi — năzuind să lărgească orizontul cunoașterii umane. Înaintea tuturor o constatașeră, firește, strămoșii românilor, care văzuseră — ca și urmașii lor autohtoni — în aceste adăposturi naturale principalul reazem în înverșunata și îndelungata rezistență opusă diverșilor invadatori. Despre strămoșii noștri daci cărturarii antici spuneau că trăiau nedespărțiți de munți (daci montibus inhaerent). *Iar mai tîrziu, nu întîmplător formațiunile politice amintite în cronici încă de la sfîrșitul secolului IX — ducatele și voievodatele — sînt situate pe văile marilor rîuri: pe Crișuri, voievodatul lui Menumorut; la confluența celor două Someșuri, ducatul lui Gelu Românul; pe valea mijlocie a Someșului, voievodatul Albei și, mai spre vărsarea marelui rîu, voievodatul bănățean al lui Glad și Ahtum. Munții și codrii seculari — numele principatului Transilvania însemnînd „țara de dincolo de păduri" — i-au înfrățit pe români cu natura din cele mai vechi timpuri. „Transilvania — scria la jumătatea sec. XVI umanistul Anton Verancsis — ...are păduri umbroase, pline de farmec și este udată de rîuri nesecate și în tot locul se ivesc dealuri însorite". Astfel trebuie să se fi înfățișat pămîntul acesteia și cu veacuri în urmă, atrăgînd cu farmecul și bogăția lui-neamurile migratoare. Autohtonii înțelegeau însă să-și apere bogățiile și frumusețile dăruite de natură, și cronicile vremii* — Gesta hungarorum, *aparținînd notarului anonim al regelui Bela,* Cronica pictată de la Viena *și* Povest vremennîh let — *evocă dîrzenia cu care voievodatele românești s-au opus oștilor conduse de Arpad, Tuhutum, Canadinus și alte căpetenii dornice să supună pămîntul transilvan. Ecoul peste veacuri al acestor lupte dîrze este păstrat și de vestigii istorice, între care pînă în zilele noastre dăinuie cîteva din cetățile de pămînt cu puternice valuri de apărare, fortificații specifice strămoșilor noștri*[1].

Pentru călătorul care poposește la Oradea sau pentru turistul aflat într-una din frumoasele stațiuni termale de la Felix ori 1 Mai, o excursie la Biharia, fosta reședință a voievodatului lui Menumorut, se anunță printre cele mai atractive. Situată la 13 km nord de Oradea, în bazinul Crișului Repede, pe drumul național 19, localitatea păstrează urmele fortificației de pămînt Castrum-Byhor (Bellard) *ce a existat aici în sec. IX-X, alături de care arheologii au evidențiat alte vestigii arheologice datînd din sec. V-VI și IX-XIII. Localitatea este astăzi o așezare sătească, dar cu secole în urmă avea statut orășenesc, fiind menționată sub denumirea de „civitas Bihor" („Der stat Byhor") încă din sec. XI (mențiuni din anii 1068, 1074, 1075). Neîndoielnic, situația aparte a Bihariei se datora cetății (castrului) existente aici și mai ales fostei ei calități de reședință a voievodatului lui Menumorut, demonstrînd așadar dezvoltarea acestei formațiuni politice românești în cuprinsul căreia existau fortificații și așezări cu caracteristici urbane. În 1520, Bihariei i s-a conferit statutul de tîrg* (oppidum Byhar), *ceea ce denotă importanța ei, chiar dacă din punct de vedere economic era întrecută tot mai mult de Oradea, menționată și ea întîia oară în 1075.*

La jumătatea veacului XVII, Biharia era încă un important loc de popas. Călătorind prin raiaua organizată pe cuprinsul Crișanei după căderea sa în stăpînire otomană[2]*, călătorul Evlia Celebi nota, între altele, că așezarea „are o climă dulce, din care pricină bărbații și femeile de aici sînt de o frumusețe ce nu se poate întîlni în nici un alt*

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 9/1978; 2/1979.

ținut. Toate femeile sînt frumoase, grațioase și modeste, astfel că femeile și fetele sînt plăcute și atrăgătoare. Cînd încep să grăiască pronunță cuvinte alese".

Dincolo de culmile Carpaților Apuseni, cu spectaculoasele lor fenomene carstice — peștera Meziad, ghețarii subterani de la Scărișoara și Focul viu, cunoscute din cele mai vechi timpuri de români — se întindea „Țara Silvaniei", voievodatul lui Gelu „quidam Blactis" (adică Românul) cum precizează Cronica notarului anonim. Aceeași scriere ne relatează și opoziția înverșunată pe care „ducele românilor" a făcut-o oștirii invadatoare a ungurilor, însuși Gelu căzînd în luptă. Ca și voievodatul lui Menumorut, cel de pe valea Someșului, condus de Gelu, dispunea de așezări întărite, dintre care cea mai puternică era Dăbîca, menționată și ea ca oraș (urbs Doboko) în anul 1068. Situația se datora impunătoarei cetăți de pămînt, ale cărei vestigii mai pot fi văzute și astăzi.

Dăbîca sau, poate, Gilăul (situat la confluența Someșului Cald cu cel Rece) — unde poate fi admirat castelul construit pe locul vechii fortificații, în 1439, și reconstruit în 1877 — vor fi constituit reședința sau reședințele acelui Gelu atît de patetic evocat de Coșbuc în poemul Moartea lui Gelu.

Coborînd spre sud ajungem în una din cele mai renumite vetre de istorie românească — Alba Iulia — vechiul Apulum din vremea romanilor, apoi reședința principilor Transilvaniei, orașul celor două uniri (din 1600, sub sceptrul lui Mihai Viteazul și Unirea cea Mare din 1918). Cercetările arheologice efectuate aici în ultimii ani au adus noi clarificări importante privind trecutul acestui oraș încărcat de istorie, atestînd că Alba Iulia a fost și reședință a unui întins voievodat situat pe cursul mijlociu al Mureșului. Marea necropolă identificată pe cale arheologică[1] — dovadă a unei întinse locuiri în secolele VII-X —, cetatea de piatră la adăpostul căreia trăiau căpetenia și locuitorii în vremurile de restriște completează astfel tabloul unuia din orașele cele mai bogate în vestigii istorice și turistice.

Mergînd apoi pe Mureș, dincolo de Poarta de Fier a Transilvaniei, se întindea bogatul voievodat bănățean al lui Glad și, mai apoi, după cîteva generații, al lui Ahtum. Reședința acestui voievodat era Urbs Morisena, cum era definită la începutul sec. XI.

„O serie de vestigii istorice din județele Timiș și Arad evocă învolburata istorie a voievodatului românesc de la sfîrșitul primului mileniu al erei noastre: la Vladimirescu-Arad a fost descoperită o cetate de pămînt, aidoma celor specific românești întîlnite pe tot cuprinsul țării; pe insula Mureșu-

[1] Magazin istoric, nr. 9/1981.

Ctitorie de lemn din Fiida de Sus, județul Sălaj

lui, unde se află această fortificație a fost identificat, tot de către arheologi, și un debarcader, asemănător celor la care vor fi acostat acum o mie de ani ambarcațiunile încărcate cu sare, din înfloritorul comerț menționat în Legenda Sancti Gerardi, scriere hagiografică cuprinzînd numeroase informații privind realitățile sociale, economice și politice din voievodatul românesc al Banatului.

Locurile descrise mai sus reprezintă o invitație la o călătorie prin istorie pentru cunoașterea vetrelor noastre voievodale din Transilvania și Banat, ale vechilor formațiuni politice românești din această parte a țării, existente în urmă cu peste un mileniu.

Apelînd la serviciile oferite de oficiile județene de turism (cu deosebire cele din județele Bihor, Cluj, Arad, Alba și Timiș), pentru cunoașterea locurilor în care au fiinșat vechile formațiuni politice românești, călătoria noastră prin vreme are darul să redescopere, alături de un bogat și fascinant trecut istoric, valențe turistice de o deosebită frumusețe și atractivitate.

APRILIE 1935

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● „Aseară, pe ploaie, publicul care trecea grăbit pe Calea Victoriei a asistat la un spectacol foarte curios. Directorul circului [amplasat pe «locul viran dintre Teatrul Național și strada Cimpineanu»], după un vechi obicei, și-a scos personalul, compus din artiști și animale, și a defilat cu ei pe Calea Victoriei. Era foarte amuzant de văzut, după terminarea matineului de ieri, cum defilau elefanții pe sub arcadele Teatrului Național".

Mulți bucureșteni, citind această relatare în Dimineața, din 2 aprilie 1935 (de fapt 1 aprilie, știut fiind că ziarele din acea perioadă apăreau antedatate), au regretat, probabil, că le-a scăpat insolitul spectacol. Numai că pe Calea Victoriei nu defilase nici un circ. Știrea este... o păcăleală de 1 aprilie, dezmințită a doua zi de redacție: „În vremurile actuale de grijă — scrie la 3 aprilie ziarul amintit —, de preocupări grave, în atmosfera încărcată de răsunetul atîtor evenimente importante, păcălelile cu elefanții a constituit o destindere, o înviorare, o descrețire a frunților". (1 aprilie)

● „Amintiri din vremea studiilor la Paris" se intitulează conferința prof. N. Iorga, ținută în cadrul asociației „Jeunesse franco-roumaine". Conferențiarul schițează o imagine a studentului român din 1890 plecat la studii în străinătate: „Pe vremea aceea studenții români se deosebeau foarte mult între ei. Între studentul bucureștean și cel ieșean era o mare diferență. Primul era preocupat numai de filozofie, pentru că la universitatea din București unde exista un Maiorescu, celelalți nu mai existau. La Iași, era cu totul altceva: acolo filozofia era pusă în umbră, față de lecțiile pe care un Xenopol le făcea la istorie, sau de acelea pe care Aron Densușianu le făcea pentru limba și literatura română.

Dacă pe vremea aceea, pe la 1890,

Ne aflăm deci cu cronica noastră, în luna aprilie 1935. O perioadă cu preocupări grave, după expresia ziarului Dimineața[1], din 2 aprilie. Oare ce titluri rețin atenția bucureșteanului din presa unei zile de aprilie de acum 50 ani?

Să răsfoim cîteva ziare de simbătă 6 aprilie 1935. Facla: Între Ion Mihalache și Alexandru Vaida; Întrevederea Eden-Beneș, un punct de plecare; Modificarea statutelor Băncii Naționale; O școală de dans unică în România; Reorganizarea Ministerului de Finanțe; La Cameră — o zi de interpelări fără deosebită importanță. Dimineața: 21 grade la București; Dezvoltarea stațiunii Snagov; Ridicați-vă cărțile de alegător; Convocarea Senatului Universitar; Accidente de tramvai; Unirea Tricolor a învins Mureșul cu 6-1; Procesul nereguliilor de la jandarmerie; Falimente; Contrabanda de zahăr de la Brăila; Dosarul înarmărilor germane va fi redeschis. Lupta: Ce trebuie să știe o prințesă; Destăinuiri asupra Gărzii de fier; Un incendiu în cartierul Obor; O mare victorie a armatelor comuniste chineze. Adevărul: O constituție de dreapta?; Amintirile lui Radu D. Rosetti; Apărarea împotriva atacurilor cu gaze. Cuvîntul liber: Front în jurul păcii; Domnul Goering se însoară; Volajul în jurul orizontului politic.

Dar, mai mult decît aceste titluri ce se referă la fapte mai mult sau mai puțin importante, să ne oprim mai amănunțit, în continuarea incursiunii noastre în viața Capitalei din urmă cu cinci decenii, asupra cîtorva evenimente, așa cum se conturează ele în paginile presei apărute în acea lună aprilie 1935.

Deși aflat în ilegalitate, Partidul Comunist Român își face simțită permanent prezența în viața politică, socială, culturală a țării anului 1935. După cum am arătat de la începuturile rubricii noastre, o formă eficientă de activitate desfășurată de P.C.R. o constituie aceea din cadrul organizațiilor legale conduse sau aflate sub influența sa și care reunesc muncitori, țărani, intelectuali, mici meseriași etc. animați de aceleași credințe democratice. Astfel, în aprilie 1935, acționează — sub directa conducere a P.C.R. — și Comitetele pentru apărarea antifasciștilor și Liga contra brutalităților, care desfășoară o intensă activitate în sprijinul și apărarea luptătorilor antifasciști întemnițați, a celor care suferă opresiunea aparatului burghez.

„Distrugerea deținuților politici antifasciști — scrie *Scînteia*, organul P.C.R., din 15 aprilie — nu are numai ca scop scoaterea din luptă a celor mai buni luptători împotriva fascismului. Ea urmărește și intimidarea tuturor muncitorilor, țăranilor și micilor negustori și meseriași, pentru ca să nu mai îndrăznească să crîcnească atunci cînd,

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Panait Istrati, stins din viaţă in aprilie 1935; desen de Nina Arbore

Elefanţi in faţa Teatrului Naţional? Nu, doar un amuzant trucaj din Dimineaţa

prin teroare, capitaliştii şi moşierii le vor smulge şi ultima bucăţică de la gură".

În sprijinul deţinuţilor politici de la Doftana sînt mobilizaţi, între alţii, şi cetăţenii din sectorul 1 Galben al Capitalei. „Un grup de muncitori din sectorul 1 Galben — scrie *Facla* din 31 martie — s-a prezentat la redacţia noastră cu un protest semnat de peste 200 cetăţeni în care se descrie regimul deţinuţilor politici de la Doftana. Se ştie — glăsuieşte protestul — că la Doftana sînt întemniţaţi mai mulţi muncitori, intelectuali şi ţărani care sînt supuşi unui regim ce depăşeşte orice închipuire.

Deţinuţii sînt ţinuţi toată ziua în celule; nu primesc alimente din afară, li s-a interzis vizitarea rudelor, sînt bătuţi şi încarceraţi arbitrar în faimoasa celulă H".

Studenţimea bucureşteană, ca şi cea din alte centre universitare, este confruntată cu diversiuni provocate de elementele de dreapta, susţinute şi de unii politicieni, printre care şi Al. Vaida-Voievod, adept în acel moment al introducerii în facultăţi a discriminărilor pe bază de etnie, religie etc. („numerus valahicus"). Sînt înregistrate, în cursul lunii aprilie, conflicte provocate de studenţii de dreapta la mai multe facultăţi bucureştene (Drept, Medicină, Farmacie etc.). Împotriva acestor manifestări huliganice, şovine, se ridică studenţii comunişti, democraţi, progresişti, indiferent de orientarea lor politică.

Astfel, într-un protest publicat în *Facla* din 12 aprilie se spune: „Subsemnaţii studenţi protestăm în contra împiedicării de la cursuri a studenţilor evrei şi înfierăm toate agresiunile comise de unii dintre colegii noştri. Noi ştim că nu evreii sînt cauza şomajului în care se zbate astăzi intelectualitatea românească, fiindcă actualul număr de intelectuali este insuficient faţă de cerinţele culturale reale ale ţării. Noi ştim că România are încă nevoie de foarte multe spitale, dispensare, şcoli şi tehnicieni.

Asigurînd pe studenţii evrei de camaraderia noastră — se arată în continuare în protest —, am luat hotărîrea de a epuiza toate mijloacele de acţiune pentru a împiedica pe viitor orice încercare de asmuţire a omului în contra omului".

Protestul este semnat, între alţii, de Virgil Teodorescu, Badea Marinescu, Miron Radu Paraschivescu, Gogu Rădulescu, Gherasim Luca, Gellu Naum, Ştefan Popescu, Zoe Bugnariu etc., etc.

Activitatea studenţilor comunişti, sub conducerea directă a partidului, vizează largi obiective democratice. Ea este îndreptată spre crearea unui front unic studenţesc de luptă împotriva provocărilor rasiale, pentru libertăţi democratice, pentru asigurarea unor condiţii echitabile de învăţătură. Analizînd situaţia cu care erau confruntaţi în acea vreme studenţii Capitalei, Gogu Rădulescu, secretar al celulei U.T.C. de la Academia comercială din Bucureşti, într-un articol publicat în *Critica actualităţii* din 9 aprilie 1935, trăgea concluzia că „prezenţa

Cronică măruntă

se cerea studentului cărula i se dădea bursă pentru Paris să treacă examene cît se poate de dure şi concursuri cît se poate de severe, în schimb nimeni nu se preocupa să-i dea vreo îndrumare pentru viaţa ce avea să o ducă acolo. Iată de ce, venit în mijlocul acestui oraş, studentul român rămînea un izolat, un om care nu se putea acomoda cu nimic şi cu nimeni.

Dimineaţa mă plimbam pe cheiuri cumpărînd cărţi de la anticarii adunaţi acolo. După amiaza o petreceam toată la Biblioteca Naţională adunînd material pentru lucrarea ce-o aveam de dat, iar seara era dedicată clasării materialului strîns în timpul zilei". (5 aprilie)

● „Premiul Naţional de literatură" pe anul 1935, în valoare de 100 000 lei, ce se distribuie în fiecare an, este acordat lui Gala Galaction. „Nu se poate găsi îndrăgostit de carte şi de artă scrisă — relevă Mircea Grigorescu în Adevărul — care să nu admită că Gala Galaction este un ales strălucit pentru palmaresul premiului naţional". (9 aprilie)

● Are loc prima căsătorie „din lumea mare" — cum o denumeşte o cronică din Lupta — a celui de-al III-lea Reich: Goering cu Emmy Sonnemann. 35 000 oameni, printre care 18 000 S.A. şi S.S. au defilat înainte de a face front la trecerea cortegiului; 150 de avioane s-au încrucişat deasupra Capitalei Reichului. Goering a dăruit, printre altele, soţiei sale şi o diademă cu 35 briante. În mijlocul diademei se găseşte o coroană cu alte 7 pietre mai mici, înconjurînd o cruce încrligată. Doamna Sonnemann, azi Goering, va mai da o ultimă reprezentaţie la teatru, în ziua de 20 aprilie, aniversarea naşterii lui Hitler, după care se va retrage din viaţa teatrală.

● În ziua de 12 aprilie s-au înregistrat patru cutremure de pămînt la ob-

APRILIE 1935

Capitala
intr-o
zi de primăvară

Cronică măruntă

servatorul din Bucureşti. (13 aprilie)

• În această lună, la Atheneu, expoziţia Theodor Pallady. „Pînzele lui ridică prestigiul artei româneşti la nivelul Occidentului".

• Birlic, triumfala tarsă a d-lor Tudor Mușatescu şi Sică Atexandrescu, este la a 250-a reprezentaţie şi continuă să aibă acelaşi succes ca la început. Birlic se joacă în aceeaşi excelentă distribuţie de la premieră: Tanţi Cutava Barozzi, Mişu Fotino şi talentatul comedian Grigore Vasiliu Breloc, care şi-a luat numele sub care a devenit cunoscut de la irezistibila farsă Birlic. (24 aprilie)

• În anul 1858 a apărut, la Paris, o carte emnată „Par M.B." şi intitulată Austria, Turcia şi Moldo-Valahii. **În ea — cum relatează într-un folleton istoric, din** Adevărul, **Scarlat Callimachi — găsim o serie întreagă de port ete interesante, care reuşesc să reînvie o epocă, aproape uitată. Iată port etele lui C. Negri şi M. Kogălniceanu, în viziunea autorului cărţii din 1858: „C. Negri este un moldovean, de care românii sînt mîndri. Este iubit de compatrioţii săi, care simt ca el; este admi at de însuşi duşmanii a tot ce este frumos şi generos. Este un admirabil tip de gentilom şi ne-asociem, din tot sufletul, cuvintelor cu care l-a caracterizat un poet român: «Este o floare, cu care nobilimea îşi împodobeşte coroana: o floare interzisă în vremea noast ă prea materialistă».**

Mihail Kogălniceanu este un istoric distins al Moldovei, un om de o activitate prodigioasă; el a dat ţării sale descoperiri istorice de o însemnătate deosebită. Este unul din cei mai aprigi partizani ai Unirii principatelor". (25 aprilie)

• Întrebat, cu ocazia unei anchete literare, care a fost cea mai puternică emoţie literară, Eugen Lovinescu a răspuns: la citirea unei simple scrisori a lui Titu Maiorescu către Mihail Eminescu, din 1884, din timpul reveniri

studenţimii în politică este o realitate obiectivă, o necesitate istorică".

În această lună, aprilie 1935, în toate facultăţile bucureştene, la fel ca şi în celelalte centre universitare din ţară, studenţii comunişti desfăşoară o vie activitate politică pentru constituirea unei organizaţii democratice studenţeşti. La începutul lui aprilie 1935 se înfiinţează un Comitet central de acţiune, format din studenţii Gogu Rădulescu (Academia comercială), Mihail Dragomirescu (Litere şi filozofie), Ilie Konstantinovschi (Drept), Emanoil Florescu (Şcoala politehnică) pentru coordonarea tuturor acţiunilor studenţeşti care, în cursul lunilor următoare, vor duce la constituirea Frontului Studenţesc Democrat.

La 21 aprilie 1935, *Lumea nouă*, organ central al Partidului Social-Democrat din România, publică manifestul de 1 Mai al P.S.D. şi al Confederaţiei generale a muncii. Muncitorimea română este chemată la luptă „contra fascismului, slugă a capitalismului, care a pornit să doboare la pămînt tot ce e muncitoresc, tot ce e democratic, tot ce e socialist; pentru democraţie, pentru libertăţi publice care asigură clasei muncitoare putinţa de organizare, propagandă şi luptă socialistă; contra capitalismului cotropitor care a aruncat lumea în mizerie şi suferinţă; pentru societatea socialistă care va aduce omenirii dreptate şi bunăstare".

Presa bucureşteană continuă să reproducă din ziarele de peste hotare articole elogioase privind activitatea ministrului de externe român N. Titulescu, în slujba păcii şi colaborării între popoare. Citim astfel în *Dimineaţa* un articol preluat din *Times*, din 16 aprilie: „Ministrul de afaceri străine al României, care este şi preşedintele Micii Înţelegeri şi Înţelegerii balcanice, este cel mai activ campion pentru apărarea statu-quo-lui în Europa".

Astfel în acele zile într-o călătorie în străinătate (Paris, apoi Geneva, unde şi prezidează, la 15 aprilie, o întrunire extraordinară a consiliilor permanente ale Micii Înţelegeri şi Înţelegerii balcanice), ministrul de externe român, Nicolae Titulescu, este şi eroul unor întîmplări amuzante, cum este aceasta relatată în *Dimineaţa:* „Pe cînd d. Titulescu şi soţia sa se pregăteau să-şi continue călătoria de la Bratislava la Viena, primarul din Bratislava, dr. Krno, i-a adresat o cuvîntare în limba franceză. În acelaşi timp însă o capelă [orchestră] militară cînta un marş zgomotos. După terminarea cuvîntării primarului, d. Titulescu zîmbi binevoitor, strînse mîna d-lui Krno şi-i spuse:

— Din cauza frumoasei muzici, n-am priceput, cu părere de rău, nici un cuvînt din cuvîntarea dv. Daţi-mi manuscrisul, îl voi citi în tren, este desigur foarte frumos".

Şut şi...

...freamătul tribunelor, instantanee fotbalistice de acum cinci decenii

„Ieri s-au împlinit 50 ani de la moartea marelui luptator democrat C.A. Rosetti", scrie *Adevărul* din 10 aprilie 1935. Ziarul publică, cu această ocazie, un articol inedit al militantului socialist Zamfir C. Arbore (1848–1933), colaborator la *Românul* lui Rosetti şi care „a făcut legătura între C.A. Rosetti şi tinerii conducători ai mişcării socialiste: Ioan Nădejde, V.G. Morţun, C. Dobrogeanu-Gherea, Const. Mille şi Alex. G. Radovici".

„În desele discuţii ce-am avut cu el — scrie Arbore — s-a stabilit între noi, generaţia tînără de pe atunci şi acest reprezentant al generaţiei de la 1848, o comunitate de idei care ne-a apropiat şi sufleteşte. Şi el şi noi — continuă Zamfir C. Arbore — consideram că ideile umanitare şi progresul general sînt rezultatul activităţii diferitelor naţiuni ale Europei — deşi fiecare din aceste naţionalităţi şi-a format modul său de a privi lucrurile şi a ajuns pe căi deosebite la concepţia şi realizarea progresului.

Dragostea de neam şi omenire — spunea Rosetti — este pentru omul modern o consolare şi un ideal reconfortant".

„În C.A. Rosetti — scrie P. Pandrea în *Cuvîntul liber* din 13 aprilie — a bătut o inimă caldă, iubitoare de poporul împilat. [El] n-a privit decît la steaua polară a idealurilor de tinereţe revoluţionară, de tinereţe generoasă, de tinereţe care urăşte tirania, balastul istoriei, şi luptă pentru progres, umanitate, omenie, democraţie socială şi înfrăţire prin dărîmarea privilegiilor". La 16 aprilie, se stinge din viaţă scriitorul Panait Istrati, al cărui centenar a fost aniversat în 1984 în România, Franţa şi în alte ţări, printr-o amplă suită de manifestări. Este înmormîntat, la 18 aprilie, la cimitirul Belu. În asistenţă se află Al. Rosetti, G. Marinescu, I. Petrovici, Liviu Rebreanu, I. Minulescu, D.D. Pătrăşcanu, N.D. Cocea, Camil Petrescu, Demostene Botez, Şerban Cioculescu, Petre Pandrea, Ury Benador, Al. Philippide.

Este omagiat de Eugen Stănescu, prefectul judeţului Brăila, şi de Al. O. Teodoreanu, în numele Societăţii Scriitorilor Români.

Facla din 18 aprilie evocă *scriitorul, omul* şi *cetăţeanul* care a fost Panait Istrati. „Ştia să creeze între el şi oameni înţelegere: dispreţuia prejudecăţile şi formele sociale. Ceea ce altul ar fi reuşit după ani de zile el izbutea dintr-o privire, dintr-o strîngere de mînă. Panait Istrati se furişa în suflete cu uşurinţa aceluia care trăieşte din imaterial".

Şerban Cioculescu, în *Adevărul* din 18 aprilie, îi dedică o caldă evocare: „Nimeni ca dînsul nu s-a cheltuit în energie şi în dragoste de oameni. Şi totuşi, pînă în clipele din urmă, s-a păstrat treaz, pe meterezele de suferinţă ale semenilor săi. Înainte de a fi fost ideolog sau scriitor, Panait Istrati a fost un om în sensul plenar al cuvîntului: un om de omenie, purtat pe toate drumurile, sîngerat pe toate calvarele".

Rublică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecţia fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

din boală a poetului în sanatoriul de la Ober-Döbling (Elveţia), cînd, odată cu primele zile de luciditate, au apărut şi primele lui îngrijorări, nu numai asupra viitorului, cum era firesc, ci şi asupra situaţiei actuale legată de un scrupul: cine-i mijlocea şederea într-un sanatoriu costisitor? „Vrei să ştii — îi scria Maiorescu — cu ce mijloace eşti susţinut deocamdată? Bine, domnule Eminescu, sîntem noi aşa străini unii de alţii? Nu ştii d-ta iubirea şi (dacă-mi dai voie să întrebuinţez cuvîntul exact, deşi este mai tare) admiraţia adeseori entuziastă ce o am şi eu şi tot cercul nostru literar pentru d-ta, pentru poeziile d-tale, pentru toată lucrarea d-tale literară şi politică? Dar a fost o adevărată explozione de iubire cu care noi, toţi prietenii d-tale (şi numai aceştia), am contribuit pentru puţinele trebuinţi materiale ce le reclama situaţia. Şi n-ai fi făcut şi d-ta tot aşa din mult-puţinul ce l-ai fi avut cînd ar fi fost vorba de orice amic, necum de un amic de valoarea d-tale?". Scrupulelor poetului ce-i întunecau bucuria însănătoşirii i-a răspuns, comentează Lovinescu, „delicateţea egală a lui Maiorescu, care, deşi crezut rigid, a găsit cuvintele potrivite pentru a-i linişti".

După ce-i doreşte o călătorie izbutită prin Italia, îi urează: „Şi, la întoarcere, mai încălzeşte-ne mintea şi inima cu o rază din geniul d-tale poetic, care este şi va rămîne cea mai înaltă încorporare a inteligenţei române". O preţuire atît de integrală şi de categorică, din partea unui om bănuit, ba chiar învinuit, de a fi avut rezerve oportuniste asupra valorii marelui poet, spulberă o calomnie şi ne pune în adevărata lumină comprehensiunea critică a lui Maiorescu, după cum pasagiul de la început ne luminase calitatea lui sufletească — îşi încheie comentariul marele critic Eugen Lovinescu. (27 aprilie)

„BRUTALA PRIETENIE" (III)

A. BUSUIOCEANU, FL. CONSTANTINIU

19 iulie 1943. „La ora 9 fără nouă minute — își amintește Dino Alfieri, ambasadorul Italiei la Berlin — a apărut pe cer silueta marelui avion care îl aducea pe Führer: avionul a făcut un larg ocol pe deasupra aeroportului, așa cum se obișnuiește, apoi încă unul... Cineva a murmurat: «Care poate fi motivul?» Mackensen [ambasadorul Germaniei la Roma — n.n.], care era alături de mine, a remarcat: «E 9 fără trei minute și sosirea este fixată pentru ora 9 precis»".

Dacă în privința orei Führerul se voia, ca orice german, sehr pünktlich (foarte punctual), în discuția cu aliatul său avea să se dovedească sehr preussisch (foarte prusac). Înainte de a-l întîlni pe Duce la Feltre, Hitler discutase îndelung — cum am arătat în episodul din numărul trecut — cu colaboratorii săi de la O.K.W. (Înaltul Comandament al Wehrmachtului). F. W. Deakin rezumă astfel obiectivul pe care-l urmăreau planurile propuse de militari lui Hitler: „să păstreze autoritatea nominală a Ducelui pentru a acoperi preluarea întregului control militar al teatrului de război italian de către Germania".

Chiar dacă Hitler nu era înclinat să recurgă încă la o formulă atît de radicală, el avea, față de interlocutorul său italian, avantajele de a cunoaște perfect „dosarul" problemei italiene, sub aspect strategic și politic, și de a-și fi stabilit — cum avea să se dovedească în cursul întîlnirii — o poziție pe cît de precisă, pe atît de fermă, în chestiunile discutate. Spre deosebire de ei, Mussolini a venit total nepregătit la aceste convorbiri, care ar fi trebuit, în principiu, să ducă la adoptarea unor decizii de maximă importanță. Prins între propriile-i gînduri și sfaturile și sugestiile contradictorii primite, care pendulau între fidelitatea față de Hitler și necesitatea ieșirii din război, Ducele se arăta indecis în privința opțiunilor politico-militare și nesigur de autoritatea sa. Ostilitatea față de aliatul german țișnea din cînd în cînd pe neașteptate, ca, de pildă, în discuția cu subsecretarul de stat de la corporații, Lombrassa, în cursul căreia, abordînd problema unor livrări de cărbuni din Germania neefectuate, explodase: „Nemții ăștia sînt niște mari brute".

Desigur, la Feltre, nu avea să folosească un asemenea limbaj. Așa cum remarca publicistul italian Paolo Monelli pe cît de exact, pe atît de amuzant: „Dacă, într-adevăr, Mussolini a plecat la Feltre cu fața feroce a funcționarului decis să-i spună «cîteva» șefului pentru a-l convinge să-l promoveze și să-i mărească leafa, ajuns în fața lui Hitler, a pățit la fel ca funcționarul paralizat de încruntarea șefului: nu a mai îndrăznit nici să deschidă gura".

După mărturia lui Mussolini, cît au mers împreună de la aeroportul din Treviso pînă la Feltre, discuția dintre el și Hitler s-a mărginit la banalități.

Ajunși la Feltre, cei doi dictatori și suita lor au străbătut labirintul de încăperi și culoare din splendida vilă pusă la dispoziție de senatorul Gaggia, „încrucișînd replici de gheață", după expresia lui Mussolini, care avea să mărturisească mai tîrziu că drumul pînă la camera destinată convorbirilor „mi-a rămas ca un coșmar în amintire".

Caricatură inspirată de politica aventurista a dictatorului fascist Benito Mussolini

Aliatul italian „în poziţie de drepţi"

Cele două delegaţii erau alcătuite din Mussolini, generalul Ambrosio — şeful Marelui Stat Major, G. Bastianini — subsecretar de stat la externe, ambasadorul Dino Alfieri şi, respectiv, Hitler, feldmareşalúl W. Keitel, generalul W. Warlimont, ambasadorul H. G. von Mackensen şi generalul E. von Rintelen, ataşat militar. Absenţa diplomaţilor (cu excepţia ambasadorului Mackensen) din delegaţia germană — prezenţa unui omolog al lui Bastianini sau chiar al Ducelui, care cumula, după eliminarea lui Ciano, şi postul de ministru de externe ar fi fost firească — avea rostul de a sublinia caracterul exclusiv militar al discuţiilor.

Întrevederea de la Feltre s-a deschis sub semnul anulării de către Hitler a operaţiei „Citadela"[1]. Ofensiva Wehrmachtului declanşată la 5 iulie în zona Kursk-Orel, care, potrivit directivei Führerului, trebuia să fie un „far luminos", era pe cale de a se transforma într-o cumplită înfrîngere. Perspectivele se înfăţişau sumbre pe toate fronturile şi Führerul era hotărît să ceară Ducelui să impună ţării sale toate eforturile reclamate de crîncena încleştare.

Nu trebuie să se mai repete ce s-a întîmplat în Sicilia!

Cuvîntarea lui Hitler a fost şi un rechizitoriu al felului în care Italia îşi apărase propriu-i teritoriu. În faţa celor două delegaţii, el a ţinut un adevărat moriolog lung de două (în alte surse, chiar de trei) ore, în timpul căruia Ducele nu a putut „plasa" nici un singur cuvînt.

După ce a relevat că Axa dispunea, în cantităţi suficiente, de materiile prime necesare continuării războiului. el a subliniat insistent că „războiul poate fi dus un timp nedefinit. Continuarea lui este doar o problemă de mobilizare a efectivelor necesare. Şi aceasta depinde de puterea voinţei. Nu trebuie să ne bizuim — a continuat Hitler, cu vădită tendinţă moralizatoare — pe ideea total greşită că înfrîngerile de astăzi pot fi îndreptate de generaţiile viitoare". În ceea ce îl privea, Führerul nu se sfia să se dea de exemplu pe sine însuşi: „Îmi sacrific întregul meu timp şi confort personal ca să rezolv îndatoririle ce-mi revin în timpul vieţii".

Ajuns în acest punct al expunerii, Hitler a trebuit să se întrerupă: unul dintre secretarii Ducelui intrase şi-i înmînase lui Mussolini o foaie de hîrtie. Vădit emoţionat, Mussolini a tradus oaspeţilor germani mesajul primit: „În acest moment, inamicul este angajat într-un bombardament violent asupra Romei". Pentru delegaţia italiană, şocul a fost puternic. În Capitală era răspîndită credinţa că „Cetatea eternă" va fi cruţată de ororile războiului. Speranţa se exprima într-o formulă des uzitată: „Roma are o armură de fier: papa!" Altfel spus, faptul că oraşul îl adăpostea la Vatican pe capul Bisericii catolice era considerat ca un serios motiv de a descuraja comandamentul anglo-american să atace capitala Italiei. Acum, această speranţă era spulberată. Războiul pustia oraşul sacru al Italiei.

Mussolini îşi amintea mai tîrziu: „Ştirea [bombardamentului — *n.n.*] ne-a aruncat în plină tragedie şi a făcut ca atmosfera să devină tot mai apăsătoare cu fiecare nou mesaj telefonic care raporta durata deosebit de lungă a raidului, numărul bombelor aruncate şi pagubele grele pricinuite (inclusiv clădirea Universităţii şi biserica San Lorenzo)".

Hitler a rămas nepăsător la aflarea veştilor, fiind iritat doar de întreruperi. Cînd oraşele germane erau devastate de ani de zile de bombardamentele aeriene, de ce l-ar fi impresionat că Romei îi venise, şi ei, rîndul? El şi-a continuat deci expunerea şi, după ce a prezentat situaţia de pe frontul de est, a ajuns la aceea din Italia. Cuvintele sale erau greu de îndurat pentru gazde: „Dacă — aşa cum s-a întîmplat în Italia — 300-400 din 500-600 de avioane au fost distruse la sol, aceasta înseamnă că, pur şi simplu, organizarea este proastă". Şi mai departe: „Problema compensaţiilor nu poate juca nici un rol. Dacă războiul este cîştigat, compensaţiile vor fi plătite, iar dacă este pierdut, faptul nu mai are importanţă, pentru că cei de la care vor fi revendicate nu se vor mai afla printre cei vii". Hitler ar fi putut adăuga „Cine are urechi de auzit să audă!". În locul adagiului biblic, el a revărsat un şuvoi de date care demonstrau incapacitatea militară a aliaţilor italieni: într-o zi fuseseră distruse la sol 27 aparate, în alta 52, ca urmare a gravelor greşeli săvîrşite de personalul militar. În Germania şi, în general, în vest, procentul de astfel de pierderi era de 1-2 la sută. „Dacă Luftwaffe ar fi pierdut pe frontul de est tot atîtea avioane cîte fuseseră pierdute pe aeroporturile prost organizate ale Italiei, aviaţia germană ar fi sucombat de mult în faţa ruşilor".

În problema Siciliei, Hitler a fost la fel de dur: soluţiile militare luate în consideraţie depindeau de „decizia fundamentală, dacă noi vrem într-adevăr să luptăm. Dacă da, atunci trebuie să trecem, cu fanatism, la fapte. Dacă nu dorim aceste bătălii, atunci fiecare om pe care îl trimitem în Sicilia îl trimitem în zadar". Conduita de urmat nu putea fi decît una singură: „Fiecare soldat si fiecare ofi-

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1970.

ţer care părăseşte o baterie navală atît timp cît mai există un singur proiectil de tras trebuie împuşcat". Apoi, în cursul prezentării amănunţite a situaţiei militare (se ştie că lui Hitler îi plăcea să intre în detalii de organizare, caracteristici tehnico-tactice ale diverselor arme etc. pentru a-şi impresiona interlocutorul), a lansat propoziţia care a lovit ca o măciucă: „Nu trebuie să se mai repete ceea ce s-a întîmplat acum în Sicilia".

În finalul discursului său, Hitler, abordînd problema apărării Sardiniei şi a Corsicei, s-a declarat preocupat de atitudinea populaţiei din insula franceză. Mussolini deschide atunci, pentru prima dată, gura, răspunzînd că locuitorii sînt liniştiţi. În restul timpului, a ascultat tot acest lung monolog, stînd în fotoliul său, adevărat scaun de tortură. Cei prezenţi au remarcat nerăbdarea Ducelui, vădită şi de „foiala" sa în scaun. N-a putut da nici o replică torentului de acuzaţii şi mustrări. Se va fi mîngîiat poate că era singurul care înţelegea revărsarea tumultuoasă a vorbărlei lui Hitler, căci, paradoxal, lunga cuvîntare rostită cu o voce metalică de Führer nu a fost tradusă. E problematic dacă însuşi Mussolini a înţeles totul: „Am spus întotdeauna că Mussolini nu înţelege bine germana", opina generalul Ambrosio. Dealtminteri, tot şeful statului major italian a găsit cea mai bună formulă pentru a caracteriza întîlnirea: nu a fost un „colloquio" (convorbire) ci un „dislloquio" (dezvorbire).

Un rechizitoriu mai greu de îndurat

Prînzul a oferit Ducelui posibilitatea de a angaja, în sfîrşit, un „colloquio". A luat masa singur cu Hitler, astfel că, în absenţa oricărei alte surse care să consemneze convorbirea dintre cele două căpetenii fasciste, relatarea Ducelui e singura mărturie. Iat-o: „După ce Führerul şi-a încheiat cuvîntarea. a avut loc un prim schimb confidenţial de păreri. El mi-a comunicat două lucruri importante: primul, războiul submarin este pe punctul de a fi reluat cu alte mijloace şi, al doilea, că de la sfîrşitul lui august, Luftwaffe va porni la represalii împotriva Londrei, care va fi rasă de pe faţa pămîntului într-o săptămînă. Am răspuns că în aşteptarea represaliilor Luftwaffei, apărarea aeriană a Italiei ar trebui întărită".

La rîndul lor, prînzind împreună, Bastianini şi Ambrosio şi-au revărsat în voie mînia reprimată în timpul discursului lui Hitler. S-au simţit umiliţi şi deznădăjduiţi: „Asta-i toată întîlnirea?, a izbucnit Ambrosio. Am venit aici numai pentru a sta în poziţie de drepţi? După tot ce i-am repetat, tu şi cu mine, a rămas mut ca un amărît de elev, care nu ştia lecţia. Ştii ce facem? După prînz îl înhăţăm şi îl ducem undeva unde să-i putem vorbi clar fără să ne audă cineva. Întrevederea s-a încheiat, dar poate să profite de cele două ore de drum, de aici pînă la Treviso, ca să-i mai spună cîte ceva lui Hitler".

Bastianini se declară de acord. Dino Alfieri îl invită pe Duce şi cu toţii se închid într-un salonaş. Ducele e silit să asculte un nou rechizitoriu, mai scurt, dar mai greu de îndurat, pentru că vine de la ai săi: „Dumneavoastră aţi dus ţara la ruină, dumneavoastră trebuie să o scoateţi la capăt. Trebuie să vorbiţi clar, să expuneţi situaţia germanilor, care vor să se folosească de Italia ca de un bastion şi nu le pasă dacă o împing spre catastrofă". Mussolini rămîne uluit de îndrăzneala generalului. „Credeţi că-mi păzesc pielea?" „E vorba de cu totul altceva decît de pielea dv., e vorba de Italia". Îl imploră încă o dată să le vorbească deschis nemţilor, să nu-i menajeze. „Trebuie să ne desprindem de ei şi să ne gîndim la problemele noastre. Pînă în 15 zile trebuie să ieşim din război" — îi spune Ambrosio, hotărît mai curajos în faţa Ducelui, decît în prezenţa nemţilor sau pe cîmpul de luptă.

Mussolini dezvăluie atunci ceea ce-l opreşte de la o asemenea politică: „Sîntem oare gata să ştergem dintr-un condei 20 de ani de fascism?" Ştia că, peste toate divergenţele şi rivalităţile, nu este numai unit, el personal, cu Hitler, prin această „brutală prietenie", dar şi că cele două regimuri sînt perfect solidare în destinul lor istoric. „O să mă gîndesc", se mulţumeşte să le spună celor trei „rebeli". Din nou, pentru convorbirile din timpul drumului de înapoiere la aeroportul din Treviso, nu există decît mărturia lui Mussolini: „Numai în tren am putut să-l fac să înţeleagă limpede un lucru: că Italia rezistă acum forţei a două imperii — Marea Britanie şi Statele Unite — şi că există primejdia foarte reală şi care sporeşte mereu, ca ea să fie strivită sub ele. Bombardarea oraşelor italiene loveşte nu numai moralul populaţiei şi puterea ei de rezistenţă, dar şi grosul producţiei noastre de război. I-am spus, de asemenea, că şi campania noastră din Africa s-ar fi terminat cu totul altfel, dacă am fi fost cel puţin egali, dacă nu superiori, în aviaţie inamicului. L-am avertizat şi că tensiunea politică din ţara mea a atins acum un grad extrem şi periculos. El [Hitler — *n.n.*] mi-a răspuns că de fapt criza italiană este o criză de conducere, deci una umană. Avea să trimită întăriri pentru aviaţie şi noi divizii pentru apărarea peninsulei. Mi-a declarat că apărarea Italiei interesează Germania în cel mai înalt grad. Cuvintele folosite de el au fost tot timpul prietenoase şi ne-am despărţit în cei mai buni termeni".

Într-adevăr, la aeroport, Mussolini pare a-şi fi recăpătat încrederea în sine şi în aliatul său. „Cauza noastră este comună, Führer", îi spune la despărţire lui Hitler şi rămîne încremenit în salutul fascist, pînă ce avionul dispare.

Bastianini, Ambrosio şi Alfieri se reped literalmente la

Duce, pentru a afla ce s-a discutat în tren. Dezamăgirea le este la fel de mare ca nerăbdarea: „Nu a fost necesar să-i ţin un discurs lui Hitler", le spune Mussolini. „Nu i-aţi spus nimic?", întreabă Ambrosio. Ducele e laconic: „O să mai vorbim despre asta". În faţa lui Bastianini, Ambrosio explodează: „Nu mi-a luat vorbele în serios. E nebun. Îţi spun că e nebun".

„Germanii ne vor da o lovitură sub centură"

Mussolini e preocupat acum de cu totul altceva: ce o să-şi închipuie despre el locuitorii Romei. Unde a fost în timpul bombardamentului? (întîlnirea de la Feltre fusese ţinută secretă). Întrebare care îl tulbură cu atît mai mult, cu cît, îndată după încetarea atacului aerian, cartierele bombardate au fost vizitate de regele Victor Emmanuel, primit cu răceală de populaţie, şi de papa Pius XII, care, cu sutana albă pătată de sîngele unui rănit, a fost primit cu entuziasm.

Ducele vrea să demonstreze că în ziua bombardamentului a fost „în slujba Italiei", deşi ştie că întîlnirea cu Hitler nu-i va spori popularitatea. Ordonă redactarea unui comunicat, care să satisfacă ambele exigenţe: „Ieri, într-o localitate din nordul Italiei, Ducele l-a întîlnit pe Führer. Au fost examinate probleme cu caracter militar".

Hitler părăseşte Italia convins că i-a insuflat Ducelui energia necesară continuării războiului. La Rastenburg avea însă să găsească un lung raport al lui Himmler, cu un conţinut îngrijorător: „în Italia se pregăteşte o lovitură de stat cu scopul de a-l înlătura pe Duce şi a-l instala pe mareşalul Badoglio care va forma şi un cabinet de război... Badoglio este cunoscut în Italia ca un francmason de rang înalt. Se spune că intenţionează să înceapă convorbiri de pace cu aliaţii, de îndată ce trupele anglo-americane vor fi încheiat ocuparea Siciliei".

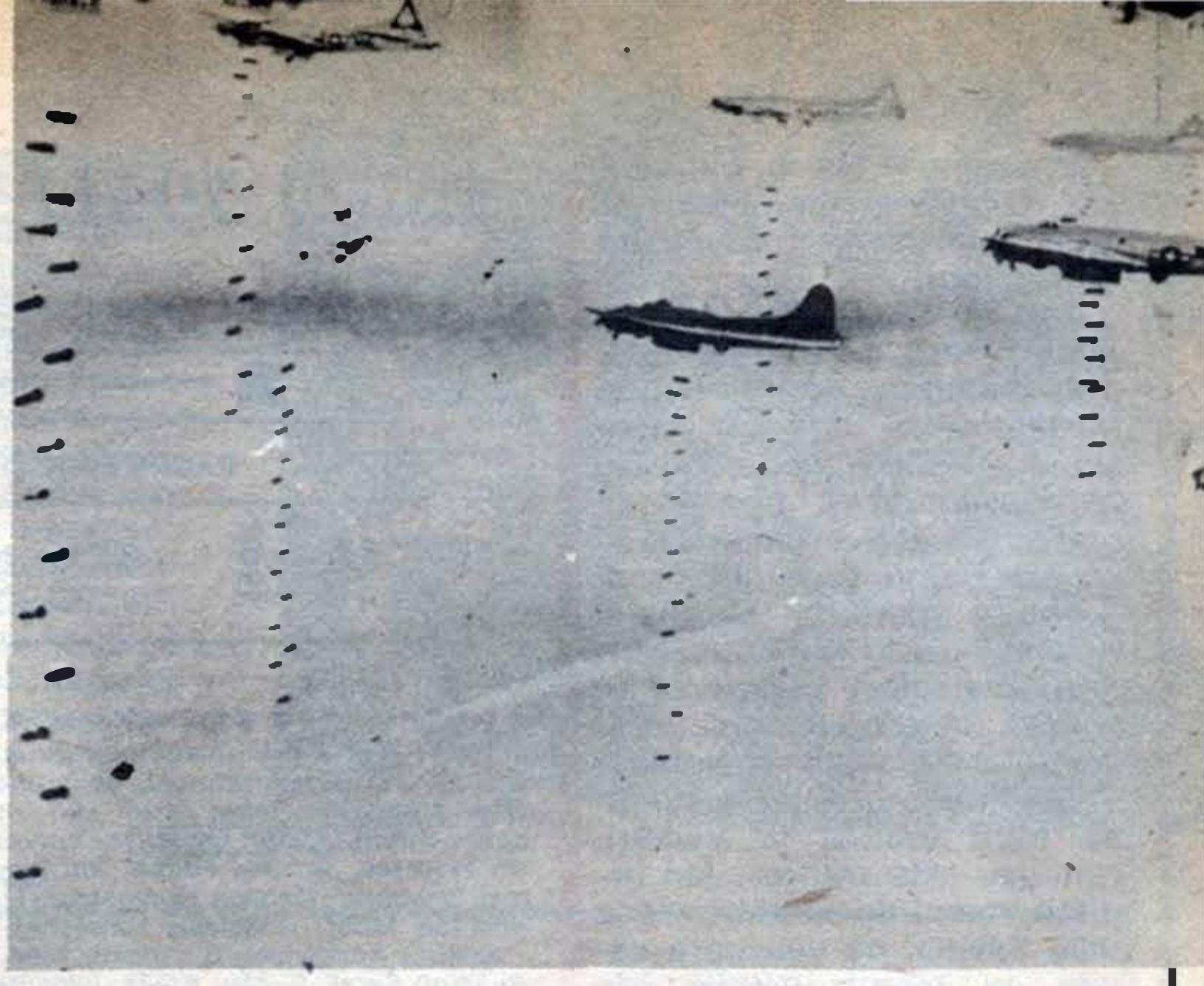

Bombardiere americane deasupra Germaniei

În seara zilei de 20 iulie, Mussolini îl cheamă pe Ambrosio.

Mussolini: „Am meditat asupra discursului, cel puţin violent, pe care mi l-aţi ţinut ieri. Acum luaţi o foaie de hîrtie şi scrieţi-i Führerului, punînd pe hîrtie ceea ce mi-aţi spus mie!"

Ambrosio: „Cum? Vreti să pun într-o scrisoare problema pentru care ar trebui volume întregi, cînd ieri puteaţi vorbi şi folosi toate mijloacele de convingere? Vă bateţi joc de mine; vă rog să-mi primiţi demisia".

La 19 iulie 1943, 442 tone bombe au fost aruncate asupra Romei, lovind grav cartierul San Lorenzo

Mussolini: „Nu e momentul! Gîndiţi-vă ce efect ar avea demisia dumneavoastră asupra ţării".

A doua zi, Ducele este la rege, pentru a-l informa despre întîlnirea de la Feltre. Mussolini a încăput într-o adevărată serie de rechizitorii. Suveranul îi ţine şi el unul: „Situaţia e încordată şi nu mai poate dura mult timp. Sicilia e pierdută. Germanii ne vor da o lovitură sub centură. Disciplina trupelor e la pămînt. În timpul bombardamentului de alaltăieri, soldaţii de la [aeroportul] Ciampino au fugit tocmai la Velletri. Numeau asta «rărire». Am urmărit atacul de alaltăieri de la Villa Savoia, pe deasupra căreia au trecut valurile [de avioane — *n.n.*]. Zburau într-o formaţiune perfectă. Povestea cu «cetatea sfîntă» s-a terminat. E nevoie ca nemţii să ştie dilema".

Potrivit relatării lui Badoglio, Mussolini i-ar fi spus suveranului că nu mai credea posibilă o continuare a colaborării cu Germania şi îşi propune să se „desprindă" de Reich la 15 septembrie.

Sganciamento (desprinderea) de Germania devine, pentru marea majoritate a poporului italian, o problemă de viaţă sau de moarte. Ducele vorbeşte despre ea, dar nu face nimic pentru a o realiza. Pentru ca Italia să fie salvată, e necesar deci ca el însuşi să fie înlăturat. Sub presiunea situaţiei, ideea pătrunde chiar în partidul fascist.

Atunci, la ce a folosit întîlnirea de la Feltre? Feldmareşalul W. von Richthofen, prezent şi el la Feltre, dar fără să participe la convorbiri, trage cea mai corectă concluzie: „Întregul spectacol nu a însemnat nici cît negru sub unghie".

Convorbirile dintre cei doi dictatori oferiseră încă o mostră sugestivă despre ceea ce Hitler înţelegea prin „brutala prietenie", studiată atît de captivant în cartea istoricului britanic F. W. Deakin.

(Va urma)

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **DOCUMENTE PRIVIND MAREA RĂSCOALA A ŢĂRANILOR DIN 1907. VOL. III** *(sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., a Institutului de istorie „N. Iorga" şi a Direcţiei generale a Arhivelor statului; volumul apare sub îngrijirea unui colectiv format din:* **Ion Popescu-Puţuri, Andrei Oţetea,** *— coordonatori,* **Marin Badea, Augustin Deac, Marin Florescu, Coralia Fotino, Ion Ilincioiu, Mircea Ios , Georgeta Tudoran;** *au mai colaborat:* **Damian Hurezeanu, Traian Lungu, Vasile Niculae;** *referenţi ştiinţifici:* **Ion Iacoş, Anastasie Iordache).**

Editura Academiei, Bucureşti, 1984, 590 pp., 46 lei: *mărturii din fostele judeţe Rîmnicu Sărat, Buzău, Brăila, Ialomiţa, Prahova, Ilfov, Talaorman, Vlaşca, Dîmboviţa, Constanţa, Tulcea.*

● **DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. VOL 12** *(coordonator de ediţie general-locotenant dr.* **Ilie Ceauşescu).**

Editura militară, Bucureşti, 1984, 258 pp., 17,50 lei: *studii privind istoria românească, scrise de autori din Italia, S.U.A., Turcia, Gracia, Bulgaria, Iugoslavia, Austria, Marea Britanie, R.F. Germania, Franţa, Olanda, evidenţiind interesul major existent azi în lume pentru România şi gloriosul trecut al poporului nostru.*

● **RELAŢII ROMÂNO-BULGARE DE-A LUNGUL VEACURILOR. VOL. II.**

Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1984, 172 pp., 15,50 lei: *pagini de istorie din sec. XIX de* **Veselin Traikov, Vladimir Diculescu, Nikolai Jecev, Paul Cernovodeanu, Gyémánt Ladislau, Petăr Dinekov, Cornelia Papacostea-Danielopolu, Ştefana Tarinska, Nadejda Dragova, Louis Roman, Constantin Şerban, Robert Păiuşan.**

● **IDEOLOGIE ŞI CONTEMPORANEITATE** *(sub egida Acadamiei „Ştefan Gheorghiu"; coordonator* **Ion Florea).**

Editura politică, Bucureşti, 1984, 286 pp., 16 lei: *culegere de studii structurată pe trei capitole: Ideologia şi practica revoluţionară; Corelaţia dintre ideologie, filosofia, ştiinţă şi creaţie artistică; Problematica ideologică în dezbaterea contamporană de idei.*

● **Aurel Berinde, Simion Lugojan — CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA LIMBII DACILOR** *(prefaţă de* **Ariton Vraciu).**

Editura Facla, Timişoara, 1984, 256 pp., 19 lei: *noi damonstraţii ale legăturii dintre limba strămoşilor noştri din antichitate şi limba română.*

● **Dan Berindei — PE URMELE LUI NICOLAE BĂLCESCU.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1984, 312 pp., 20,50 lei: *evocarea vieţii şi faptelor revoluţionarului şi cărturarului patriot, unul din ctitorii istoriografiei moderne româneşti.*

● **Gheorghe David — PETRU ŞCHIOPUL.**

Editura militară, Bucureşti, 1984, 256 pp., 10,50 lei: *evocarea domnitorului Moldovei (1574-1577, 1578-1579, 1582-1591), precursor al primei uniri a ţărilor feudaia româneşti în hotarele străvechii Dacii.*

● **Alexandru Ligor —ŢĂRANII.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1985, 262 pp., 70 lei: *album selectiv din creaţiile artiştilor din patria noastră care au abordat tematica ţărănaască.*

● **PAGINI DINTR-O ARHIVĂ INEDITĂ** *(ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de* **Antonie Plămădeală).**

Editura Minerva, Bucureşti, 1984, 496 pp., 28 lei: *amplă selecţie din corespondenţa primită şi din scrierile cărturarului Elie Miron Cristea (1868-1939), într-o riguroasă prezentare ştiinţifică.*

● **Valentin Ciucă — PE URMELE LUI NICOLAE TONITZA.**

Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1984, 204 pp., 15,50 lei: *incursiuni în viaţa şi opera cunoscutului pictor (1886-1940).*

● **LA CHEMAREA PATRIEI.**

Editura militară, Bucureşti, 1948, 248 p., 9 lei: *însemnări memorialistice ale unor veterani din războiul antihitlerist.*

În teritoriile anexate la Spania, conchistadorii au instaurat — cum se ştie — un sistem economic şi social bazat pe jaf organizat şi sclavagism. O compilaţie juridică din secolul XIII, Las Siete Partidas (Cele şapte codice), inspirată din vechiul cod al lui Justinian, legifera sclavia ca parte integrantă a economiei spaniole. Conform acesteia, oamenii făceau parte din trei categorii: liberi, sclavi şi eliberaţi din sclavie. La rîndul lor, sclavii puteau aparţine unuia din următoarele grupuri: prizonieri de război, duşmani ai credinţei catolice; copii de sclavi; sclavi eliberaţi care renunţaseră de bunăvoie la libertatea ce le fusese acordată. După această minuţioasă împărţire, codul aborda pro-

Bartolomé de las Casas

O VOCE

ÎN APĂRAREA INDIENILOR

ERIC EUSTACE WILLIAMS,
Trinidad şi Tobago

blema libertăţii, specificînd: „E literă de lege ca toţi cei ce împart dreptatea să sprijine libertatea, pentru că libertatea este naturală, îndrăgită nu numai de oameni ci şi de toate celelalte animale".

Curînd după venirea lor în Lumea Nouă, spaniolii au constatat că problema libertăţii omului se împăca greu cu cea a procurării aurului, deoarece, aurul „de-a gata" era tot mai greu de găsit. Putea fi însă obţinut prin exploatarea minelor. Problema mîinii de lucru se punea deci tot atît de stringent pentru căutătorul de aur, ca şi pentru proprietarul de plantaţii. Însuşi Columb[1], cel ce adu-

În imagini: moartea şefului indian Hatuey. Ilustraţie din lucrarea publicată de las Casas, în 1542, şi indieni muncind pe o plantaţie de trestie de zahăr.

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1972, 11/1982.

sese în Spania atîtea comori din „Indiile Occidentale", se convinsese, pe măsură ce anii treceau, că bogăţiile din teritoriile nou descoperite depindeau, în cea mai mare măsură, de înrobirea băştinaşilor. Îi descria ca pe nişte „sălbatici, buni pentru orice fel de munci, zdraveni, care, odată dezbăraţi de apucăturile lor crude, vor putea furniza cei mai buni sclavi din lume". Într-o societate care îşi făcuse un crez din stoarcerea unor profituri cît mai mari din colonii, societate bîntuită de pofta înavuţirii rapide, chiar cu preţul genocidului, ce mai putea fi spus în apărarea libertăţii şi a drepturilor omului? Şi totuşi, au existat voci care, mai timid sau mai răspicat, au încercat să tempereze „sălbăticia" civilizatorilor, anunţînd concepţiile aboliţioniste de mai tîrziu. O astfel de voce i-a aparţinut lui Bartolomé de las Casas (1474-1566), personaj complex şi contradictoriu, autorul unor lucrări considerate încă de referinţă pentru istoria popoarelor din America Centrală şi rămas în istorie cu porecla de „Apostolul indienilor". Ideile şi acţiunile atît de controversate ale lui las Casas ne sînt prezentate de Eric Williams[1], în capitolul Capital alb şi mînă de lucru de culoare, **din cartea sa intitulată** L'histoire des Caraïbes, **apărută în 1975, la Paris, în Editura „Présence Africaine".**

Textul este reprodus într-o formă prescurtată. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei Magazin istoric.

Papa recomandase suveranilor spanioli să vegheze ca indienii să fie trataţi cu blîndeţe şi să fie convertiţi la catolicism. Ca urmare, a fost promulgat un decret conform căruia indienii care acceptau suveranitatea spaniolă fără să se opună erau consideraţi supuşi ai Coroanei, neputînd fi înrobiţi. În schimb, decretul acorda mînă liberă faţă de cei ce se împotriveau. Baza legală a sclaviei a constituit-o celebra proclamaţie[2] de tristă memorie, adusă la cunoştinţa indigenilor — care nu pricepeau nici o iotă din ceea ce li se citea — de către un notar. Prin acest document, erau înştiinţaţi că cei binevoitori vor fi consideraţi liberi şi că vor putea munci în schimbul unui salariu.

În 1495, spaniolii erau în război făţiş cu indienii. Goi, neposedînd drept arme decît arcuri şi săgeţi, ei n-aveau cum face faţă artileriei spaniole, arbaletelor, pumnalelor şi cîinilor dresaţi anume să îi vîneze. Prin teroare, cei ce locuiau în apropierea minelor au fost constrînşi să plătească, o dată la trei luni, un tribut egal cu o jumătate sau două treimi dintr-o uncie de aur[3], iar ceilalţi 25 livre[4] de bumbac. Disperaţi s-au refugiat în munţi, părăsindu-şi gospodăriile şi preferînd să moară de foame. Unul din şefii lor s-a oferit să lucreze, împreună cu oamenii săi, o bucată imensă de pămînt, cu condiţia ca Cristofor Columb să nu le mai ceară aur. Acesta a refuzat în principiu, dar a fost de acord să înjumătăţească tributul, ceea ce nu era de lepădat.

Columb şi, mai tîrziu, las Casas au exagerat mult cifra populaţiei indiene; indiferent însă de inconsecvenţele statistice, războaiele şi silniciile tributului au redus realmente şi substanţial numărul băştinaşilor din Hispaniola (vechiul nume al insulei Haiti)[5]. Conform unor evaluări mai precise, în 1492, numărul lor oscila între 200 000 şi 300 000; în 1570, nu mai rămăseseră decît două cătune din aşezările acestui popor, recomandat cu atîta căldură de Columb suveranilor lui, cu mai puţin de 80 ani înainte.

Maiestatea Sa se răzgîndeşte

Indienii mureau, dar mureau cu demnitate şi curaj; ei au fost primii revoltaţi împotriva imperialismului colonial. Este cunoscută povestea unui şef indian din Hispaniola, Hatuey, care a fugit de invadatori în Cuba. A fost capturat şi condamnat să fie ars de viu pentru a servi de exemplu şi altora. Lîngă rug, un preot franciscan l-a rugat să se spovedească, să-i fie milă de propriul lui suflet şi să nu şi-l lase blestemat pentru vecie cînd îi stă în putinţă să capete, de-a pururi, fericirea în paradis. Hatuey a întrebat dacă existau spanioli în rai. Preotul l-a asigurat că numai cei buni ajungeau acolo. Se spune că Hatuey ar fi răspuns: „Nici cei buni nu fac două parale, aşa că e mai bine să nu dau ochii cu ei".

Decimarea indienilor a stimulat eforturile umanitare ale unui cleric spaniol, Bartolomé de las Casas, care a încercat să oprească masacrul şi să-i apere pe supravieţuitori. Descendent al unei vechi familii franceze, stabilită, pe la mijlocul sec. XIII, la Sevilla (în sud-vestul Spaniei), las Casas s-a născut în 1474. În vremea studenţiei, a fost slujit de un mic sclav indian. Licenţiat în drept al Universităţii din Salamanca, s-a decis să adopte cariera, la modă pe atunci, de cleric. În 1502, a plecat în Hispaniola şi, zece ani mai tîrziu, chemat de guvernatorul Cubei, s-a dus în această insulă. Asemenea compatrioţilor săi, a primit o bucată de pămînt, împreună cu familiile care o locuiau. S-a convins însă repede că indienilor li se face o nedreptate. S-a hotărît să renunţe la pămînturile şi lucrătorii care îi aparţineau, l-a informat pe guvernator de convingerile lui şi s-a pronunţat cu înflăcărare împotriva siste-

---

[1] Prim-ministru al statului Trinidad şi Tobago (1962-1981), cunoscut cititorilor noştri prin articolele publicate în nr. 12/1980 şi 1/1981 ale revistei.

[2] *Magazin istoric*, nr. 6/1983.

[3-4] O uncie = 31,103479 g; o livră (sau fum) = 0,453592 kg.

[5] *Magazin istoric*, nr. 6/1981.

mului *encomiendei*[1], ceea ce i-a adus porecla de „Apostolul indienilor". În 1516, guvernul spaniol l-a numit „Protectorul indienilor din Antile şi de pe întregul continent". Las Casas şi-a luat treaba în serios pornind un război făţiş împotriva *encomiendei*.

Resentimentele stîrnite de acţiunea lui au fost atît de violente încît, în 1519, împăratul Carol Quintul l-a chemat pentru o explicaţie în Spania. Discursul pronunţat de las Casas cu această ocazie se înscrie printre cele mai frumoase episoade din istoria Caraibilor. I-a spus împăratului că opinia lui nu era fondată pe ceea ce citise în cărţi, ci pe ceea ce văzuse cu proprii lui ochi, el, „unul dintre primii imigranţi în Antile": „cruzimi mult mai atroce şi mai monstruoase decît cele ale barbarilor neştiutori şi sălbatici". După el, singura cauză era „avariţia şi foamea de aur a compatrioţilor noştri". L-a sfătuit pe împărat că „în afară de mîntuirea sufletului Vostru nimic nu trebuie să aibă o mai mare importanţă pentru Voi decît să găsiţi un leac la toate aceste rele... Nici unul din regatele Voastre europene şi nici chiar toate regatele europene la un loc nu egalează ca imensitate şi grandoare posesiunile Voastre din Atlantic". Renunţînd la orice bunuri şi la orice recompensă personală, şi-a încheiat discursul astfel: „Nu depinde decît de Maiestatea Voastră, Sire, să puneţi capăt, chiar de la începutul domniei Voastre, acestui sistem tiranic, odios atît lui Dumnezeu cît şi oamenilor şi care duce la pieire o mare parte a omenirii".

În calitatea lui de episcop catolic, las Casas a vorbit cu autoritate. Dar, odată cu sporirea descoperirilor, societatea medievală îşi impunea tot mai răspicat interesele antiumanitare. În 1537, o bulă a papei preciza şi proclama că „indienilor sau oricărui alt popor descoperit de catolici nu trebuie să li se răpească libertatea şi bunurile sau să fie înrobiţi: dacă erau în sclavie, aceasta urma să fie considerată nulă şi neavenită". Noile legi, vizînd tratarea. omenoasă şi proteguirea indienilor, promulgate de Carol Quintul la 20 noiembrie 1542, se datorau în bună parte influenţei lui las Casas şi reprezentau încununarea a 40 ani de luptă crîncenă dusă de el pentru o politică dreaptă faţă de indieni. Legile recomandau să se acorde o deosebită atenţie bunăstării şi protejării indienilor, care nu trebuiau reduşi la starea de sclavie sub nici un pretext. Pe viitor era interzis să fie obligaţi să care poveri care le-ar fi putut ruina sănătatea şi viaţa şi, în nici un caz, nu trebuiau puşi cu sila să muncească. Nici un indian liber nu putea fi folosit la pescuitul de perle împotriva voinţei lui, iar sclavii deja utilizaţi în acest scop trebuiau menajaţi. Dacă accidentele mortale erau inevitabile, acest soi de pescuit urma să înceteze, „deoarece, aşa cum şi raţiunea dictează, preţuim mai mult o viaţă de om decît cîştigul pe care-l aduce o perlă". Cei care încheiaseră o *encomiendă* şi se făcuseră vinovaţi de maltratarea indienilor nu mai aveau dreptul să-i folosească. La rîndul lor, indienii erau datori doar să plătească un tribut acceptabil, iar în Antile, erau scutiţi de vreo plată sau vreo muncă, „altele decît acelea ale unui spaniol rezident în insulă".

Noile legi au dezlănţuit o asemenea furtună de indignare în colonii, încît împăratul a fost nevoit să le abroge chiar în anul următor. Colonişti ca Pizarro[2], de exemplu, veniseră „să caute aur" şi nicidecum să-i civilizeze pe indieni.

Învins, las Casas s-a dedicat istoriei. El a scris un pamflet pasionant, *Foarte scurtă relatare despre distrugerea Indiilor*, în care a afirmat că cruzimea spaniolilor dusese la moarte 15 milioane de indieni. Publicat în 1542, într-o epocă în care Spania catolică era detestată de întreaga lume ca fiind cea mai ferventă susţinătoare a puterii papale, pamfletul a fost tradus în principalele limbi europene. Numai în secolele XVI şi XVII au fost scoase trei ediţii în limba italiană, trei în latină, patru în engleză, şase în franceză, opt în germană şi optsprezece în olandeză. Dar pana, deşi puternică, n-a putut nici să atenueze, nici să repare nenorocirile provocate de spadă.

Există la unii istorici tendinţa de a-l acuza pe las Casas că a exagerat şi de a-l condamna că a biciuit Spania pentru o crimă pe care nu numai ea a comis-o. Se poate ca las Casas să fi exagerat partea rea a lucrurilor, dar ceea ce îi face cinste este faptul de a fi lăsat altora vina să o exagereze pe cea bună.

Foarte scurta relatare rămîne un document remarcabil, o mărturie a faptului că doctrina administraţiei spaniole a fost mai curînd încălcată decît respectată în Caraibi.

Cutia Pandorei

Bartolomé de las Casas a intrat într-o polemică amara şi violentă cu un celebru jurist, Juan Gines de Sepulveda, în chestiunea originii indienilor. Indienii, afirma acesta din urmă, „erau mici de stat", tot atît de diferiţi de spanioli „ca şi maimuţele de oameni".

[1] *Repartimientos* sau *encomiendas* insemna distribuirea pămînturilor de către guvernatorul unei colonii membrilor acesteia, impreună cu băştinaşi constrînşi să muncească. Coroana spaniolă acceptase sistemul *encomiendei* cu condiţia ca indienii să fie trataţi ca oameni liberi, nu ca sclavi, şi să fie aduşi la credinţa catolică. Cei ce trebuiau să vegheze la respectarea acestor prevederi — fiind ei înşişi proprietari de *encomiende* — le-au considerat bune numai pentru a fi încălcate.

[2] *Magazin istoric*, nr. 6/1973, 8/1981.

„Toate popoarele lumii sînt compuse din oameni", a replicat cu patimă las Casas, adăugînd inspirat: „Nu există naţiuni astăzi, şi nu vor exista nici în viitor, care, oricît de barbare, sălbatice sau depravate le-ar fi obiceiurile, să nu poată fi convinse şi îndreptate pe calea virtuţilor politice şi a umanismului omului social, politic sau raţional".

Las Casas a refuzat să sacrifice bunăstarea indienilor aviditătii spaniolilor. A acceptat totuşi s-o sacrifice pe aceea a africanilor pentru protejarea indienilor. Ceea ce a dat cu o mînă a luat cu alta.

Ca să-i apere pe indieni de muncă grea, las Casas a acceptat soluţia propusă, în 1511, regelui Ferdinand V Catolicul (1452-1516) de călugării dominicani: „Pentru că munca unui singur negru valorează cît cea a patru indieni, ar trebui încurajată aducerea negrilor din Guineea în Hispaniola". Raţionalizarea sclavagismului şi comerţul cu negri începuseră. Dar, spre surprinderea tuturor, negrii mureau tot atît de repede ca şi indienii. „Nu înţeleg cum de au murit atîţia negri — scria regele unui ofiţer din Hispaniola — aveţi grijă de ei!"

Mortalitatea negrilor, spre deosebire de cea a indienilor, n-a avut decît un singur rezultat: au fost procuraţi în număr şi mai mare. Traficul de sclavi s-a intensificat continuu. Şi astfel, las Casas şi plantatorii au ajuns la un acord. De la război făţiş în privinţa muncii indienilor, s-au înţeles de minune în problema sclaviei negrilor. Cu alte cuvinte, indienilor li s-a făcut dreptate cu preţul nedreptăţii făcute africanilor. Zelosul apărător al indienilor a devenit protectorul binevoitor al sclavagismului şi al comerţului cu negri. În 1531, 15 ani după numirea sa ca „Protector al indienilor", las Casas a solicitat guvernului spaniol trimiterea a 500-600 negri în Antile, subliniind că principala cauză a rămînerii în urmă, din punct de vedere economic, a Hispaniolei era limitarea importării negrilor.

Las Casas a văzut clar în problema indienilor, dar nu a sesizat decît mult mai tîrziu justeţea cauzei africanilor şi nu a ajuns niciodată protectorul lor. Căinţa lui a constat într-o timidă mărturisire a greşelii comise. „Altădată — scria el — credeam că în aceste insule un negru nu ar fi putut să moară decît dacă ar fi fost eventual spînzurat. Eram sigur că, asemenea portocalilor, ei şi-au regăsit condiţiile de viaţă şi se simt mai bine în Antile decît în Guineea. Dar, după ce au început să lucreze, din cauza muncii fără zăbavă la care erau supuşi şi a băuturilor obţinute din sirop de trestie de zahăr pe care le consumau, molimele şi moartea le dădeau tîrcoale şi mulţi decedau". El a recunoscut că spaniolii, cumpărători de sclavi, erau adevăraţii răspunzători de abuzurile comise în comertul cu Africa, că motivele valabile împotriva înrobirii indienilor erau valabile şi împotriva înrobirii africanilor.

Aceste proteste păreau palide în comparaţie cu torentul de denunţuri pentru stăvilirea oprimării indienilor. Şi totuşi, era o primă şi timidă expresie a concepţiilor abolitioniste. Unii dintre colegii lui las Casas au dezvoltat tema. În 1587, Tomas Mercado a publicat o carte în care protesta cu furie împotriva comerţului cu sclavi, bazat pe înşelăciune, furt şi violenţă. Cîţiva ani mai tîrziu, Bartolomé d'Albernoz a atacat însăşi instituţia sclaviei. Criticînd argumentul clasic invocat de spanioli şi, în urma lor, de englezi, francezi şi plantatorii din America de Nord, care avansa ideea că sclavii se simţeau mai bine în Antile, unde aveau „fericirea" de a fi botezaţi şi convertiţi la catolicism, d'Albernoz a afirmat că legea lui Christos nu poate să încuviinţeze libertatea sufletului cu preţul sclaviei trupului. Un asemenea atac la adresa religiei nu putea fi tolerat. Sfîntul Scaun a trecut cartea la index, a interzis orice reimprimare a ei şi astfel ideile abolitioniste ale lui d'Albernoz au dispărut.

În 1610, iezuitul american Alonso de Sandoval a continuat atacul. Subliniind fraudele şi nedreptăţile generate de comerţul cu sclavi, el şi-a înmulţit declaraţiile menite să demaşte conştiinţa mizeră a neguţătorilor de oameni. Multe minţi luminate din Lumea Nouă l-au susţinut cu căldură. Încurajat, Sandoval a descris sclavia ca pe o calamitate şi, mergînd în întîmpinarea principiilor ce aveau să domine secolele viitoare, a scris: „Dintre toate bunurile omului nici unul nu este mai frumos şi mai preţios decît libertatea. Tot aurul şi toate bogăţiile pămîntului nu sînt de ajuns pentru ca libertatea umană să poată fi cumpărată. Sclavia înseamnă nu numai exilul, ci şi aservirea, foamea, durerea, goliciunea, insulta, temniţa şi persecuţia perpetuă. Într-un cuvînt, e cutia Pandorei plină cu toate relele".

Era vocea Casandrei. Trei secole după atacul lui d'Albernoz, sclavia a fost abolită în Cuba şi, de asemenea, în toate insulele din Marea Caraibilor. În sec. XVI, negrul a fost adus în Caraibi pentru a rămîne, pentru a perpetua (cînd a existat posibilitatea) obiceiurile tribale africane şi pentru a da naştere unei civilizaţii în care, cum se spunea, „Europa domneşte dar nu guvernează, căci Africa este cea care conduce". Ceea ce constata, în sec. XVII, şi istoricul spaniol Antonio de Herrera: „În Antile sînt atîţia negri, încît aceste insule par efigia sau imaginea Africii înseşi".

Introducere şi traducere
Ana Maria ŞERBĂNESCU

CINE A FOST LOUIS BRAILLE?

SUZANNE BLATIN

Metoda „Braille"... O cucerire a minţii omeneşti ce înmănunchează iscusită inteligenţă, gîndire tehnică novatoare şi nemărginită compasiune faţă de semenii noştri handicapaţi. Cine a fost Louis Braille, omul care a reuşit să ofere un dar atît de preţios oamenilor?

Din revista spaniolă Historia y vida **reproducem, într-o formă prescurtată, articolul dedicat de Suzanne Blatin lui Louis Braille. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.**

În anul 1952, după ce odihniseră, timp de un secol, în cimitirul din Coupvray (departamentul Seine-et-Marne), rămăşiţele pămînteşti ale lui Louis Braille au fost strămutate în Pantheonul din Paris. Conform dorinţei concetăţenilor săi, mîinile i-au rămas în pămîntul pe care se născuse.

Rămăşiţele lui Braille erau însoţite de un straniu şi lung cortegiu, format din oameni cu paşi nesiguri şi ochii stinşi. Toţi acei orbi ştiau prea bine cît de mult îi datorau lui Braille pentru sistemul de scriere, pe baza punctelor în relief, pe care îl inventase.

O lume de sunete

Louis s-a născut în 1809, fiind cel de-al patrulea fiu al unui şelar din Coupvray; cu toate că avea o constituţie fragilă, copilul s-a dezvoltat normal şi curînd a început să meargă. Nu avea decît trei ani cînd, în timp ce se juca cu sculele din atelierul tatălui, s-a rănit la un ochi; la ţipetele lui, părinţii au alergat să vadă ce i se întîmplase şi imediat şi-au dat seama că micuţul suferise un accident grav. Apa de stînjenel, un leac băbesc care vindecase multe, s-a dovedit ineficace în conjunctivita care s-a declarat puţin mai tîrziu. Boala s-a agravat, transformîndu-se în oftalmie purulentă, care a afectat şi celălalt ochi. Orb, Louis trăia doar într-o lume de sunete. Astfel, l-a auzit poate pe tatăl său plîngîndu-se din cauza rechiziţiilor şi impozitelor impuse, în ianuarie 1814, de Napoleon I, care îşi pregătea campania împotriva armatelor ce invadaseră Franţa. La şcoală, învăţătorul a observat neobişnuita inteligenţă a copilului şi i-a vorbit despre Louis marchizului de Orvilliers, castelanul locului, care a început să se intereseze de el. Cu mulţi ani înainte, mai exact în 1784, la Versailles, marchizul asistase la demonstraţia lui Valentin Haüy. Acesta prezentase, în faţa Curţii şi a regelui, un grup de elevi nevăzători, instruiţi cu ajutorul unui sistem de citire inventat de el. Ca urmare, s-a creat la Paris, pe strada Saint-Firmin, Institutul regal al tinerilor orbi. Aci va sosi, în 1819, şi Louis Braille, beneficiind de o bursă de studii.

Clădirea Institutului, în care mai înainte funcţionase un seminar, era nesănătoasă, umedă şi rece, dar lui Louis puţin îi păsa de aceste inconveniente, dornic cum era să pătrundă cît mai curînd tainele gramaticii, istoriei, matematicilor şi altor discipline, tot atît de pasionante.

Metoda lui Valentin Haüy, de altfel unică pe atunci, necesita cîteva volume pentru cel mai simplu manual şcolar. La început, el folosise litere sculptate în lemn, apoi imprimase caracterele în relief pe carton, pentru a putea fi urmărite cu degetele. Dar şi aşa erau dificil de deslușit prin pipăit, greu de manipulat şi greu de legat între ele, pentru a alcătui cuvinte. În ciuda acestor lipsuri, invenţia lui Haüy deschisese drumul lecturilor tactile.

Despre această invenţie şi descoperitorul ei circula prin Institut următoarea poveste: împins de dorinţa de a constata ce rezultate dă metoda sa, Haüy a vrut să-l înveţe să citească pe un tînăr orb care cerşea în faţa unei biserici. Ceea ce i-a nemulţumit pe părinţii respectivului, convinşi că me-

seria de elev nu va fi tot atît de mănoasă pe cît era cea de cerşetor. Astfel că profesorul a trebuit să le plătească, din buzunarul său, o sumă echivalentă cu pomenile primite, pentru a-şi putea instrui elevul în continuare.

Profesori de la Conservator veneau, cu multă bunăvoinţă, să predea muzica, după ureche, elevilor; Braille s-a dovedit înzestrat şi în acest domeniu, învăţînd cu uşurinţă să cînte la pian şi la orgă. Sensibilitatea lui muzicală îl va călăuzi, mai tîrziu, să descopere şi un sistem de scriere şi citire a notelor de pe portativ.

Una din bucuriile elevilor era plimbarea săptămînală prin Jardin des Plantes. Unul după altul, ţinîndu-se de o frînghie lungă şi supravegheaţi de un pedagog, ei aveau prilejul să respire, cîteva ore, aerul curat şi sănătos din parc. Interdicţia de a ieşi la plimbare constituia o pedeapsă gravă. Dar aceasta nu era singura. Pentru cei care nu respectau disciplina severă din Institut exista şi posibilitatea de a primi, cîtva timp, numai pîine şi apă; nici bătaia nu era ocolită. Louis Braille era însă un elev serios şi sîrguincios. Din păcate, aceste calităţi nu i-au fost de nici un ajutor atunci cînd, din cauza condiţiilor nesănătoase în care locuia, a început să se simtă, din zi în zi, tot mai slăbit.

Scrisul nocturn

Cam în aceeaşi perioadă, un căpitan de artilerie, Charles Barbier de la Serre, a pus la dispoziţia doctorului Pignier, directorul Institutului, o metodă de citire pentru orbi, denumită de el „sonografie". În timpul războaielor napoleoneene, ingeniosul căpitan, aflat pe front, primea uneori în timpul nopţii mesaje urgente, pe care nu le putea citi din cauza întunericului. El a născocit atunci nişte semne convenţionale, alcătuite din liniuţe şi puncte în relief, care puteau fi descifrate prin pipăit. Desigur, în felul acesta, nu puteau fi citite decît ordine scurte, de tipul „la atac" sau „retragere generală". Făcînd să gliseze o riglă perforată peste un carton, orbul putea să ştanţeze semne în relief, care urmau apoi să fie identificate prin pipăit. Sistemul era revoluţionar, iar direcţia Institutului s-a hotărît să-l adopte „ca o metodă accesorie de învăţămînt".

Dar, din „semnele" lui Barbier de la Serre, lipseau cele de punctuaţie, cifrele şi notele muzicale. Louis Braille a semnalat aceste lacune, gîndindu-se, în acelaşi timp, cum ar putea să le remedieze şi să simplifice procedeul. Mai tîrziu, şi unul şi altul şi-au recunoscut reciproc meritele. „Îi sînt recunoscător lui Barbier pentru că sistemul meu se bazează pe ideea lui", scria Louis Braille, iar Barbier de la Serre, după ce primise un premiu din partea Institutului, pentru „scrisul său nocturn", îşi omagia la rîndul său rivalul: „Domnul Louis Braille, elev al Institutului tinerilor orbi, a avut fericita inspiraţie să utilizeze o riglă dotată cu numai trei liniuţe în relief, care pot fi combinate între ele. Literele ocupă mai puţin loc şi citirea este mai uşoară. El a adus astfel o modificare esenţială pentru care trebuie să-i fim recunoscători".

Fără să neglijeze confecţionarea papucilor de pîslă şi alte sarcini şcolare, Louis îşi dedica tot timpul liber perfecţionării scrierii pentru orbi, scopul vieţii lui. De multe ori, zorii zilei îl surprindeau absorbit de experienţe. În timpul vacanţelor, stătea la aer, pe iarbă, şi imagina nesfîrşite combinaţii între puncte şi liniuţe. „Uite-l pe Louis cu ciugulitul lui", comentau sătenii.

Treptat „ciugulitul" a atins un grad de perfecţiune care l-a entuziasmat pe doctorul Pignier. Sistemul a fost adoptat în şcoală — pentru un timp în paralel cu metoda Haüy care, deşi depăşită, era încă cea oficială.

Metoda Braille consta din 63 combinaţii de puncte şi liniuţe, ce includeau, în afară de literele alfabetului — litera *w* a fost adăugată mai tîrziu, la cererea unui englez — accentele, semnele de punctuaţie, cifrele şi semnele matematice. Astfel, cei lipsiţi de vedere puteau să ia notiţe după dictare, să citească sau să poarte corespondenţă între ei. În faţa lor se deschidea o nouă lume.

Cînd a venit vremea să plece în armată, consiliul de revizie medicală l-a declarat pe Louis Braille inapt pentru serviciul militar. Ca o ironie a soartei, un funcţionar zelos, considerînd că a fi orb nu era un motiv suficient, a adăugat pe foaia de scutire un zero, care însemna: „Nu ştie nici să citească, nici să scrie".

Meritele sale deosebite, aprecierea de care se bucura în Institut au făcut ca, la numai 20 ani, să fie numit profesor asistent. Avantajele funcţiei erau mici — o cameră unde putea să lucreze în linişte şi două frunze de palmier brodate cu mătase aurie pe uniforma de catifea neagră. În rest, regimul era acelaşi: vizite şi ieşiri cu aprobare prealabilă, scrisori cenzurate, nefiind exclusă, deşi nu era cazul, nici posibilitatea unor pedepse.

Directorul Pignier găsea că Braille munceşte prea mult şi dorea să-i facă viaţa mai plăcută. Adesea îl invita în familia lui sau îl lua cu el la serate şi reuniuni. Dar conversaţiile mondene îl plictiseau. Singurul lucru care îi făcea plăcere era atunci cînd i se cerea să cînte la pian. Doar muzica lui Beethoven, Mozart sau Haydn îl făcea să se simtă în largul lui. De fapt, prefera să rămînă în micuţa sa cameră, unde îşi continua cercetările asupra notaţiei muzicale, lucrînd şi la un tratat de aritmetică.

Se simţea însă tot mai rău. Şi-a ignorat starea sănătăţii pînă în ziua cînd o gravă hemoptizie nu a mai lăsat nici o îndoială asupra diagnosticului: era tuberculos. I s-au încredinţat atunci clasele mai mici, mai puţin obositoare, şi i s-a dat o mîncare mai hrănitoare. În ciuda bolii, îşi păstrase moralul ridicat şi, dacă vocea nu i-ar fi fost tot mai slabă, prietenii, ascultîndu-l cîteodată cu cîtă însufleţire vorbea, ar fi uitat că Louis era atît de grav bolnav.

La 22 februarie 1844, Institutul tinerilor orbi a fost mutat în clădirea de pe Boulevard des Invalides, la nr. 56, unde se află şi astăzi. Cu ocazia inaugurării, în faţa oficialităţilor şi a unui public numeros, într-o atmosferă emoţionantă, s-au făcut demonstraţii de scris şi citit după metoda lui Louis Braille, care le-a înlocuit pe cele ale lui Haüy şi Barbier.

În 1852, Louis Braille s-a stins din viaţă. Dar metoda ce îi poartă numele a ajuns să fie folosită în toată lumea. Pentru a da un singur exemplu, numai în Africa ea se aplică la peste opt sute de dialecte.

În româneşte de
Ana VĂDEANU

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ÎNALTE EXEMPLE DE EROISM

Prof. ILIE IONESCU, din Bucureşti: Numeroase sînt faptele de eroism săvîrşite de ostaşii români în crîncenele lupte pentru zdrobirea fiarei hitleriste. În completarea mărturiilor publicate de revista dv. vă trimit şi eu două documente care consemnează fapte de arme deosebite ale oştenilor români pe frontul antihitlerist.

Astfel, într-un raport din 23 mai 1945 al comandantului Brigăzii 2 infanterie către Statul major al Diviziei 2 infanterie sînt evocate faptele de vitejie ale locotenentului în rezervă Constantin Marinescu din Regimentul 26 dorobanţi. La 2 ianuarie 1945, se precizează în raport, în luptele pentru eliberarea Budapestei, compania sa condusă de un „excepţional curaj", „a capturat 34 prizonieri" şi a cucerit „33 de blocuri" în care se aflau puncte de rezistenţă hitleriste. Ofiţerul român s-a distins „în mod strălucit" şi în luptele pentru cucerirea Poştei centrale din Budapesta, unde a fost ucis de inamic. A fost decorat post-mortem cu Ordinul „Mihai Viteazul" cu spade clasa III.

Celălalt document trimis de cititorul nostru este ordinul de zi nr. 8 din 3 februarie 1945, al Ministerului de război, în care este elogiată Armata IV, care „a înscris o nouă pagină de glorie în istoria neamului românesc", în bătălia de la Rozsnyo, (Rožňava, Cehoslovacia), cîştigată în strînsă colaborare cu trupele sovietice. Începută în zorii zilei de 12 ianuarie 1945, bătălia s-a terminat în noaptea de 22/23 ianuarie, „prin cucerirea a peste cincizeci de localităţi" între care şi „oraşul Rozsnyo important nod de comunicaţii şi punct strategic ce închide defileul Sajo".

Militarii români au produs inamicului mari pierderi şi au capturat „peste două mii de prizonieri, între care comandantul zonei Rozsnyo, cu întreg statul său major, precum şi o mare cantitate de armament şi materiale de război".

MUZEUL „ASOCIAŢIUNII"

CONSTANTIN ŞTEFĂNESCU, din Suceava: În nr. 12/1984, la p. 63, sub titlul **Purtat în ranită pe front** se găsesc numele lui Octavian Goga şi al scriitorului abrudean Alexandru Ciura (şi nu Ciurea, cum a apărut la dv.). Al. Ciura a fost redactor-şef al revistei **Luceafărul**, care apărea la Budapesta, în timp ce Octavian Goga era redactor responsabil.

Cititorul nostru ne trimite, totodată, o copie după următorul Apel publicat în Luceafărul din 15 decembrie 1903: Comitetul „Asociaţiunii" [ASTRA] face un călduros apel către publicul român, invitînd pe toţi cîţi se interesează de înaintarea culturală a poporului nostru, să binevoiască a-şi da obolul pentru înfiinţarea „Muzeului istoric şi etnografic al românilor din Ungaria şi Transilvania", care dispune deja de frumoasa sumă de 100 000 coroane.

Fondul acesta însă nu acoperă toate cheltuielile reclamate de zidirea şi aranjarea corespunzătoare a falnicului monument naţional, care va împodobi încă în cursul anului 1904 oraşul Sibiu.

Ne înfrăţim din inimă glasul cu cel al Apelului adresat de „Asociaţiune", rugînd pe cetitorii noştri să nu-şi cruţe sentimentele de jertfă pentru un scop de-o capitală importanţă pentru adăpostirea mărturiilor culturale ale poporului nostru.

GEOGRAPHICAL MAGAZINE RĂSPUNDE...

NAŢIONAL GEOGRAPHICAL MAGAZINE, din Washington D.C., Statele Unite, **ne scrie pe marginea articolului** Între ignoranţă şi eroare voită, **publicat în nr. 2/1984 al Magazinului istoric, informîndu-ne că autorul hărţilor din revista americană nu mai lucrează în redacţia respectivă şi, asigurîndu-ne că nu s-a urmărit vreo referire la ţara noastră, ne mulţumeşte pentru ajutorul acordat prin precizările ştiinţifice făcute de noi.**

DIFUZORII REVISTEI

Noi relatări şi informaţii primite de la cititorii noştri, în completarea celor publicate în nr. 9 şi 10/1984 ale revistei, referitoare la difuzarea Magazinului istoric. **Sînt tot atîtea mărturii ale faptului că drumul revistei spre cititori preocupă nu numai redacţia şi forurile de resort, dar şi marea majoritate a cititorilor noştri, domici de a-şi primi abonamentul cu promptitudine şi în cele mai bune condiţii sau de a găsi şi a-şi procura revista de la chioşcurile de difuzarea presei. Sînt în scrisorile corespondenţilor noştri, de asemenea, cuvinte de apreciere la adresa unor gestionari de la punctele de difuzare a presei, a unor factori poştali sau a difuzorilor voluntari din întreprinderile în care lucrează.**

Iată cîteva fragmente din scrisorile cititorilor ION IVĂNESCU, din Jibou: Ca profesor de istorie, consider revista un instrument de lucru de primă importanţă. Există posibilităţi de sporire a numărului de abonamente; **IOAN MARC, din** Piatra Neamţ: În cadrul Spitalului judeţean, unde lucrez, există mulţi cititori şi abonaţi ai revistei; **CONSTANTIN COJAN, din** Sibiu: Distribuirea revistei către abonaţi, în oraşul nostru, se face în condiţii bune de către factorii poştali; **MENDEL FISCHMAN, din** Timişoara: Prin discuţii personale cu iubitori ai istoriei din oraşul nostru, am atras noi abonaţi de partea revistei; **OVIDIU PETRI, din** com. Nimigea, jud. Bistriţa-Năsăud: Şi la noi în comună abonamentele sosesc fără întîrzieri. **Ne-au mai scris, de asemenea: AUREL DRAGAN, din** Braşov; **maior (r) CARP PALIESCU, din** Cluj-Napoca; **CONSTANTIN BELDIE, din** Bacău; **MARIUS VASILE BICHIŞ, din** Craiova.

Tuturor le mulţumim şi-i felicităm călduros pentru activitatea depusă în sprijinul difuzării revistei, pentru pasiunea lor pentru istorie, pentru statornicul ataşament faţă de Magazin istoric.

Reamintim, totodată, cu acest prilej cititorilor noştri că modalitatea cea mai bună de a vă asigura primirea cu regularitate, număr de număr, a revistei este abonamentul.

Abonamentele la Magazin istoric **se pot face în fiecare lună, la toate oficiile poştale şi la toţi factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc. de la oraşe şi sate.**

Preţul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei; pe 6 luni — 36 lei; pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poştală de remitere la domiciliu. Această taxă nu se percepe în cazul în care abonatul primeşte revista la locul de muncă.

CULĂ

Pe marginea articolului 1879: Incognito în Transilvania **(nr. 2, 3/ 984), GEORGE GEORGESCU, din** com. Şuici, jud. Argeş, **ne trimite fotografia de mai jos, care reprezintă cula Brătienilor de la Şuici, ridicată de Ioniţă Brătianu. Construcţia a ars în 1913. Fotografia este reprodusă după o carte poştală tipărită la începutul secolului la Curtea de Argeş.**

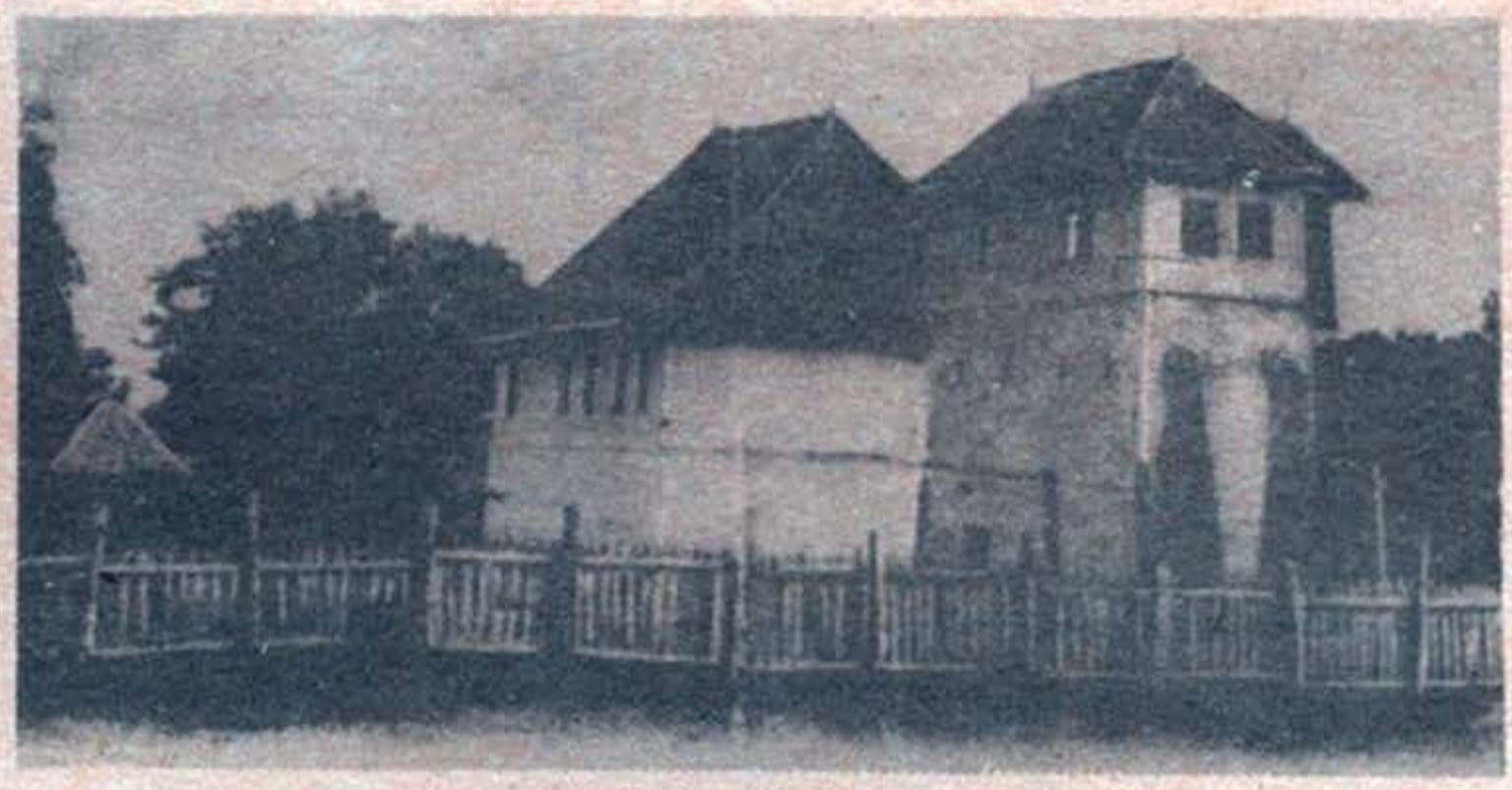

CONTENTS (Romanian History) **M. Muşat** The Romanian Communist Party—the Motive Force of Our Contemporary History ● **I. Popescu-Puţuri** A People of Immortals, a People of Heroes ● **V. Buduru, M. Ştefan** Romanian History in Monumental Art ● **G. Zaharia, I. Cupşa, A. Duţu** Spring of 1945: The Romanian Forces in Combat for the Liberation of Czechoslovakia and Austria (III) ● **G. Unc** 1918: The Great Union ● **L. Ellis** (USA) The Cucuteni Culture — Unique in Europe ● **D.H. Mazilu** Udriste Năsturel: One of the Founding Fathers of Romanian Culture (17th cent.) ● **I. Stanciu** 1939 - 1941: F.G. Mott, the US Envoy to Bucharest, Reports ● **V. Sămărăndescu** Itinerary through old Princely Residences ● **The XVth ICHS: Béla Köpeczi** (Hungary) ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **M. Muşat** Le Parti Communiste Roumain—l'inspirateur de notre histoire contemporaine ● **I. Popescu-Puţuri** Peuple d'immortels, peuple d'héros ● **V. Buduru, M. Ştefan** L'histoire des Roumains dans l'art monumental ● **Gh. Zaharia, I. Cupşa, Al. Duţu** Le Printemps de 1945: les armées roumaines dans les luttes pour la libération de la Tchécoslovaquie et de l'Autriche (III) ● **Gh. Unc** 1918. La grande Union ● **L. Ellis** (USA) Cucuteni — une culture unique en Europe ● **D.H. Mazilu** Udriste Năsturel, un fondateur de la culture roumaine (XVIIe siècle) ● **I. Stanciu** 1939-1941. Les dépêches confidentielles de F.G. Mott, Ministre des USA à Bucarest ● **V. Sămărăndescu** Itinéraire des résidences princières ● **Le XVe CISH: Béla Köpeczi** (Hongrie) ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **М. Мушат** Р.К.П. — движущая сила нашей современной истории ● **И. Попеску-Пуцурь** Народ бессмертных, народ героев ● **В. Будуру, М. Штефан** История румын в монументальном искусстве ● **Г. Захария, И. Купша, А. Дуцу** Весна 1945: румынские войска в боях за освобождение Чехословакии и Австрии (III) ● **Г. Унк** 1918 г. Великое воссоединение ● **Л. Эллис** (США) Культура Кукутень — уникум в Европе ● **Д.Х. Маанлу** Удрипте Настурел — один из основоположников румынской культуры (XVII в.) ● **И. Станчу** 1939-1941. Ф.Г. Мотт, посланник США в Бухаресте, передаёт ● **В. Смэрэндеску** По следам престольных городов воевод ● **XV-й МКИН: Бела Кёпеци** (Венгерская Н.Р.) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **M. Muşat** Die RKP — die Triebkraft unseres zeitgenössischen geschichtlichen Werdens ● **I. Popescu-Puţuri** Ein Volk von Unsterblichen, ein Volk von Heiden ● **V. Buduru, M. Ştefan** Die Geschichte der Rumänen in der monumentalen Kunst ● **Gh. Zaharia, I. Cupşa, Al. Duţu** Frühjahr 1945: die rumänischen Armeen in den Kämpfen für die Befreiung der Tschechoslowakei und Österreichs (III) ● **Gh. Unc** 1918. Die grosse Vereinigung ● **L. Ellis** (USA) Die Cucuteni-Kultur — einzigartig in Europa ● **D.H. Mazilu** Udriste Năsturel — ein Begründer der rumänischen Kultur (17. Jahrhundert) ● **I. Stanciu** 1939-1941. F.G. Mott, der Minister der USA in Bukarest, meldet ● **V. Sămărăndescu** Rundreise durch die Wojwodatengebiete ● **Der XV. IKGW: Béla Köpeczi** (Ungarische VR) ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) **M. Muşat** El P.C.R. — la fuerza motriz de nuestra historia contemporánea ● **I. Popescu-Puţuri** Pueblo de inmortales, pueblo de héroes ● **V. Buduru, M. Ştefan** La historia de los rumanos en el arte monumental ● **Gh. Zaharia, I. Cupşa, Al. Duţu** La primavera de 1945: los ejércitos rumanos en los combates por la liberación de Checoslovaquia y Austria (III) ● **Gh. Unc** 1918. La gran Unión ● **L. Ellis** (USA) La cultura de Cucuteni - única en Europa ● **D.H. Mazilu** Udriste Năsturel — un fundidor de cultura rumana (s. XVII) ● **I. Stanciu** 1939-1941. F.G. Mott, ministro de USA en Bucarest, transmite ● **V. Sămărăndescu** Itinerario por los territorios valvodales ● **El XVe CICH: Béla Köpeczi** (R.P. Húngara) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăsel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42427

magazin istoric